

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS

NÜKLEER SİLAHSIZLANMANIN TARİHSEL GELİŞİMİ VE NÜKLEER
SİLAHSIZLANMAYLA İLGİLİ ULUSLARARASI ANLAŞMALARIN
ÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

HAZIRLAYAN

Uğur ABAZLIOĞLU

Ankara-2019

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS

NÜKLEER SİLAHSIZLANMANIN TARİHSEL GELİŞİMİ VE NÜKLEER
SİLAHSIZLANMAYLA İLGİLİ ULUSLARARASI ANLAŞMALARIN
ÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

HAZIRLAYAN

Uğur ABAZLIOĞLU

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Gözde Yılmaz

Ankara-2019

KABUL VE ONAY

Uğur Abazlıoğlu tarafından hazırlanan ‘‘Küreselleşme Kapsamında Nükleer Silahsızlanma ile İlgili Uluslararası Çalışmalar ve Önemi’’ başlıklı bu çalışma 18.01.2019. tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Başkan

Dr. Öğretim Üyesi Kaan RENDA

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Gözde YILMAZ

Üye

Dr. Öğretim Üyesi Duygu DERSAN ORHAN

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim

18.02.2019

Uğur ABAZLIOĞLU

ÖZET

Genel olarak enerjisini nükleer reaksiyonlardan alan, konvansiyonel bir silaha oranla çok büyük etkileri olan silahlar olarak ifade edilen nükleer silahların, zaman zaman değişik tanımları da yapılmaktadır. Yapılan tüm tanımların ortak olarak değindikleri özellikleri bakımından nükleer silahlar, enerjisini atom çekirdeğinin fisyon, füzyon gibi nükleer reaksiyonlardan alan, patlama özelliğinin dışında çok kısa bir sürede büyük bir yeryüzü parçasını etkileyebilen, ısı, radyasyon ve basınç gibi ölümcül etkileri olan ve etkilerinin bir kısmının onlarca yıl devam ettiği, çok güçlü bir silah çeşidi olarak tanımlanabilmektedir.

Nükleer silahlar konusu geçmişten günümüze kadar olan süreç içerisinde gözden geçirildiğinde belli başlı ülkelerin öne çıkmış oldukları görülmektedir. 1968 yılındaki Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma beş ülkeyi (ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin) nükleer silaha sahip ülkeler olarak sayarken, altı ülke (Arjantin, Brezilya, Hindistan, İsrail, Pakistan ve Güney Afrika) eşik ülkeler olarak sayılmıştır. Bu görüşmeler esnasında diğer altı ülke de (İran, Irak, Libya, Tayvan, Kuzey ve Güney Kore) zaman zaman değişen ölçülerde şüpheli ülkeler olarak kabul edilmiştir.

Topyekun mukabele, esnek mukabele, seçilmiş hedefler, ikinci vuruş kapasitesi ve sınırlı nükleer savaş gibi kavramlar soğuk savaşın belli dönemlerinde caydırma stratejisi olarak “önleyici diplomasi”nin birer aracı olarak öne çıkmışlardır. Soğuk savaş yıllarında yoğun bir şekilde öne çıkan bu kavramlar, uluslararası ilişkiler alanında nükleer silahlarla birlikte anılmaya devam etmektedir. Burada en çok bahsi geçen konu pasifize eden, belli faaliyet ve girişimlerden alıkoyan “caydırıcılık” kavramı olmuştur. Oysa nükleer silahların sağlamış olduğu diğer bir etki de “ikna edicilik” özelliği ve yaptırım gücüdür. Ancak ikna edicilik özelliği sayesinde meydana gelen faaliyetler, caydırıcılığın engellemiş olduğu korkunç bir felaketin yanında genellikle gölgede kalan faaliyetler olarak göze çarpmıştır.

Nükleer silah konusu içerisinde başlı başına ayrı bir boyut da nükleer alanda silahsızlanmadır. Artık taşıdığı anlam itibariyle “silahsızlanma” kavramı doğrudan nükleer silahları çağrıştırmaktadır. Bu itibarla konvansiyonel silahlarla ilgili olarak bir

konudan bahsedilirken bu konunun özellikle belirtilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda silahsızlanma olgusu içerdiği anlam ve neden olduğu karşılıklı ilişkiler sistematığı ile uluslararası ilişkiler biliminin önemli bir alt başlığı haline gelmiştir. Aslında bunun da ötesinde günümüzde mevcut konjonktür ışığında, nükleer silah ile silahsızlanma kavramları pek kesin hatlarla da birbirinden ayırt edilemeyen iç içe geçmiş birçok ortak konuyu içermektedir. Soğuk savaş yıllarında iki cephe arasında başlangıçta yaşanan korkunç silahlanma sürecinin, hem taraflara hem de tüm insanlığa zarar verecek boyuta ulaşması üzerine ilk temelleri atılan silahsızlanma süreci, bugün de öneminden pek bir şey kaybetmediği gibi zaman zaman soğuk savaş yıllarına oranla daha yaygın ve geniş çerçevede tartışılmaktadır.

Çalışma bu noktadan hareketle nükleer silahlanmanın tanımını, dünden bugüne dünyada nükleer silahlanma ile ilgili gelişmeleri, , nükleer silahsızlanma ile ilgili geçmişten günümüze kadar yapılmış uluslararası anlaşma ve çalışmaları ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nükleer Silah, Nükleer Silahsızlanma, Nükleer Silahsızlanma İle İlgili Çalışmalar

ABSTRACT

Nuclear Weapons which are known generally as weapons that take their energy from nuclear reactions and weapons that have more powerful effects than conventional weapons. Different definitions of the nuclear weapons can also be made. The common points of all of the definitions are as follows: These weapons take their energy from nuclear reactions such as fission and fusion. They can affect a big part of the land, apart from their blast property. They also have deadly effects such as heat, radiation and pressure. Besides, a part of their effects may continue for decades.

It is seen that a few countries have important roles in the area of nuclear weapons from past to nowadays. According to Non Proliferation Treaty in 1968 about inhibition of the spreading of nuclear weapons, five countries (USA, Soviet Unions, England, France and China) have nuclear weapons and six countries (Argentina, Brazil, India, Israel, Pakistan and South Africa) are threshold countries. During these negotiations other six countries (Iran, Iraq, Libya, Taiwan, North and South Korea) are assumed suspected countries with varying degrees in time.

The concepts such as Massive retaliation, flexible response, selective targets, second strike capacity and limited nuclear war, have gone to the fore a tool of preventive diplomacy as being dissuasive strategy in specific periods of Cold War. These concepts, which have gone to the fore densely in years of Cold War, continue to be mentioned together with nuclear weapons. Here, the mostly mentioned topic is the concept of dissuasiveness which makes passive, inhibits specific functions and enterprise. However, another effect of nuclear weapons is the power of persuasion and sanction. On the other hand, the functions owing to this persuasion power attracted attention as functions that generally remained in the area along with the disaster that were inhibited by the dissuasiveness.

A distinct topic in the theme of nuclear weapons is disarmament. The concept of disarmament is being singled together with nuclear weapons because of its meaning. Therefore, this concept should be mentioned when speaking about conventional weapons. In this respect, the concept of disarmament became a subtitle of the science of international relations because of its meaning and the mutual relations caused by

disarmament. In fact, ahead of this, nowadays in the light of present conjuncture the concepts of nuclear weapons and disarmament include lots of subjects which can not be distinguished with certain lines. In Cold War years, the dreadful armament process between two sides, reached the level which could damage to sides and also whole world. The disarmament process which has begun in those years, also today as important as in the past, and also sometimes is discussed in a wider sphere.

From this point of view, the study deals with the definition of nuclear armament, the developments in the world about nuclear arsenal from the past to the present, and the international agreements and studies on nuclear disarmament from the past to the present.

Keywords: Nuclear weapons, Nuclear disarmament, Works related to nuclear disarmament

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında desteğini, samimiyetini ve gülümsemesini hiç esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Gözde Yılmaz'a; okul ve iş yoğunluğu nedeniyle bana sabır gösteren aileme; tez savunmam sırasında büyük bir titizlikle ayrıca çalışmama katkı sunan Dr. Öğretim üyesi Kaan Renda'ya ve Dr. Öğretim üyesi Duygu Dersan Orhan'a; ismini sayamadığım değerli Sosyal Bilgiler Enstitüsü çalışanlarına; tez hazırlanması sırasında ve teslimi sırasında desteklerini esirgemeyen Ars. Gür. Uğur Kaplan'a ve son olarak tez savunmam sırasında bana eşlik eden Oğlum Yusuf Ziya Abazlıoğlu ve Kızım Nisa Abazlıoğlu'na teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA SİLAHSIZLANMA

1.1. Silahsızlanma Kavramı.....	5
1.2. Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma.....	11
1.3. Silahsızlanmaya Yönelik Girişimlerin Tarihçesi.....	14
1.3.1. I.ve II. Lahey Barış Konferansı.....	14
1.3.2. 6 Şubat 1922 Washington Deniz Antlaşması.....	15
1.3.3. 17 Haziran 1925 Cenevre Protokolü.....	15
1.3.4. Locarno Antlaşmaları ve Briand-Kellogg Paktı.....	16
1.3.5. Londra Deniz Silahlarının Sınırlandırılması Konferansı.....	18
1.3.6. Manhattan Projesi.....	18
1.3.7. Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası Silahsızlanma.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

NÜKLEER SİLAHLAR VE NÜKLEER SİLAHLARIN KULLANIMI

2.1. Kitle İmha Silahlarının İçeriği.....	24
2.2. Nükleer Silahların Tanımı.....	25
2.3. Nükleer Silahların Yapımı ve Etkileri.....	26
2.4. Nükleer Silahlanma.....	28

2.5. Ülkelerin Silahlanma Çabalarının Nedenleri	30
2.5.1. Nükleer Silahlanma ve Güvenlik	33
2.5.2. Nükleer Silahlanma ve Caydırıcılık	35
2.6. Nükleer Silahlara Sahip Olma Açısından Öne Çıkan Devletler	37
2.6.1. Nükleer Güce Resmen Sahip Olan Ülkeler.....	37
2.6.1.1. ABD	37
2.6.1.2. Rusya.....	38
2.6.1.3. İngiltere	40
2.6.1.4. Fransa	41
2.6.1.5. Çin.....	42
2.6.2. Nükleer Güç Olma Yolunda İlerleyen Devletler	42
2.6.2.1. Hindistan	43
2.6.2.2. Pakistan	44
2.6.2.3. İsrail	45
2.6.2.4. Kuzey Kore	47
2.6.3. Nükleer Güç Olma Amacındaki Ülkeler.....	48
2.6.3.1. İran	48
2.6.3.2. Libya	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜKLEER SİLAHSIZLANMAYLA İLGİLİ ULUSLARARASI ANLAŞMALAR

3.1. Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (Nuclear Nonproliferation Treaty-NPT) ve İçeriği.....	52
3.1.1. Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasına İmza Atmayan Ülkeler.....	55
3.2. Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması (CTBT).....	58

3.3. Atmosferde, Dış Uzayda ve Su Altında Nükleer Silah Denemelerini Yasaklayan Antlaşma	59
3.4. Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri.....	61
3.5. Stratejik Nükleer Silahların İndirimi Görüşmeleri.....	65
3.6. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) ve Uluslararası Atom Enerji Kurumu Denetlemelerinde Yaşanan Sorunlar	70
3.7. Uluslararası Hukuk Açısından Nükleer Silahların Kullanımı.....	72
3.8. Nükleer Silahsızlanma ve Birleşmiş Milletler	74

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İRAN VE KUZEY KORE NÜKLEER PROGRAMLARI

4.1. İran Nükleer Programının Genel Değerlendirilmesi	76
4.1.1. Şah Döneminde İran Nükleer Programı	76
4.1.2. İslam Devriminden Sonra İran Nükleer Programı	77
4.2. İran Nükleer Programının Tekrardan Gündeme Gelmesi	78
4.2.1. Rusya-İran Nükleer İş birliği Antlaşması	79
4.2.2. Çin- İran Arasındaki Nükleer İlişkiler	80
4.3. İran Nükleer Krizi	80
4.3.1. Krize Neden Olan Açıklamalar ve İddialar.....	80
4.3.2. ABD'nin İran Nükleer Faaliyetlerine Tepkisi	81
4.4. İran Nükleer Programıyla İlgili İddialara İlişkin UAEA'nın Soruşturması ve İran'ın Cevaplaması	82
4.5. Kuzey Kore'nin Nükleer Programı	86
4.6. Kuzey Kore'nin Kendi Nükleer Programını Geliştirme Çabalarının Nedenleri .	91
4.6.1. SSCB'deki Gelişmeler: Gorbaçov'un İktidara Gelmesi Sonrası İlişkiler .	94
4.6.2. Çin'in Desteğinin Azalması.....	96
4.6.3. Güney Kore Faktörü.....	96

4.6.4. ABD'nin İzolasyon Politikası.....	97
4.7. ABD'nin Kuzey Kore Nükleer Faaliyetlerine Tepkisi	99
SONUÇ	100
KAYNAKÇA.....	103
ÖZGEÇMİŞ.....	116

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
IAEA	: Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu
BM	: Birleşmiş Milletler
CTBT	: Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması
SALT	: Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri
AB	: Avrupa Birliği
UAEA	: Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti

GİRİŞ

Geçmişten günümüze teknoloji alanında birçok gelişme ve değişim yaşanmış ve bu durum silah üretimini artırmıştır. Günümüzdeki kadar gelişmiş olmasa da bu silahlar içerdiği kimyasal maddelerden ötürü, tarihte yaşanan savaşlarda düşmanı etkisiz hale getirmek için farklı yöntemler yardımıyla kullanılmıştır. Bu yöntemler, kimi zaman korku verme amacını taşıırken kimi zamanda düşmanı yok etme isteği taşımaktaydı. Her ne şekilde olursa olsun başarısını etkili bir şekilde göstermiş olan bu silahlar zamanla yerini daha güçlü ve toplu yok etme özelliğine sahip nükleer silahlara bırakmıştır. “Nükleer silahlar ilk defa 1945 yılında Amerika tarafından üretilmiştir.”¹ “Dünya nükleer silahlarla ilk kez 1945’li yıllarda tanışmıştır.”² İkinci Dünya Savaşı Sırasında Amerika, Japonya'yı mağlup etmek uğruna Hiroşima kentini ürettiği nükleer silahla vurmuş ve birçok insanın ölümüne sebep olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası silahların geliştirilmesi, bu dönemde devletlerin güvenlik politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur.

Nükleer silahlara ABD'den sonra sahip olan diğer bir ülke SSCB olmuştur. Özellikle iki kutuplu dünya düzeninde “süper güç” ABD ve SSCB'nin elinde fazlasıyla nükleer silah bulunmakta ve bu nükleer silahların kullanılma ihtimali özellikle Soğuk Savaş döneminde artmaktaydı. Bunun en önemli sebebi ise “Küba Füze Krizi'dir”. “Bu krizin önemi Dünya gerçekten nükleer silahlarla yapılabilecek olan bir III. Dünya Savaşı'nın eşliğinden dönmüştür. Ayrıca bu olay Soğuk Savaş'ın dönüm noktalarından biri olmuştur. İki devletin savaşı göze almamaları caydırıcılık unsurunu öne çıkarmıştır ve daha sonra ise bu ülkeler yumuşama dönemine girmiştir.”³ Nükleer silahların kullanımından sonra “savaş ve silah kavramlarında” bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşümün sebebi atom bombası gibi kitle imha silahlarının diğer konvansiyonel silahlara oranla daha büyük bir etkiye sahip olduğu gerçeğidir. “Nükleer silahların meydana getirdiği asıl değişiklik nükleer silahların savaşı daha şiddetli yapmasından ziyade şiddeti zaman açısından daha yoğun hale getirmiş

¹ Salih Özgür, Geleceğe Yönelen Tehdit Kitle İmha Silahları, 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.22.

² Evren İşbilen, Nükleer Satranç, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.7.

³ İşbilen, a.g.e., s. 49.

olmasıdır.” Yıllarca süren savaşlar artık daha kısa bir zamanda sona ermektedir.⁴ Çok kısa zamanda daha etkili sonuçlar meydana gelmekte ve istenen sonuç başarılı bir şekilde gerçekleşmektedir. “ Nükleer Silahlarla ilgili çalışma yapan ve “Kitle İmha Silahları” başlıklı eserin yazarı olan Salih Özgür kitabında değindiği gibi etkisi ve tahrip gücü bu denli fazla olan silahlar, tarih boyunca dünya egemenliğini elinde bulundurmaya amaçlayan devletlerin, bu amaçlarını gerçekleştirmeleri için güçlerini arttırmalarında ve diğer devletlere üstünlük kurmalarında etkili olmuştur.”⁵

Caydırıcılık unsurunu varsayan devletler sürekli olarak silahlanır hale gelmişlerdir. Bu yarış devam ederken bazı devletler ve uluslararası örgütler bu silahların giderek daha büyük bir tehdit olduğunu görmüş ve silahsızlanma adına dünyada çalışmalar başlatmışlardır. Uluslararası hukukta nükleer silah tehdidi veya kullanımıyla ilgili bir boşluk olduğu düşünülmektedir ve nükleer silahsızlanmayı tam gerçekleştirmek için özel bir antlaşma gerekmektedir. Böyle bir antlaşma gerçekleşmediği sürece tam bir yasaklama olduğu varsayımı doğrulanmamaktadır. Birleşmiş Milletler nükleer silahsızlanma adına 1540 sayılı aldığı kararda da nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların devlet dışı aktörlerin eline geçmemesi adına bir an önce tedbirler alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu araştırmanın amacı, uluslararası sistemde nükleer silahların neden yaygınlaştığını gözler önüne sermek ve silahsızlanma adına gerçekleştirilen uluslararası belgeleri incelemektir. Fakat “nükleer silahların kullanımıyla ilgili mutlak bir yasaklama getiren uluslararası bir belge mevcut değildir. Yani devletleri nükleer silah üretiminden caydıracak hukuki anlamda mutlak bir mekanizma bulunmamaktadır.”⁶ Silahsızlanma çalışmalarında bazı antlaşmalar uygulamaya koyulmakta ve nükleer silah sayıları azaltılmaktadır fakat sayı olarak az ama daha güçlü silahlar üretilmeye devam etmektedir.⁷

⁴ Şafak Oğuz, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO'nun Nükleer Silah Politikasının Uluslararası Güvenliğe Etkileri Ve Türkiye, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, s.5.

⁵ Özgür, a.g.e., s. 13.

⁶ Şenay Doğan, İran'ın Nükleer Programı Ve Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon,2012, s.102.

⁷ Süleyman Elik, Nükleer Teknoloji ve Kitle İmha Silahlarının Yayılması Sorunu Ekseninde Türkiye-İran İlişkilerine Sistematik Bir Yaklaşım 1945-2013, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal. XIII/2, 2013, s.9.

Nükleer silahlanmanın yaygınlaşmasının önlenmesi uluslararası barışın sağlanması açısından oldukça önemlidir. Kuzey Kore tarafından gerçekleştirilen son nükleer denemenin 6,3 büyüklüğünde bir deprem yarattığı ve Kuzey Kore ile ABD arasında gerilime sebep olduğu bilinmektedir.⁸ Bu örnekten yola çıkarak nükleer silahlanmanın tehdit derecesini anlamak ve uluslararası ilişkiler açısından önemini kavramak mümkündür. Bu sebeple nükleer silahlanma konusu çok yönlü araştırılması gereken bir problemdir. Araştırma, uluslararası platformda nükleer silahsızlanmaya ile ilgili yapılan antlaşmaları incelemesi ve yapılan bu antlaşmaların devletlerarası ilişkileri nasıl şekillendirdiği üzerinde durması açısından önem taşımaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde silahsızlanma kavramı, silahların kontrolü ve silahsızlanma, nükleer silahsızlanma konuları ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde silahsızlanmaya yönelik girişimlerden olan I. ve II. Lahey Barış Konferansı, 17 Haziran 1925 Cenevre Protokolü, Locarno Antlaşmaları ve Briand- Kellogg Paktı, Londra Deniz Silahlarının Sınırlandırılması Konferansı, Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası silahsızlanma konuları işlenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, kitle imha silahlarının içeriği, nükleer silahların tanımı, nükleer silahların yapımı ve etkileri konu alınmıştır. Öte yandan nükleer güce resmen sahip olan devletler, nükleer güç olma yolunda ilerleyen ülkeler ve nükleer güç olma amacındaki ülkeler bu bölümün konularındandır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, nükleer silahsızlanmayla ilgili uluslararası çalışmalardan olan Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (NPT) ve İçeriği, Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması, Atmosferde, Dış Uzayda ve Su Altında Nükleer Silah Denemelerini Yasaklayan Antlaşma, Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri, Stratejik Nükleer Silahların İndirimi Görüşmeleri konu alınmıştır. Aynı zamanda bu bölümde Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) ve Uluslararası Atom Enerji Kurumu Denetlemelerinde Yaşanan Sorunlar, Uluslararası Hukuk Açısından Nükleer Silahların Kullanımı, Nükleer Silahsızlanma ve Birleşmiş Milletler konuları ele alınmıştır.

⁸ Kuzey Kore'nin nükleer denemesi depreme sebep oldu, 01.02.2019.
<https://tr.euronews.com/2017/09/03/kuzey-korein-nukleer-denemesi-depreme-sebep-oldu>

Araştırma, uluslararası hukuk çerçevesi açısından silahsızlanmaya yönelik tüm adımları incelemekte ve bu incelemeyi yaparken dünyayı etkisi altına alabilecek kapasitedeki güçlü, tehlikeli ve tehdit unsuru olarak üretilen nükleer silahların neden bu kadar yayıldığına değinmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA SİLAHSIZLANMA

1.1. Silahsızlanma Kavramı

Silahlanma insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Silahlanma çalışmaları bireylerin, toplumların ve devletlerin güvenliklerini sağlamak amacıyla başvurdukları ana yöntemlerin başında gelmiş ve günümüze kadar da artarak devam etmiştir. Barış istiyorsan savaşa hazır olmalısın düşüncesi günümüz dahil tarih boyunca tüm devletlerin güvenlik politikasını oluşturduğu için silahlanma faaliyetlerinden vazgeçilememiştir.⁹

Ülkeler yok olmamak adına uluslararası çıkarlarını gerçekleştirmek için silahlanma faaliyetlerini yürütürler. Devletlerin karşılıklı düşmanlıkları olmasa dahi bir devletin silahlanması diğer devlet açısından güvensizlik yaratabilir. Silahlanma savaşın meydana gelmesinde yalnız başına etkili olmasa da nükleer silaha sahip olan taraf, sorunları şiddet yoluyla çözmeye daha eğilimli olabilmektedir. Bundan dolayıdır ki barışı devam ettirmenin tek yolu silahsızlanma unsurudur.¹⁰ “Müşterek emniyet” problemi ile sıkı ve yakın alakası bulunan “silahsızlanma”, veya “silahların tehdidi” meselesi askeri teknolojinin gelişmesinden ve bilhassa yok edici silahların keşfinden sonra devletler için önemli bir husus kazanmıştır. Dünyanın ve bütün insanlığın kaderi büyük bir nispette bu meselenin haline bağlı bulunmaktadır.

Ülkeler, uluslararası ilişkilerde nükleer silahları uzlaştırıcı bir güç olarak görürken silahsızlanma faktörünü de bazı zamanlar böyle nitelendirmektedirler. Silahsızlanmanın belli bölgeleri veya tüm ülkeleri içermesi durumu, geniş kapsamlı silahsızlanma “genel ve tam silahsızlanma”; yalnız bir veya birden fazla türü kapsayan silahsızlanma ise “kısmı silahsızlanma” olarak belirtilmiştir.¹¹

Silahsızlanma, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla devletlerin sahip olduğu silah stoklarında indirime gidilmesini veya tam olarak yok edilmesini

⁹ Oğuz, a.g.e. s. 9.

¹⁰ Oğuz, a.g.e., s. 11

¹¹ Silahsızlanma–Disarmament, 02.02.2019.

<http://www.tuicakademi.org/silahsizlanmadisarmament/>

ifade eder. Başka bir deyişle silahsızlanma, nükleer silahların sınırlandırılması, azaltılmasını ya da tamamen yok edilmesini ifade etmektedir. Silahsızlanmanın barışı gerçekleştirmede temel bir araç olarak görüldüğü dikkati çekmektedir. Silahsızlanmayı barışı gerçekleştirmede bir araç olarak görenler, devletleri savaşa başvuracak araçlardan yoksun bırakarak, uluslararası barışın kolektif güvenlik gibi başka yöntemlerle sağlanmasını önermektedirler.¹² Silahsızlanma teorisiyle barış ve güvenliği açıklamaya çalışanlar sadece silahların savaşa yol açtığını söylemiyorlar; aynı zamanda silahlanma askeri güç kullanımını ve şiddet unsurunun devletler tarafından her zaman bir siyasi tercih olarak görülmesine de yol açtığını iddia ediyorlar. Öldürme gücü yüksek olan silahlara sahip olan devletlerde bunu kullanma isteği ortaya çıkabilir ve çok fazla silah stokları bulunduğu için ise dış politikaya daha çok askeri anlamda yön verebilirler.¹³

Sınırsız biçimde silahlanmanın problemlerin barış yoluyla çözülmesini güçleştirmesi sebebiyle ve taraflar açısından korku ve düşmanlığı tetiklemesine karşın, yalnızca silahsızlanmanın barış ortamı yaratılmasında yeterli olup olmadığı tartışma konusudur. Öte yandan uluslararası barışın sağlanmasına yönelik çabaların içinde silahsızlanma önemli bir unsurdur.¹⁴ Uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için silahsızlanma yoluna gitmek bu doğrultuda anlamlıdır. Fakat barışı sağlamak için tek unsur bu değildir. “O, sadece dünya toplumunun örgütlü bir şekilde barışı sağlama girişiminin bir parçasıdır.”¹⁵

Devletlerarasındaki çatışma durumları silahlanmaya sebep olur. Silahlanma da karşı silahlanmayı getirir. Devletler arasındaki kaos ortamını daha çok geren bir durum ortaya çıkar ve böylece karşılıklı silahlanma devletleri savaşa doğru sürükler. Savaş ihtimali düşünüldüğünde bir ülkenin diğer ülkeye karşı üstünlüğü ele geçireceğini düşünmesinden ya da kendisini yok edeceği korkusundan dolayı ülkeler askeri açıdan daha güçlü olmak adına karşılıklı silahlanmayı tercih ederler.¹⁶

¹² Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık, 7.baskı, Bursa, 2008, s.584.

¹³ Arı, Uluslararası Dış Politika, s. 584.

¹⁴ Arı, Uluslararası Dış Politika, s. 590.

¹⁵ Assel Ismahanbetova, "Orta Asya Bölgesinde Nükleer Silahsızlanma: Kazakistan Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013, s.18.

¹⁶ İşbilen, a.g.e., s.17- 18.

Silahsızlanmanın üzerinde duranlar silah sayılarının belli bir seviyenin üstüne çıktığında bunun kullanım ihtimalinin daha yüksek olduğunu vurguluyorlar. Çünkü belli bir seviyenin üstündeki silahlanma insan kontrolünü zorlaştırmaktadır. Ayrıca fazla silahlanma, savaşın dışında başka bir kullanım alanı olmadığı için sonuçta bunun kullanımı bir savaşı getirecektir ve bu yönüyle de silahlanma devletleri savaşa teşvik edici bir unsur olarak görülmektedir. Dolayısıyla silahsızlanma teorisine göre, devlet adamları ister akla uygun isterse de akla uygun olmayan bir şekilde davrandıkları kabul edilsin, geçmişten günümüze savaş silahlanmanın kaçınılmaz bir sonucudur. Buradan yola çıkarak silahsızlanma ile barış arasında ilişki kuranlar devletlerin ellerindeki silahların imha edilmesi ya da rekabetçi politikalara yol açmayacak ölçüde düşük bir düzeye indirilmesi halinde dünyanın daha güvenli ve barışçıl bir dünya olacağını ileri sürmektedirler.¹⁷

Silahlanma ve savaş arasında bağlantı kuranları eleştirenler devletlerin silahlarını yok etmesi ya da silah stoklarını azaltması durumunda dünyanın daha yaşanabilir bir yer olabileceğini ileri sürmektedirler. Silahsızlanma ile savaş arasında ilişki kurulmasını eleştirenler ise silahlanmanın savaşın temel unsurları olan korku ve düşmanlığa yol açan bir unsur olmadığını, tam tersine silahlanma yarışı savaş korkusunun bir sonucu olduğunu ve bu nedenle barışı bunlardan ayrı, siyasi bir sorun olarak ele almak gerektiğini ve bu bağlamda silahsızlanmanın barışa yol açacak temel bir yapı olarak görmek yerine barış sürecinin sonucunda istenilen bir amaç olarak görmenin daha yerinde olacağını savunmaktadırlar.¹⁸

Uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için devletlerin askeri güç araçlarının karşılıklı azaltılması silahsızlanmanın en önemli unsuru olarak görülmektedir.¹⁹ Silahsızlanma görüşmelerinin çıkış noktası da budur. "Milletler Cemiyeti bünyesinde 1921'den 1934'e kadar aralıklarla yürütülen silahsızlanma görüşmeleri ve BM çerçevesinde 1946'dan itibaren yürütülen görüşmelerde temel amaç uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için silahlanma seviyelerinde genel bir indirime gitmek olmuştur. Ayrıca silahsızlanma görüşmelerinde genellikle sayıdan ziyade nitelik

¹⁷ Arı, Uluslararası Dış Politika, s.585.

¹⁸ Arı, Uluslararası Dış Politika, s. 585.

¹⁹ Gamze Alper, "Dünyadaki Silahsızlanma Çalışmaları Ve Türk Dış Politikasına Yansımaları", Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011, s.5.

üzerinde durulmaktadır".²⁰

Silahsızlanmada mevcut silahlar azaltılır ya da yok edilir ve böylece dünya daha yaşanabilir bir hal alabilir. Dünyanın bu duruma gelebilmesi için ise daha az silahlanma gerekmektedir. Silahsızlanma ise maksimum seviyede olmalıdır. Bu durumun gerçekleşmesine karar vermek ise oldukça zor bir süreçtir. Çünkü devletlerin uluslararası alandaki güvenliklerini kesin olarak sağlayacak bir merkezi otorite yoktur.

Devletler silahsızlanmaya her zaman daha temkinli yaklaşırken, silahlanmaya daha sıcak bakmaktadır. Bunun sebebi devletlerin güvenliklerini sağlamak için silahlanmaya gerek duymaları ve uluslararası alanda güvenliklerini sağlayacak bir merkezi otoritenin olmamasıdır. Silahların olmadığında güvenliğin sağlanacağını düşünen devletler silahların olmadığında savaşın da olmayacağı düşüncesinden yola çıkmaktadırlar. Söz konusu bu görüş savaş sebebini silahlanma olarak görmektedir. Silahsızlanmanın uluslararası güvenliği sağlaması için tam silahsızlanma üzerinde durulmaktadır. Buna göre bütün silahlar tahrip edilecek ve böyle bir dünyada devletler istese de savaşmayacaklardır. Çünkü savaşın fiziksel koşulları ortadan kaldırılmış olmaktadır. Bu politika 1920'li yıllardan itibaren Sovyetler Birliği'nin temel silahsızlanma politikası olmuştur. Sovyetler Birliğinde, tüm silahlı kuvvetler dağıtılacak, tüm silahlar tahrip edilecek, askeri harcamalara son verilecek, tüm askeri birimler kaldırılacak ve askeri propaganda yapılmayacaktı.²¹ Sovyetler Birliği bu politikayı savunmakla birlikte kendisi hep bunun tersini yaparak silahlanma yarışına hız verirken silahsızlanma görüşmelerinde ise en çok indirim yanlısı kendisi olmuştur. Kaldı ki böyle bir şey gerçekleştirilse bile hangi silahlar ortadan kaldırılacak, hangi devletlerden başlayacak, ayrıca bu ne kadar sürecek ve nasıl garanti edilecek soruları cevaplandırılması gereken sorular haline gelmektedir. Kaldı ki hiç bir silahsızlanma sistemi savaşa başvurmak isteyen devletin fiziksel kapasitesini tamamen ortadan kaldırmayacaktır. Bu gerçekleştirilse bile devletlerin gerektiğinde güvenliğini kim sağlayacaktır? Tüm yetkiler bir merkezi otoriteye bırakılsa bile merkezi otoritenin bütün devletler için güvenlik sağlayıp sağlamayacağı kuşkuludur. Ayrıca bu merkezi otoritenin de bir süre sonra devletler üzerinde otoriter ve baskı aracı haline

²⁰ Alper, a.g.e., s. 5

²¹ Arı, Uluslararası Dış Politika, s.586-587.

dönüşmemesinin garantisi bulunmamaktadır.²²

Silahsızlanma teorisi, bütün bu argümanlara rağmen silahsızlanmanın barış ve güvenliği sağlayıcı bir unsur olduğunu iddia etmektedir. Devletler siyasi otoritelerin gerçekçi davranması ve kamuoyu tepkisi dolayısıyla bu tür etkili silahların kullanımından kaçınabilirler. Fakat askeri liderlerin siyasi liderleri etkileyebilecekleri ve bu durumun ülkeyi savaşa yöneltebileceği üzerinde durulmaktadır. Aşırı bir silah stokuna sahip olma devletleri bunu kullanmaya yönelttiği gibi daha düşük silah kapasitesine sahip olma devletleri sorunlarını barışçıl yöntemlerle çözmeye teşvik etmektedir.²³

Silahsızlanmanın ülkelerin ekonomik gelişmelerini ve refah seviyelerini arttıracığı için de barışı sağlayacağı üzerinde duruluyordu. Bu argümana göre, silahlanmaya ayrılan kaynakların barış ortamında ekonomik kalkınma amacıyla kullanılması ülkenin refah düzeyini arttıracığından barışı sağlayıcı bir unsur olacaktır.²⁴ Çünkü silahlanma savaşa yol açtığından hem ülke içi kaynakları tüketerek ekonomik gelişmeyi ve toplumsal refahı engellemekte hem de dünya ekonomisinin istikrarını bozmaktadır. Savaşın bozduğu istikrarsız yapıda uluslararası ticaretin ve yatırımların gelişmesi oldukça zordur.

Devletler silahsızlanmanın mevcut statükoda yapacağı etkiye de bakarlar. Bir silahsızlanma anlaşmasıyla bazı devletler durumunu güçlendirirken diğerlerinin dezavantajlı durumunun sürmesi sağlanmaktaysa böyle bir silahsızlanmanın barış ve düzeni sağlama olasılığı oldukça düşüktür. Örneğin Nükleer NPT imzalanırken bazı ülkeler üstün durumlarını ve konsolide imkanını sürdürürken kendileri dışındaki devletlerin bu tür silahlara sahip olmamasını öngörmekteydiler.

Silahsızlanmanın mutlaka güç dengesini dikkate alması gerekir. Aşırı bir silahlanma olduğu takdirde devletlerarasındaki sorunları çözmek zorlaşabilir. Çıkabilecek bir savaş ihtimali taraflar arasında korku ve güvensizliği artırır. Bu durum

²² Arı, Uluslararası Dış Politika, s.586-587.

²³ Graham Allison, Nükleer Terörizm Önlenebilir Nihai Felaket, İstanbul, Salyangoz Yayınları, 2006, s. 15.

²⁴ Mehmet Gönlübol, Uluslararası Politika İlkeler-Kavramlar-Kurumlar, İkinci Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası, 1979, s. 431.

tehdit unsurunu ortaya çıkarır. Silahlanma tehdit unsurunu artırsa da silahsızlanmanın da barış ve güvenliği tek başına sağlamada yeterli olmadığı düşünülmektedir. Silahsızlanmayı güvenli bir dünya için bir adım olarak görmek daha yerinde olacaktır. Çünkü silahsızlanma devletlerin mevcut durumunu korumasında ve barışı sağlamada etkili olabilir.

II. Dünya savaşından bu yana devletler silahlanma yarışını sürdürmüş ve konvansiyonel silahlar, kitle imha silahlarının sayıları kontrolsüz bir şekilde artış göstermiştir. Bu da dünyanın her geçen gün daha da güvensiz hale gelmesine neden olmaktadır. Ayrıca bu silahların maliyeti oldukça yüksektir. “II. Dünya Savaşı'ndan 2000 yılının başına kadar global askeri harcamaların toplamının 30-35 trilyon dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bu miktarla insanların temel sorunlarına çözüm bulunabilir, bu parayla dünyadaki okul, hastane, ilaç ve konut sorunu kökten çözülebilirdi.”²⁵

20.yüzyıl kitle imha silahlarının kullanımına tanıklık ederken milyonlarca insanın ölmesi ve çevrenin bu denli zarar görmesi üzerine uluslararası kamuoyunun ve sivil toplum örgütlerinin silahsızlanma adına çalışma başlatmasına neden olmuştur. Yaşanan toplu ölümler sonucu, silahsızlanmanın artık tek başına bir veya birkaç devlet tarafından çözülemeyeceğinin farkına varmalarını sağlamıştır. İnsanlar elbette geri gelemeyecektir fakat bu aşamadan sonra devletler, kamuoylarının ve sivil toplum örgütlerinin de baskısıyla, kendi elleriyle oluşturdukları tehdit ve güvensizlik ortamından kurtulmak amacıyla bu kez silahlanmayı kontrol altına alma amaçlı girişimlerde bulunmaları sağlanabilecektir.

Uluslararası barışı, istikrarı, güvenliği sağlamak adına silahlanmanın yerini silahsızlanma ya da diğerlerine göre daha kolay yol olan sınırlama veya azaltmanın alması, uluslararası basında sık sık gündeme gelmiştir. Silahsızlanma konusunun uluslararası arenada bu kadar yer alması dünyada güvenliğin sağlanması adına atılan adımları artırmıştır. Silahsızlanmanın tam olarak gerçekleşmesini sağlamak için atılan adımlar devletlere ve toplumlara verilen “hukuki ve fiili” güvencelere dayandırılmaktadır. Ancak bu güvencelerin eşit bir şekilde sağlanması halinde

²⁵ Arı, Uluslararası Dış Politika, s.590.

silahlanma gibi çözümleri imkânsız değerlendirilen pek çok uluslararası sorunun çözümü mümkün hale gelecektir. “Uluslararası hukuk, kuvvete dayalı bir dengeyi korumakla yetindiği sürece getireceği düzen dünya barışını sağlamakta zorlanacaktır.”²⁶

Hukukla savaşı bir araya getirmek zordur fakat savaş hukukunu da içinde barındıran uluslararası hukukun varlığı göz ardı edilemez. Bu duruma ise bir bakıma insanlığın içinde bulunduğu çaresiz sebep olmuştur. İnsanoğlu, savaşları ve savaş tehdidini tamamen ortadan kaldıramadığı için savaş kurallarını daha insancıl hale getirmek adına çeşitli yollar aramıştır. Özellikle nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların keşfedilmesi ve savaşlarda yoğun olarak kullanılmasının korkunç sonuçlar yaratması, insan ölümlerinin artması bu çabaları 20. yüzyılın sonlarında “insancıl hukuk” adı altında yoğunlaştırmıştır. İnsancıl hukuk, insanlık tarihine yön veren savaş ortamlarında “askeri gereklilik” ile örtüşmeyen aşırı şiddet kullanımının önüne geçilmesini hedeflemiştir. Bu yönüyle insancıl hukuk “savaş hukuku” ve “silahlı çatışma hukuku” ile birlikte uluslararası hukukun en çok kodifiye edilmiş alanlarından birini oluşturmaktadır.²⁷

1.2. Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma

Silahların kontrolü kavramı, yalnızca silah sayısının azaltılması ile ilgili değildir. Ülkelerin sahip oldukları silahların özellik ve yapılarının bilinmesini, silah üretim hacminin değerlendirilmesini ve denetimlerinin yapılmasını ifade etmektedir. Silahların kontrol edilmesi Dünya barışına sağlayacağı katkılar düşünüldüğünde her ülke için önem taşımaktadır.

Silahların kontrolü ve silahsızlanma çalışmalarının başarıya ulaşması için devletlerin ortak noktada buluşması gerekmektedir. Silahsızlanma için öncelikle olması gereken şey, atılması düşünülen adımların gözle görülür bir şekilde var olmasını sağlamaktır. Şöyle söylenecek olursa yalnız söze dayanan fakat somut hiç bir adımın atılmadığı bir silahsızlanma girişimi gerçekleşmeyecek, yalnızca yüzeysel bir şekilde kalacaktır. Silahların tam olarak kontrol edilebilmesi kolay gibi gözükse de

²⁶ Richard N. Lebow ve Janice G. Statin, “Deterrence and the Cold War”, *Political Science Quarterly*, Vol:110, No:2, 1995, s. 157

²⁷ Adam Roberts, *Implementation of the Laws of War in Late 20th Century Conflicts, Part I*, *Security Dialogue*, , Vol. 29, No. 2, 1998, s. 142.

zorlu bir süreçtir. Devletler gizli bir şekilde silahlanmaya gidebilirler ve bu görüldüğü kadar zor olmaz, zor olan gerçek bir adım atmaktır. Konvansiyonel silahların kontrolü ve silahsızlanma çabalarında ilk başlarda kaydedilen başarıların son derece sınırlı olmasının nedenlerini niyet eksikliğine ve sonuca ulaşılmasında ortak çıkarın görülmemesine bağlamak yanlış olmayacaktır. Buna karşılık silahsızlanma, “genel olarak özel kategorideki silahların azaltılması veya yok edilmesi işlemidir. Amaç olarak ise, uluslararası arenadaki çatışmanın tek başvuru seçeneğini teşkil eden silah ve savaşın tümüyle ortadan kaldırılmalarını içerir.”²⁸

Nükleer silahsızlanma, nükleer bir savaşın kullanımının bütün taraflara zarar vereceğinden yola çıkılarak ortaya atılmış bir kavramdır. II. Dünya Savaşının ardından uluslararası arenada nükleer silahlar diğer silahlara oranla daha etkili bir role sahip olmuştur. Bunun sebebi yalnız devletlerin değil devlet dışı aktörlerin de faaliyetlerini gerçekleştirmek için nükleer silah elde etmek istemelerinden kaynaklanmaktadır.²⁹ Uluslararası örgütler ve devletler, nükleer silahların varlığını devletlerin barış ve güvenliğiyle iç içe geçirmişlerdir ve bu noktada nükleer silahsızlanma güvenlik için atılan en önemli neden olarak görülmüştür.

“Soğuk Savaş dönemine ait bloklar dengesinin, bu dengenin sağladığı müttefik, dost ya da destekçi devletler üzerinde kurulu” kontrolün yok olmasıyla sınırlı tutulabilen silahlanma olgusu, nükleer silahları da kapsayacak bir şekilde tüm dünya çapında yayılmıştır.³⁰

Soğuk Savaş sonrası birçok devletin nükleer silahları elde etmek istemesinden dolayı ülkeler silahların azaltılması, kontrolü veya sınırlandırılmasına dair görüşmeler gerçekleştirmiştir ve silah sayıları azaltılmıştır. 1991 yılından bu yana, pek çok sayıda nükleer savaş başlığı, bomba, füze ve nükleer deneme tünelleri imha edilmiş ya da çalışmaları sonlandırılmıştır. Devletlerin birbiriyle yaşadığı güven sorunu, devletlerin diğer devletler üzerinde üstünlük kurma isteğinden ve stratejik açıdan güç kazanmak

²⁸ Richmond Hobson Pearson, “Disarmament”, American Society of International Law, Vol. 2, No. 4, October 1998, s. 743.

²⁹ W. Seth Carus, Defining Weapons of Mass Destruction, National Defense University Press Washington, D.C., January, 2012 s. 7.

³⁰ İbrahim Erdoğan, Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı, Akademik Bakış Dergisi, Cilt 6, Sayı 12, 2013, s. 277-278.

istediklerinden kaynaklanmakta ve bu sebeple silahsızlanma tam anlamıyla gerçekleşmemektedir.³¹

Uluslararası ilişkilerde nükleer silahsızlanmayı tam olarak gerçekleştirebilmek adına birçok çalışma yapılmıştır. Ve yapılan çalışmalar birçok önemli antlaşmanın imzalanmasına neden olmuş ve silahsızlanmaya da sınırlı da olsa katkı sağlamıştır. İmzalanan antlaşmaların içerisinde diğer antlaşmalara nazaran NPT ve Nükleer Silahların Kapsamlı Olarak Denenmesini Yasaklayan Anlaşma en mühim olanları olarak görülmüştür.

Nükleer silahsızlanmayı amaçlayan bu yasal ve siyasi çerçevenin haricinde, uluslararası sistemin iki büyük gücü, ABD ve Rusya Federasyonu arasında devam eden nükleer konvansiyonel güç dengesi de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu denge, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin lehine değişim göstermiş ve bu sebeple de ABD lider ülke veya tek süper güç olarak anılmaya başlanmıştır.³²

Devletlerin güvenlikleri yalnızca kendi siyasetlerine değil diğer devletlerin silahsızlanma çalışmalarına uyup uymadığına da bağlıdır. Bir takım yöntemlerle bunlar denetlenebilir hale gelmiştir. Bunlar havadan denetim, uydular aracılığıyla denetim, tesisleri yerinde denetim ve gözleme araçlarıyla denetimdir.³³

II. Dünya Savaşından sonraki süreçte iki süper güç, silahsızlanma çalışmalarına öncelik vermiş ve silahsızlanmayı dış politikalarında etkili olarak kullanmaya başlamışlardır. Dahası silahların geliştirilmesi, bu silahların yok etme gücünün etkisi ülkeler arasında silahsızlanma konularında daha fazla çalışma başlatılmasına neden olmuştur.³⁴

³¹ Ayşe Nur Tütüncü, Nükleer Silahların Kullanımının Yasaklanması Sorunu, Sosyal Bilimler Dergisi 2004/2, s. 10-11.

³² Nurşin Ateşoğlu Güney, Nükleer Silahsızlanma: Engeller Ve Yeni Nükleer Pazarlık Üzerine Kısa Bir Analiz, Stratejik Araştırmalar Dergisi, 2010 39-68, s. 41.

³³ Oral Sander, Siyasi Tarih, 21. Baskı, Cilt 2, İmge Kitapevi, Ankara, 2013, s. 239.

³⁴ Pearson, a.g.e., s. 743.

1.3. Silahsızlanmaya Yönelik Girişimlerin Tarihçesi

1.3.1. I.ve II. Lahey Barış Konferansı

Silahsızlanmanın gerçekleşmesi için uluslararası ilk çalışmalar 1899 I. Lahey Konferansı, ikincisi ise 1907 yıllarında toplanan II. Lahey Konferansları'dır. Uluslararası hukukta silahsızlanma adına atılan en önem adım Lahey Konferansıdır. Lahey Konferansı dünyanın barış ve güvenliğini gerçekleştirmek adına yapılmıştır.³⁵

Silahsızlanma çalışmaları 1899 yılındaki Birinci Lahey Barış Konferansında genel bir uluslararası görüşmeye konu olmuştur. Fakat bu görüşmelerde, herhangi bir sonuç alınmamıştır. İkinci Lahey Barış Konferansında silahsızlanma görüşülmüş ve Birinci Lahey Konferansında kabul edilen metinlere benzeyen belgeler kabul edilmiştir.³⁶

Görüşmelerin birincisine otuz bir, ikincisine ise otuz beş devlet katılmıştır. Lahey Konferanslarına Osmanlı Devleti de katılmıştır. Birinci konferansta boğucu, zehirleyici ve benzer gazların kullanımı yasaklanmış, ikinci konferansta ise zehir ve zehirli gazların kullanımı yasaklanmıştır. Fakat konferansta alınan kararlar sonuçsuz kalmıştır ve boğucu gazlar I. Dünya Savaşı'nda kullanılmıştır.³⁷

Savaştan sonra silahsızlanma konusu birçok uluslararası toplantı ve antlaşmalarda gündeme gelmiştir. I. Dünya Savaşı sonrası dünyayı böyle bir savaştan korumak için oluşturulan Milletler Cemiyeti bünyesinde, bu konuyla ilgili birçok konferans gerçekleştirilmiş ve farklı antlaşmalar imzalanmıştır.

Tüm bunlara rağmen Lahey Barış Konferansları kitle imha silahlarının azaltılması konusunda önemli bir dönemeci oluşturmuştur. Öyle ki Lahey Barış Konferanslarıyla başlayan bu süreç 1925 tarihinde imzalanan Cenevre Protokolü, 1972 tarihinde imzalanan Biyolojik Silahlar Sözleşmesi ve 1993 tarihinde imzalanan

³⁵ Pearson, a.g.e., 745

³⁶ Ian Kenyon, 'The USA/USSR Arms Control Relationship and Its Impact on the CWC', *BW Conventions Bulletin*, 72/73, September 2006, s. 139.

³⁷ J. Von Genuyten Willem, *International Institutional Reform*, 1st Edition, Tilburg, Netherlands 2009.s. 123

Kimyasal Silahlar Sözleşmesi ile devam etmiştir.³⁸

1.3.2. 6 Şubat 1922 Washington Deniz Antlaşması

14 Kasım 1921 tarihinde çalışmaya başlayan Washington Konferansında silahsızlanma ve Uzakdoğu meselelerine çözüm bulmak amaçlanmıştır. Konferansta ilk olarak silahsızlanma konusu ele alınmıştır. Konferansta ilk sözü alan ABD Dışişleri Bakanı Charles E. Hughes silahlanma yarışına son vermek adına ABD, Japonya ve İngiltere'nin donanma gücünü önemli ölçüde sınırlayacak bir küçülme önermiştir. Bu öneriye göre üç ülkenin savaş gemilerinin sayısı ve tonajları önemli ölçüde azaltılacaktır (Fanning, 1995).

Konferans üç ayın sonunda 6 Şubat 1922 tarihinde imzalanan Washington Deniz Antlaşması ile sona ermiştir. Antlaşmaya göre, harp ve uçak gemilerinin oranları ABD ve İngiltere için 5, Japonya için 3, Fransa ve İtalya için ise 1 olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda antlaşma ile söz konusu devletlerin ellerinde bulundurabilecekleri büyük gemiler de sınırlandırılmıştır. Böylece ABD ve İngiltere'nin 525.000, Japonya'nın 315.000 Fransa ve İtalya'nın ise 175.000 tonajında gemi bulundurabileceği kararlaştırılmıştır (Armaoğlu, 2015).

1.3.3. 17 Haziran 1925 Cenevre Protokolü

Milletler Cemiyeti, kurulduğu günden itibaren uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için birçok girişimde bulunmuştur. Bu girişimlerden en önemlisi, ulusal silahlarda indirimle gidilmesi çalışmaları olmuştur. Fakat silahların indirimi meselesinin etkili bir sonuç vermesi 1924 yılına kadar mümkün olmamıştır. 1924'te silahsızlanma meselesini ele almak üzere bir konferans toplanmış ve bu toplantıda silahsızlanma adına gerekli çalışmaların yapılması talebinde bulunulmuştur. Bunun üzerine 1925'te "Silahsızlanma Konferansı Hazırlık Komisyonu'nun oluşturulması kabul edilmiştir.³⁹ Bu protokol 1925'de Cenevre'de imzalanmış ve üç yıl sonra 1928'de yürürlüğe girmiştir.⁴⁰ Cenevre Protokolü'ne taraf devlet sayısı 135'tir.

³⁸ Pearson, a.g.e., s. 745

³⁹ Alper, a.g.e., s. 36.

⁴⁰ Cenevre Protokolü, 01.12.2018.

<http://www.wikizeroo.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQ2VuZ>

Konferans, biyolojik veya zehirli silâhların yasaklanmasına ilişkin bir anlaşmayı kabul etmiştir. Ayrıca kimyasal silâhların geliştirilmesi, yapımı ve stoklanmasını da yasaklayacak etkili tedbirler üzerinde bir anlaşmanın gerçekleşmesi yolunda mümkün olan ilk adımı teşkil etmiştir.⁴¹

Protokolün koyduğu yasaklar, hem uluslararası hem de ulusal özellikli silahlı çatışmalarda uyulması gereken silahlı çatışmalara ilişkin oluşan evrensel örf ve adet hukuku kurallarının temelini oluşturmuştur. Örneğin Cenevre Protokolü'nde yer alan yasaklardan biri olan "savaşta boğucu ve zehirleyici madde kullanımı yasağı" 1998 yılında imzalanan Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne ilişkin Roma Statüsünün 8. maddesinde, uluslararası silahlı çatışmalarda boğucu, zehirleyici veya diğer gazlar ile benzer sıvılar, malzemeler veya aletlerin kullanılmasının savaş suçunu oluşturacağı ve bu yasağa uymayanların ise uluslararası alanda sorumlu sayılacağı şeklinde düzenlenmiştir.⁴²

1.3.4. Locarno Antlaşmaları ve Briand-Kellogg Paktı

Milletler Cemiyeti'nin silahsızlanma çalışmaları devam ederken, Avrupa devletlerini meşgul eden diğer bir konu Versailles Antlaşması'yla oluşturulan savaş sonrası mevcut durumun korunması olmuştur. Özellikle Fransa'nın, Almanya'nın sınır bölgeleriyle ilgili yükümlülükleri hakkında talep ettiği güvenceler, antlaşma metinlerinin temelini oluşturmuştur.⁴³ Almanya, 1925 yılında Fransa'ya bir güvenlik paktı kurulması için teklifte bulundu. Bunun üzerine aynı yıl İngiltere, İtalya, Belçika, Çekoslovakya, Almanya ve Fransa'nın da katılımıyla Locarno Antlaşması imzalandı.⁴⁴

Konferansa katılan ülkeleri savaştan korumak ve bu devletlerarasında çıkacak her türlü anlaşmazlığı barış yoluyla çözmek için yapılan bu antlaşmalara göre Almanya, batı sınırlarının, yani Fransa ve Belçika sınırlarının kesin ve sürekli olduğunu kabul etmiştir. Bu konuda bir anlaşmazlık çıkarsa kuvvete başvurulmayacak,

[XZyZV9Qcm90b2tvbCVDMYVCQw](http://www.ilsaederji.com/uluslararasi-silahl%C3%9C-catismalar-hukuku/)

⁴¹ Uluslararası Antlaşmalar, 29.11.2018.

<http://www.ilsaederji.com/uluslararasi-silahl%C3%9C-catismalar-hukuku/>

⁴² Yoram Dinstein, The Conduct of Hostilities Under The Law of International Armed Conflict, Cambridge UK 2004, s. 74.

⁴³ Alper, a.g.e., s .33.

⁴⁴ Locarno Antlaşması, 01.02.2019. <https://antlasmalar.com/locarno-antlasmasi/>

sorun Milletler Cemiyeti'ne götürülecektir. Ayrıca anlaşmazlıkların tamamının barış yoluyla çözümlenmesine karar verilmiştir. Antlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için Almanya'nın üye olması şartı getirilmiştir.⁴⁵

Aynı dönemde, Fransa ve ABD Dışişleri Bakanları Aristide Briand ile Frank Kellogg arasında, 1928 yılında sona erecek olan 1908 tarihli Fransa-ABD Hakemlik Antlaşması'nın yenilenmesi amacıyla başlayan görüşmeler Briand- Kellogg Paktı'nın temelini atmıştır. Fransız Dışişleri Bakanı Briand'ın iki devlet arasındaki ilişkilerde savaşın kanun dışı ilan edilmesi talebine karşılık; ABD'nin, böyle bir taahhüdün çok taraflı bir antlaşma ile kabul edilmesi yönündeki ısrarı sonuç vermiştir. Locarno Antlaşmalarının imzacılarına gönderilen antlaşma tasarısı ilgili devletler tarafından kabul edilmiştir.⁴⁶

Briand Kellogg Paktı adı verilen antlaşma 27 Ağustos 1928'de büyük devletler ile Belçika, Polonya ve Çekoslovakya Paris'te toplanarak imzalanmıştır. Antlaşma imzalandıktan sonra SSCB'de antlaşmayı imzalayan devletler arasında yer almıştır. Briand Kellogg Paktı esasen "hukuki olmaktan çok ahlaki" bir içeriği barındırmakla birlikte "savaşın lanetlenmesi" olarak da özetlenebilir. Antlaşmaya "barışın korunmasıyla samimiyetle ilgilenen" Türkiye de, 1929 yılında katılmıştır.⁴⁷

Briand Kellogg Paktı, devletler arasında çıkan uyuşmazlıklarda savaşa başvurma ve "kuvvet kullanma" yasağı getirilmiştir. Tam manasıyla savaştan vazgeçmeye yönelik olan antlaşma hala yürürlüktedir.⁴⁸

Briand Kellogg Paktı, devletlerin barışçıl ilişkilerini sürdürmek için savaştan vazgeçilmesine inandıklarını belirtmiştir. Paktın birinci maddesiyle, uyuşmazlıkların çözümü için savaşa başvurma yolu kınanmış, sonra da savaşın ulusal siyaset için bir araç olarak kullanılmaması yükümlülüğü getirilmiştir. Fakat bu yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlayacak bir yaptırımdan bahsedilmemiştir.⁴⁹ 2.maddesinde ise

⁴⁵ Roberta Arnold ve Noelle Quenivet, *International Humanitarian Law and Human Rights Law Towards a New Merger in International Law*, Leiden-Boston, 2008, s.323.

⁴⁶ Alper, a.g.e., s. 34.

⁴⁷ Mustafa Bıyıklı, *Türkiye'nin İttifak Politikası Ve Katıldığı Uluslararası Güvenlik İttifakları (1928-1938)*, Yeni Fikir Dergisi, Sayı 9, 2012, s. 154.

⁴⁸ Arnold ve Quenivet a.g.e., s. 323

⁴⁹ Dinstein, a.g.e., s. 78

uyuşmazlıkları barışçı yollarla çözmek için devletlere yükümlülükler getirmiştir. Briand Kellog Paktına göre savaş, ancak meşru müdafaa söz konusu olursa, “uluslararası bir zorlama tedbiri” olarak uygulanabilir. Savaş, bu Pakta taraf olmayan devletlere veya pakta taraf olmayan devletlere karşı yasaklanmamış olmaktadır.⁵⁰ Savaşı ulusal politikanın bir aracı olarak kullanmayı yasaklayan bu çok taraflı antlaşma, iki savaş arası dönemde savaşı yasaklayan tek belgedir.⁵¹

1.3.5. Londra Deniz Silahlarının Sınırlandırılması Konferansı

Londra Deniz Silahlarının Sınırlandırılması Antlaşması Amerika, İngiltere ve Japonya arasında 22 Nisan 1930'da imzalandı.⁵² Antlaşmaya göre Birleşik Amerika'nın beheri 10.000 tonluk on sekiz kruvazörü ve 134.000 tonluk da hafif hacimde kruvazörleri bulunacaktı. İngiltere'nin, beheri on bin tonluk on üç ve beheri 8.400 tonluk iki kruvazörü ve 192.000 ton da daha hafif savaş gemileri Japonya'nın dördü 7.100 ton olmak üzere on iki kruvazörü, 100.450 ton da küçük savaş gemileri olacaktı. Amerika ve İngiltere'ye ayrılan destroyer tonajı 150.000, Japonya'nın 105.000 tondu. Her üç devletin de 52.700 ton denizaltı gemisi olacaktı. Antlaşma 1936 yılına kadar yeni zırhlı yapılmasını yasaklamıştır. Uçak gemilerinin oranı, Washington'da varılan antlaşmaya uygun olarak kalmıştır. Buna göre, Birleşik Amerika ile İngiltere de 135.000 ton, Japonya'ya ise 81.000 ton uçak gemisi olacağı kararlaştırılmıştır.⁵³

Washington Antlaşması'nda olduğu gibi, Londra Deniz Silahlarının Sınırlandırılması ve Azaltılması Antlaşması'nın getirdiği yükümlülükler de, silahlanmanın belirli bir düzen içerisinde yapılması sonucunu doğurmuştur.⁵⁴

1.3.6. Manhattan Projesi

Nükleer araştırmalar, atomun iki ya da daha fazla elemente bölünebilmesiyle ve bu bölünmenin ortaya çıkaracağı sonsuz enerjinin keşfedilmesiyle nükleer

⁵⁰ Arnold ve Quenivet a.g.e., s. 324

⁵¹ Baskın Oran, Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşından Bugüne Bulgular, Belgeler(1919-1980) Yorumlar, İletişim Yayınları, Cilt 1, 6.Baskı, 2002, s. 308.

⁵² Sinan Levet, Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşı Öncesi Türk basınında Japonya (1933 - 1939) Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s. 40.

⁵³ Dinstein, a.g.e., s.78

⁵⁴ Alper, a.g.e., s. 36.

patlayıcılara giden yol açılmıştır.⁵⁵ Nükleer silahlarla ilgili araştırmalar belli bir süre yarış halini almış ve bu yarışın ilk aktörü Nazi Almanya'sı olmuştur. Almanya bu etkili silahların bir enerji ve savaş potansiyeli olacağını biliyordu fakat buna karşı olarak ABD, İngiltere ve Kanada, Almanya'ya karşı olarak Manhattan projesi ile bu yarıştaki yerlerini aldılar. Nükleer silah çalışmaları çok zorlu bir süreçte ilerlemekteydi.⁵⁶

1938 yılında Almanya, nükleer çalışmaları gerçekleştirebilmek adına, gereken her türlü adımı atmıştır. “Almanya’nın ve bütün dünyanın savaşa hazırlandığı bu zamanda, fizik ve kimya Profesörü Otto Hahn, Kayzer Wilhelm Enstitüsü’nde gerçekleştirdiği deneyler sırasında uranyum atomunu, nötronlarla bombalayarak parçalamayı başarmıştır. Günümüzde 'atom babası' olarak anılan bilinen Hahn’ın, elde ettiği buluşun savaş alanlarında bir silah olarak kullanılabileceğini değerlendirerek, çalışmalarını gizli tutmaya çalıştığı bilinmektedir.” Hahn'ın çalışma arkadaşları ise bu buluşu gizli tutamamışlardır.⁵⁷

Albert Einstein’a kadar uzanan nükleer silahların icatları, ABD Başkanı Roosevelt’e, yine Einstein tarafından yazılan bir mektupla bildirilmiş ve bu konuyla ilgili bilim adamlarının çalışmaları için mali yardım talep edilmiştir. Mektupta yazılan cümleler şunlardır:

“Sayın Başkan, Enrico Fermi ve Leo Szilard’ın çalışmaları uranyumun yakın gelecekte önemli bir enerji kaynağı olabileceğine beni inandırdı. Bu buluş çok kuvvetli bombaların yapımına yol açabilir. Nazilerin bu konuda çalışmalar yaptığına dair elimde bilgiler var. Amerika onlardan önce davranmak zorundadır. Aksi halde medeniyet yok olacaktır.”⁵⁸

Amerikan Başkanı Roosevelt, nükleer çalışmalar için mali yardımda bulunmuş ve bu projeye başlanması için iki milyon dolar yatırım yapılmıştır. Sonra da bütçeden yeni ek ödemeler senatoya sorulmadan çıkarılmaya başlamıştır. O zamana kadar

⁵⁵ Erdem Denk, Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar, Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi , 66 (3), 2011, s. 99.

⁵⁶ Enes İpek, Nükleer Gücün Tarihsel Süreçteki Gelişimi', Deniz Harp Okulu Pusula Dergisi, 2013, sayı 74. s. 2.

⁵⁷ Stanley Goldberg ve Thomas Powers, Declassified Files Reopen ‘Nazi Bomb’ Debate, Bulletin of the Atomic Scientists, Eylül 1992, s. 34

⁵⁸ Yılmaz Dikbaş, İsrail’in Nükleer Silah Cephaneliği, İstanbul, Asya Şafak Yayınları, 2006, s. 211-212.

nükleer silahlar konusunda ayrı ayrı çalışan grupların aynı yerde toplanıp çalışılmasına karar verilmiştir. Nükleer çalışmalar için Chicago Üniversitesi seçilmiştir. Bu projenin başına fizikçi Enrico Fermi geçmiştir. Enrico Fermi 1942'de Chicago Üniversitesinde ilk zincirleme tepkimeyi gerçekleştirmiş ve atom bombasının yapımında da önemli roller üstlenmiştir.⁵⁹

Manhattan Projesi'ne ABD'nin çeşitli yerlerinden birçok bilim adamı katılmıştır. Bu projeye biri kadın kırk üç kişi katılmıştır. Araştırmanın gerçekleşmesi için özel bir laboratuvar bulunmuş ve bu laboratuvar çok sıkı bir denetim altına alınmıştır. Projede yer alan bilim adamları sadece kendi aralarında sohbet edebiliyorlardı, bu araştırma en yakınlarından bile saklanmıştı.⁶⁰

Nükleer araştırmalar gerçekleştirilirken, Chicago Üniversitesi'nde farklı bölümlerde çalışan öteki bilim adamlarıyla arkadaşlık kurmaları yasaklanmıştı. Yıllar sonra bu projeye dahil olan bazı bilim adamlarının söylediklerine göre, projede çalışan 43 kişiden 5 kişi dışında hiç kimse ne için çalıştıklarını, neyi bulmaya uğraştırdıklarının farkında bile değildi. Aylar süren çalışmanın sonunda 2 Aralık 1942'ye gelinmiştir. O tarihte Chicago Üniversitesi Fizik bölümü Başkanı Arthur H. Compton Harvard Üniversitesi Başkanı James B. Conant'a telefonla şifreli bir mesaj "İtalyan Gemicisi, Yeni Dünya'da Karaya Çıktı" (The Italian Navigator has landed in the New World) ulaştırmıştır.⁶¹ Bu mesaj, bir anlamda "yeni bir savaş aracını" müjdelemiştir. Bu yeni savaş aracı atom bombasını ortaya çıkarmış ve böylece Manhattan Projesi asıl hedefine ulaşmış olmuştur.⁶²

Avrupa'daki savaş Temmuz 1945 yılına gelindiğinde çoktan sona ermiş olmasına rağmen Uzak Doğu'da savaş tüm şiddetiyle sürmekteydi. ABD yönetimi Oppenheimer'ı ve ekibini bir nükleer deneme yapılması için sıkıştırıyordu. Çünkü savaş sonrası meselelerin görüşüleceği Potsdam'da masaya otururken ellerinin güçlü olmasını istiyorlardı. Bu yüzden deneme, konferansın açılacağı 17 Temmuz 1945'den

⁵⁹ Bayram Tekin, "Radyoaktiviteden Atom Bombasına, ODTÜ Bilim ve Teknik Dergisi, 2013, s. 42.

⁶⁰ United States Department of Energy, a.g.e., s. 33.

⁶¹ Manhattan Projesi ve Nükleer Silahların Başlangıcı, 17.12.2018

<https://www.frmtr.com/garip-olaylar/1454036-manhattan-projesi-ve-nukleer-silahlarin-baslangici.html>

⁶² Manhattan Projesi, 01.02.2019.

<http://www.zamandayolculuk.com/manhattanprojesi.htm>

önce yapılmalıydı.⁶³ 16 Temmuz 1945 tarihinde “Trinity” adı verilen deneme gerçekleştirildi. Bu tarihte trinity (Hristiyan inancında teslis üçlüsüdür; baba, oğul ve kutsal ruhu ifade etmek için kullanılır) adı verilen deneme yapılarak dünyanın ilk nükleer bombası Alamorga kenti yakınlarında patlatıldı.⁶⁴

Nükleer silahlar iki türde üretildi. Bunlar plütonyumlu ve uranyumlu atom bombasıdır. Daha önce de bahsedildiği gibi bunlardan ilki Alamorgo’da denenmiştir. Alamorgo/Amerika’da denen atom bombası plütonyumlu atom bombasıdır. İkincisi olan uranyumlu atom bombası, denemesi yapılmadan 1945 yılında Hiroshima/Japonya’ya karşı kullanılmıştır. Hiroshima’ya atılan bombadan üç gün sonra yani 9 Ağustos 1945’te, denemesi yapılmış olan plütonyumlu atom bombası Nagazaki/Japonya’ya karşı kullanılmıştır.⁶⁵

Nükleer silahların Japonya’ya karşı kullanımı, insanlığın çok büyük bir felakete tanık olmasına neden olmuştur. Japonya’da bu olayı yaşayan insanların hayatında büyük bir değişim yaşandı. Bu silahı kullananlar için sonuç oldukça başarılı sayıldı ve bu olaydan sonra “birçok ülke kendi bilim adamları ile Manhattan projesindeki uygulamalar ile kendi atom bombalarını yaptılar.”⁶⁶

Manhattan Projesinde yer alan bilim adamları bombanın özelliklerine ilişkin çeşitli tahminlerde bulundular ve bu tahminlerin çoğu doğru çıktı. Bombanın etkisinin 18.000 ila 20.000 ton TNT’ye denk geldiğini saptadılar ve bugün Hiroşima bombasının etki gücüne ilişkin tahminler ortalama değer 15.000 ton olmak üzere, 10.000 ila 20.000 ton arasında değişkenlik gösteriyor.⁶⁷

II. Dünya Savaşında Japonya’ya karşı kullanılan atom bombasının ardından nükleer alanda hızlı gelişmeler yaşandı ve bu bombaların yok etme gücü artmıştır. Japonya’ya karşı kullanılan atom bombaları artık konvansiyonel silah grubuna dahil edilebilmektedir. Üretilen ilk atom bombalarının 1000 katı gücünde olduğu

⁶³ İşbilen, a.g.e., s. 29.

⁶⁴ Doğan, a.g.e., s. 8.

⁶⁵ Özgür, a.g.e. s. 22

⁶⁶ Çetin Bal,Manhattan Projesi, 2005, 25.11.2018.

<http://u2.lege.net/cetinbal/manhattanprojesi.htm>

⁶⁷ Amır D. Aczel, Uranyum Savaşları, Nükleer Çağı Başlatan Rekabet, çev. Barış Gönülşen, Alfa Yayınları, İstanbul 2012, s. 216.

varsayılırken, günümüzde üretilenlerin 6500 katı gücünde olduğu saptanmaktadır ve önceki üretilen nükleer silahlara oranla daha hafif silahlar hayatımıza dahîl olmuştur.⁶⁸

1.3.7. Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası Silahsızlanma

1945 yılında II. Dünya Savaşının sona ermesiyle başlayan ve Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1991 yılına kadar süren Soğuk Savaş Dönemi boyunca başta ABD ve Sovyet Rusya olmak üzere kitle imha silahlarını elinde bulunduran pek çok devlet, kimyasal silah üretmeye ve stoklamaya devam etmiştir. Daha sonra yapılan resmi açıklamalara göre Soğuk Savaş Dönemi sonrasında bu ülkelerin elinde bulunan kimyasal silah stoku miktarının 29.000 metrik ton ile 40.000 metrik ton aralığında olduğu belirtilmiştir.⁶⁹

Soğuk Savaşın başında nükleer silahlar konusunda ABD'nin gerisinde kalan SSCB'nin, güvenlik endişelerinden dolayı nükleer silah elde etme konusunda çalışmalara başlaması doğal karşılanabilir. Fakat SSCB'nin tüm dünyayı nükleer silahlardan kurtaracak bir teklifinin varlığını da atlamamak gerekir. II. Dünya savaşıdan sonra yapılan pek çok görüşme vardır ve bu görüşmelerin ortak amacı nükleer silahların ortaya çıkardığı dehşeti önlemektir.⁷⁰

Soğuk savaşın sona ermesinin ardından, Sovyetler Birliği dağılmış ve “Doğu-Batı cepheleşmesi şeklinde kendisini gösteren eski dünya düzeni, yerine yeni bir dünya düzenine bırakmıştır.”⁷¹ 1990'a gelindiğinde dünyadaki toplam nükleer silahların yüzde 97'sine sahip olan ABD ve SSCB'nin ellerindeki toplam nükleer patlayıcıların miktarı 18,000 megatona ulaşmıştı. Oysa II. Dünya Savaşı'nda kullanılan tüm silahlar, Kore ve Vietnam savaşlarındaki silahlar da katıldığında ancak 11 megatonu bulmaktaydı ve bu kadarı bile 44 milyon insanın yaşamına mal olmuştu.⁷²

Küba Füze Krizi'nden süper güçlerin karşılıklı mahvolma teorisini açıkça kabul etmesinden sonra süper güçler bir “yumuşama” dönemine girmişlerdir. Ve süper

⁶⁸ Özgür a.g.e., s. 24

⁶⁹ Scott D. Sagan & Kenneth Waltz, *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate*, W. W. Norton & Company, New York, London, 1995, s. 28.

⁷⁰ Sagan ve Waltz, a.g.e., s. 29.

⁷¹ Naci Doğan, *Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Uluslararası Sistem NATO'nun Rolü Ve Türkiye'nin Stratejik Konumu*, Sosyal Bilimler Dergisi, s. 32.

⁷² Arı, *Uluslararası Dış Politika*, s. 603.

güçler de eğer savunma sistemleri sınırlanırsa daha yeni teknoloji ürünü saldırı amaçlı silah sistemleri üretmeye gerek duyulmaz ve karşılıklı caydırıcılık işlemeye devam eder mantığıyla hareket etmişlerdir.⁷³

⁷³ İşbilen, a.g.e., s. 52.

İKİNCİ BÖLÜM

NÜKLEER SİLAHLAR VE NÜKLEER SİLAHLARIN KULLANIMI

2.1. Kitle İmha Silahlarının İçeriği

Nükleer silahları açıklamadan önce, kitle imha silahlarının içeriğine ve etkilerine değinmek yerinde olacaktır. Buna göre, “ilk olarak 1937’de İngiltere Başpiskoposu tarafından kullanılan ve daha sonra ABD Başkanı Truman’ın 1945’te ortaya attığı kavram, BM Genel Kurulu’nun 1946’da atom enerjisi konusunda aldığı 1 sayılı kararında da geçmiştir.”⁷⁴ Kitle İmha Silahları, konvansiyonel silahların defalarca kullanılması sonucunda ortaya çıkabilecek sonuçları çok daha kısa sürede ortaya çıkarabilecek güçte silahlardır. Bir defa kullanılması bile milyonlarca insanın ölümüne sebep olurken aynı zamanda olumsuz olan etkilerini de uzun yıllar gösterebilmektedir.⁷⁵

Kitle İmha Silahları, kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlardır. Kitle imha silahlarının yok etme gücü konvansiyonel silahlara göre oldukça fazladır. Kitle imha silahları yüksek patlama gücüne ve kalıcı bir etkiye sahiptir.⁷⁶ Günümüzdeki kadar gelişmiş olmasa da tarih sahnesinde birçok kez kullanımı bulunmaktadır. Nükleer olmayan bu Kitle İmha Silahları Asurlular tarafından kullanılmıştır. Çavdarmahmuzu olarak bilinen bir bitkiyi Asurlular düşmanın su kuyularına atarak düşmanı zehirlemek amacıyla kullanmışlardır. Çavdarmahmuzu insanların el ve ayaklarında şiddetli yanma meydana getirdiği gibi deliliğe hatta ölüme kadar götüren zehirli bir bitkidir. Çinliler, düşmanlarını zehirlemek için arsenik dumanı kullanmışlardır. Günümüze kadar gelen bu silahlar aslında geçmiş yıllarda bitkiler yardımıyla kullanılmıştır.⁷⁷ Uluslararası toplumun genel kaygısı bu silahların her geçen gün daha da yayılmasıdır.⁷⁸ Her ne kadar kitle imha silahlarının kullanılması uluslararası arenada yadırganmış olsa da ve bunun için birçok önlem alınmaya çalışılsa da bu silahların

⁷⁴ Denk, a.g.e., s. 95.

⁷⁵ Özgür, a.g.e., s. 17.

⁷⁶ Özgür, a.g.e., s.18

⁷⁷ A. Mayor, Dirty tricks in ancient warfare. Quarter J Mil His 1997, s. 33

⁷⁸ Dr. Kenan Dağcı, Atilla Sandıklı(Ed.), Satranç Tahtasında İran Nükleer Program, Tasam yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2007, s. 12.

varlığı günden güne daha belirgin hale gelmiştir.

Kitle imha silahlarının etkileri zaman ve yer ile sınırlandırılmamakta, savaş bittikten sonra dahi etkileri devam edebilmektedir. Sadece kendisine karşı kullanılan tarafı etkilemekle kalmaz, aynı zamanda kullanan tarafa karşı da gücünü gösterebilir. Hedef ayırımının tam olarak yapılabilmesi imkânsız görünmektedir. Bu silahlar kullanıldığı takdirde, yalnızca bölgedeki askerleri değil sivilleri de etkilemesi mümkündür. Bu nedenle savaş hukukuna da aykırılık oluşturmaktadırlar.⁷⁹

Devletlerin aynı anda, hem biyolojik hem kimyasal hem de nükleer silahlara sahip olması kolay değildir. Ancak Soğuk Savaşın etkisiyle, bazı devletler bu silahlara sahip olmuştur. Bu durumda da uluslararası alanda gruplaşma oluşmuştur. Bu gruplaşmanın sebebi ise bazı devletler bu silahlara sahip olurken bazılarının ise sahip olamamasından kaynaklanmaktadır.

Devletlerin kitle imha silahlarına sahip olma nedenleri arasında en başat rolü güvenlik endişeleri almaktadır. Ancak bu etkili silahlar, güvenlik endişelerini gidermek bir yana, var olanlara da yenilerini eklemektedir. Kitle imha silahları kullanıldığı zaman etkisini anlayabilmek için Birleşmiş Milletlerin yaptığı çalışmaya değinmek yerinde olacaktır. Araştırmaya göre, stratejik bir bombardıman uçağı ile atılan kitle imha silahlarının etkisi bir megatonluk bir nükleer bomba kullanıldığı takdirde üç yüz kilometrelik bir mesafe içerisindeki halkın %90 oranında ölümüne sebep olabilir. 15 tonluk bir kimyasal silah ise 60 km. çapındaki bir alanda halkın yüzde ellisini öldürebilir. 10 tonluk bir biyolojik silah kullanılması 100.000 km. bir alandaki halkın % 25 'ini öldürür ve %50'sinin ise hasta olmasına neden olur.⁸⁰

2.2. Nükleer Silahların Tanımı

Nükleer Silahlar Enerjisini atom çekirdeğinin fisyon ve füzyon gibi nükleer reaksiyonları ile ortaya çıkan enerji sonucunda meydana patlamaya sebep olan alır. Patlama özelliğinin dışında çok kısa bir sürede büyük bir yeryüzü parçasını etkileyen ısı, radyasyon ve basınç gibi etkileri olan ve etkilerinin bir kısmının yıllarca devam

⁷⁹ Mayor, a.g.e., s. 34

⁸⁰ Özgür, a.g.e., s.20.

ettiği her türlü silaha genel olarak “nükleer silah” adı verilmektedir. Bu silahların amacı, nükleer santrallerdeki gibi her aşamada kontrol altında olmayan bir zincirleme meydana getirerek ortaya çıkan enerjinin salınmasıyla kısa bir zamanda hedefe büyük zararlar vermektir. Filyon neticesinde enerji açığa çıkaran nükleer bombalar genellikle atom bombası adı verilir. Füzyon neticesinde enerji açığa çıkaran bombalara ise hidrojen bombası ve nötron bombası adı verilmektedir.⁸¹

Nükleer silahlar II. Dünya savaşı sonrasında silahsızlanma kavramıyla birlikte kullanılan en önemli kavram olmuştur. Nükleer silahların insanlık için bir tehlike olduğu, Japonya'ya 1945'te atılan ve yüz binlerce insanın ölümüne ve milyonlarca insanın sakat kalmasına yol açan atom bombalarıyla ortaya çıkmıştır. Nükleer silahların bugün kullanıldığı varsayılırsa etkisi Japonya'ya atılan nükleer silahtan çok daha farklı olacaktır.⁸² Bu farklılığın en büyük sebebi yeni üretilen silahların gücünün ve etkisinin daha büyük olmasından kaynaklanmaktadır. Geçmişe baktığımızda insanlığa verdiği zarar bu silahlar için en tehlikeli silah kavramını ortaya çıkarmıştır. Tehlikeyi en geniş boyutları ile anlatan bu tür silahlar kısa zamanda canlı ve cansız her şeyi tamamen yok etme gücüne sahiptir ve silahların kullanımının üzerinden uzun yıllar geçse dahi, etkisi olumsuz bir şekilde devam eder.⁸³

2.3. Nükleer Silahların Yapımı ve Etkileri

Nükleer silahlar, nükleer enerjinin büyük miktarda ve kısa bir zamanda oluşturulmasıyla elde edilirler. Bu silahlar üretilirken “atom başına düşen enerji miktarı çok büyüktür. Bir bombada yakıt olarak kullanılan nükleer element milyarlarca atom içerir. Silahların yıkıcılıklarını belirleyen etki sürelerine bakılacak olursa; en ağır konvansiyonel silahın etki süresi 1/100sn iken, en küçük atom bombasının etki süresi 7/10 sn. kadardır.” Hidrojen bombası ise 5sn gibi bir etki süresine sahiptir.

Nükleer silahlar kullanıldığı bölgede yıkıma ve milyonlarca insanın ölümüne neden olur. Aynı zamanda çevreye de yaydığı radyasyondan ötürü uzun soluklu etki eder. Bölge topraklarının verimliliğini azaltır, ısı ve ışık etkisi körlüğe, yanıklara sebep

⁸¹ Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk, 6. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2008, s. 585.

⁸² Dinçer Ay, Kitle İmha Silahları (Radyoaktif, Biyolojik Ve Kimyasal) Ve Alınacak Tedbirler, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze, 2006, s. 8.

⁸³ Denk, a.g.e., s. 98.

olur hatta yıllar sonra radyasyonun yaydığı etki kendini gösterir ve bu da gelecek nesillerde kalıtsal rahatsızlıklara sebep olur.

Nükleer silahların uzun ve kısa süreli etkileri vardır ve bu etkiler gözlemlendiğinde bu silahların kullanılmasıyla “çevreye olan etkisi, toplam etkilerinin %85’i kadar olduğu görülmüştür.” Örneğin bu etkiler oransal olarak hesaplandığında nükleer radyasyonun ani olarak yayılması sonucu çevreye olan etkisinin yüzde beş, ısı ve ışık etkisinin yüzde otuz beş, basınç etkisinin ise yüzde kırk beş dolaylarında olduğu saptanmıştır. Anlık etkilerinin dışında, uzun süreli bölge topraklarında verimsizliğe sebep olan bu silahların, uzun vadede ortaya çıkardığı zararları ise, nükleer silahların toplam zararının %15’ini oluşturmaktadır.⁸⁴

Nükleer silahların ortaya çıkardığı yıkıcılık, konvansiyonel silahlardan çok daha fazladır ve bunu daha iyi analiz edebilmek için “filyon ve füzyon” maddelerini daha detaylı incelemek yerinde olacaktır. Büyük patlama esnasında ortaya çıkmış olan hidrojen ve helyumun yıldızların içerisinde füzyon adı verilen bir nükleer süreç yoluyla yanmaları sonucunda, küçük elementlerin çekirdekleri daha büyük elementleri meydana getirmek üzere birbiriyle kaynaşır.⁸⁵

Nükleer bomba yapmak uranyum zenginleştirilmesiyle mümkündür ve üç çeşit zenginleştirme yöntemi vardır. Bu zenginleştirme yöntemlerinden herhangi biri kullanılarak U-235’in oranı, U-238’den daha yüksek hale getirilebilir. Zenginleştirme yöntemlerinden birincisi olarak “gaz difüzyonu” sayılmıştır. Gaz difüzyonunu diğerlerinden ayıran yönü hızlı olmasına rağmen maliyeti çok yüksektir. Uranyum doğada metal olarak bulunur ve UF₆ gazına dönüştürülür.⁸⁶ “Doğada bulunan uranyumun, sadece %0.71 kadarı U-235’ten, kalanı ise, parçalanmayan bir izotop olan U-238’den oluşur. Bundan dolayı, doğal uranyumdaki 235 bileşenin, nükleer bomba yapılmak isteniyorsa, %90’lar düzeyinde zenginleştirilmesi gerekmektedir.”⁸⁷

Uranyum, UF₆ gazına dönüşerek “aralarında gözenekli bir zar bulunan kabın iki haznesinden birine yerleştirilir. U-235’in, U-238’den daha hafif olmasından ve buna

⁸⁴ Vural Altın, Nükleer Silahlar Ve Etkileri, Bilim Ve Teknik Dergisi, 2004, s. 18

⁸⁵ Aczel, a.g.e., s. 27.

⁸⁶ Altın, a.g.e., s. 19.

⁸⁷ Altın, a.g.e., s. 22.

bağlı olarak belirli bir sıcaklıkta U-235 moleküllerinin daha hızlı hareket etmesinden yararlanılarak, U-235 molekülleri ikinci haznedan daha yoğun bir şekilde birikir. Diğer bir yöntem ise, uranyum izotoplarının aynı lazer atımları karşısında verdikleri farklı tepkiye dayanır. Bu ise daha zorlu ve daha zaman alıcı bir yöntemdir. Üçüncü olarak ise, uranyum izotopları manyetik alan yardımıyla ayrıştırılmaktadır. Öncelikle uranyum izotopları manyetik alan etkisinde kalabilmeleri için önce iyonlaştırılır ve sonra farklı kütlelerinden dolayı farklı olan sapma açılarından yararlanılarak, sapma yönlerine göre yerleştirilecek levhalar yardımıyla toplanabilir.” Son olan uranyumun ayrışması durumu, maliyeti düşük olmasına rağmen zaman açısından uzun sürede gerçekleşmektedir.⁸⁸

Nükleer silah yapımı için en önemli unsur “kritik kütle” olarak nitelenen miktarda fisil maddenin (U-235 ya da Pu-239) sağlanmasıdır. Bahsedilen kritik kütle miktar olarak U-235 için 15kg olarak ifade edilirken Pu-239 için 5 kg olarak ifade edilmektedir.⁸⁹

Bir maddenin silaha dönüştürülmesi zor bir süreçtir. Özellikle füze harp başlıkları, yüksek teknoloji nedeniyle maliyetli ve zor bir süreçtir. Nükleer silah başlığını yerleştirme esnasında kaza riski de oldukça yüksektir.

2.4. Nükleer Silahlanma

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan savaşlarda çeşitli araç ve gereçler düşman kuvvetlerini imha etmek maksadıyla kullanılmıştır. Ancak ne var ki hiç bir silah ve gelişme nükleer alanda yaşananlar kadar çarpıcı ve etkili olmamıştır.

Nükleer alanda yaşanan gelişmeler nükleer silahlanmayı ortaya çıkarmıştır. Nükleer silahlanmaya yönelik en büyük tartışma nükleer silahların hızlı bir şekilde yayılması sorunu olmuştur. Nükleer silahlar II. Dünya Savaşından beri uluslararası siyasetin odak noktalarından biri olsa da bu tartışma nükleer silahlara yönelik çalışmalar ile aynı dönemde başlamıştır. Aynı şekilde ABD'de savaşın hemen ardından nükleer silahların uluslararası ilişkilerin niteliğine yönelik etkisinin ne olduğu ve diğer

⁸⁸ Altın, a.g.e., s. 24.

⁸⁹ Özdemir, a.g.e., s. 49.

devletlerin nükleer silah ve atma vasıtaları elde etmesi durumunda ne olacağı soruları stratejik seviyede cevabı aranan soruların başında gelmiştir.⁹⁰

Tarihten bugüne teknolojinin gelişmesi üzerine askeri alanda yapılan çalışmalar artmış ve savaş alanında milyonlarca askerin yerini nükleer silahlar almıştır. Asker sayısını minimum seviyeye indirmek, daha az insan kaybına yol açtığı yönünde düşüncelere sebep olabilir. Fakat öldürme kapasitesi maksimum seviyede olan silahların savaşlarda kullanılması durumunda insan kaybı daha fazla olacaktır. Bu tür yöntemler uluslararası ilişkilerde dünyanın daha büyük bir tehlikeye doğru ilerlediğini göstermektedir. Artarak devam eden bölgesel savaş riskleri ve terör olayları nükleer silahlanmayı tetikler hale gelmiştir. Çünkü klasik savaşlarda, Bir devletin sahip olduğu ordunun yenilmesi demek o devletin savaşta mağlup olduğu anlamına gelmektedir. Fakat gelecekteki savaşlarda yalnız savaşan devletin değil tüm dünyayı yok etmesi söz konusudur. Nükleer silahların gücü dünyadaki canlı ve cansız ne varsa yok edebilecek silahlardır.

Dünya 1945 yılından bu yana, tüm insanlığı ilgilendiren ve ülkelerin güvenliklerini tam olarak sağlayamayacağı nükleer silahlar ile yüz yüze kalmıştır. 1945 yılından itibaren birçok devlet, güçlü bir askeri yapı oluşturabilmek için nükleer silahlanma yarışı içerisine girmişlerdir. Amerika'nın ürettiği nükleer silahlar silahlanma yarışının temellini atarken, bu yarışa ortak olan tüm devletlerin öngöremediği bazı önemli tehditler Soğuk Savaşın hemen ardından ortaya çıkmaya başlamıştır.

ABD ve SSCB tarafından teknolojik ilerlemenin giderek artmasıyla daha güçlü ve öldürme kapasitesi daha yüksek nükleer silahlar üretilmeye başlanmıştır. Ve bundan dolayı İngiliz lider Winston Churchill yeni güç yapısı olan nükleer silahları tarif etmek için “dehşet dengesi” deyimini kullanmıştır. Dehşet dengesi ise nükleer silaha sahip devletler arasında olası bir savaş durumunda karşılıklı mahvolmayı ifade eder. Karşılıklı mahvolma, nükleer silahların etkili bir şekilde kullanılması ihtimalinin azalmasına yol açabilir. “Zira 1962 yılında yaşanan Küba Krizi tarafların ateşle

⁹⁰ Oğuz, a.g.e., s. 42.

oynadıklarını göstermesi bakımından uyarıcı olmuştur.”⁹¹

Devletlerin nükleer silahlanma sebeplerine değinmeden önce bu sebeplerin oluşmasındaki etkenlerin üzerinde durmak yerinde olacaktır. Bunların başında korku faktörü gelmektedir. Devletlerin nükleer silaha sahip olan ülkeyle bir savaş durumuna gelmesi durumunun yarattığı endişeyle birlikte nükleer silahlanma sürecinin duyulan korkuyu azaltma adına önem taşımaktadır. Diğer önemli unsur ise devletlerin kazanacağı “zafer unsurudur”. Zafer unsuru, devletlerin nükleer silahları kullanarak diğer devletler karşısında istedikleri güce veya prestije ulaşmalarını ifade eder.⁹²

2.5. Ülkelerin Silahlanma Çabalarının Nedenleri

Devletlerin silahlanma yarışı içerisinde kitle imha silahlarına özellikle de nükleer silahlara sahip olma nedenleri ülkeler arasında farklılık gösterebilir. Dünyayı etkisi altına alabilecek bu nitelikteki silahları elde etme arzusu içerisine giren devletler bu durumu birçok nedene dayandırarak açıklamaktadırlar. Aslında bu silahların dünyanın geleceğine yönelik bir tehdit oluşturduğunun ve bu silahlanmanın nedenin her ne olursa olsun farklı ellerde felakete yol açabileceğini geçmiş zamanda yaşanan tecrübelerle ortaya koymak yerinde olacaktır. Silahsızlanma yolunda atılacak en küçük bir adım bile daha huzurlu bir geleceğe ulaşmak açısından son derece önemlidir.

Devletlerin nükleer silah elde etme çabaları birçok nedene bağlanmaktadır. Örneğin bazı realist temsilcilerin düşüncelerinden yolla çıkılacak olursa devletler, dünya gücünü ellerinde tutmak için nükleer silah elde etmek istemişlerdir. Diğer uluslardan gelebilecek her hangi bir tehditte, ülkesini korumak adına ve dünya gücüne de sahip olma inancı içerisinde nükleer silahları elde etmek istemişlerdir.⁹³

Bölgesel olarak tehdit altında olan, kalabalık nüfusa sahip devletler veya yer altı kaynakları bakımından zengin olan devletler “kabul edilmez bir risk yaratma gücüne sahip olduğu imajı vermek ya da ülkelerinin var olma gücüne karşı oluşabilecek tehditlere caydırıcılık sağlamak amacıyla nükleer silah elde etmeye çalışması içine

⁹¹ Özgür, a.g.e., s. 65-66.

⁹² Özgür, a.g.e., s. 65-66.

⁹³ Bhumitra Chakma, Road to Chagai, Pakistan’s Nuclear Programme, its Sources and Motivations, Modern Asian Studies, Vol. 36, Part 4, (October 2002), s. 871.872.

girmektedir. Özellikle nükleer silahlara sahip komşuları olan devletler için geçerli bir durumdur. Realist düşünörlere göre komşuları nükleer silahlara sahip devletlere örnek olarak Pakistan'ı; varlıkları tehdit altında olan devletlere örnek olarak ise İsrail'i vermektedir.”⁹⁴

Nükleer silahlar askeri ve stratejik çıkarlar açısından da ölkeler tarafında elde edilmeye çalışılan diğler faktörlerin arasında yer almaktadır. Askeri güç olarak görölen nükleer silahlar, düşman olarak nitelenen ölkelere karşı bir tehdit oluşturmakta ve bu durumda silahların üretimini daha da artırmaktadır. Örneğın, ABD ve SSCB, bu tür tehlikeli silahları askeri bir güç olarak nitelendirmiş ve iki ölkede silahlarını geliştirmek için adeta bir yarış içine girmiştir.

Nükleer silahlar uluslararası güvenliğı sarsmaktadır ve bundan dolayı nükleer silahı elinde bulunduran devletlerin nükleer silahları kullanmaları veya teröristlerin eline geçme ihtimali başlı başına bir risk oluşturmaktadır.⁹⁵ Bir devletin nükleer silah üretmek istemesinin sebebi bir devletten duyduğı korkudur. ABD'nin Almanya'dan hızlı davranarak nükleer silah üretmesi, İsrail'in komşularıyla arasında sorunlarının olması, Pakistan ve Hindistan arasındaki Keşmir sorunu bu ölkeleri silahlanmaya yönlendirmiştir.⁹⁶

Dünyada bir devletin başka bir devlet üzerinde emperyalist bir politika izleyerek güçlü bir ölkede yapısı çizmek istemesi, nükleer silahlara sahip olma nedenlerinden biridir.⁹⁷ Ölkeler askeri alanda gücünü gösterebilmek, çıkarlarını devam ettirmek adına ordularına ve silah teknolojisine birçok yatırım yapmaktadır. Silahlanmaya yapılan yatırımın hız kazanması ve silahlanmanın bir “caydırıcılık” etkisi yarattığı yönündeki varsayımdan dolayı bir çok ölkede, askeri alanda gücünü ispatlarcasına silahlanma yarışına dahil olmuştur. Ölkeler ilk olarak olası bir tehdidin nereden geleceğı yönünde bir faaliyet yürütür, bu tehdidi saptamanın asıl amacı ise aslında silahlanmanın gereğı olan ‘düşmanı’ belirleme olgusuna dayanır. Ölkeleri nükleer silah üretmeye yönlendiren diğler bir neden de jeopolitik konumlarıdır. Bulunduğı bölgede daha güçlü

⁹⁴ Oğuz, a.g.e., s. 12-13.

⁹⁵ Chakma, a.g.e., s. 872.

⁹⁶ Ertan Keskinsoy, Nükleer Santralden Nükleer Silaha, 02.12.2018.

<http://www.birikimdergisi.com/guncel/nukleer-santralden-nukleer-silaha>

⁹⁷ Chakma, a.g.e., s. 872.

bir devlet olmak adına önemli bir konuma gelirler ve yine aynı bölgede politik ve ekonomik ilişkilere de yön vermek adına çalışmalar yürütürler.⁹⁸

Soğuk Savaş sonrası, ABD ve SSCB'nin politik çıkarları doğrultusunda etkisi altında kalan devletler üzerinde gücünü kaybetmesinden dolayı güç boşluğu ortaya çıkmıştır. Doğan bu boşlukla birlikte ülkeler, güvenliklerini korumak ve yayılcı politikalarını gerçekleştirebilmek için nükleer silahlanmaya yöneltmiştir. Dünya, nükleer silahların kullanımından bu yana silahlanma tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenlerden dolayı nükleer silahların yayılmasına yönelik tartışmalar artmış ve bunu önlemek için çalışmalar yoğunlaşmıştır. Teknolojik alanda yaşanan gelişmeler nükleer silah üretimini arttırmış ve bu durum nükleer silahların yapımını kolaylaştırmıştır. Böylece devletlerin silahlanmaya giden süreçteki istekleri daha da artış gösterir hele gelmiştir.⁹⁹ İsveç'te Stockholm Uluslararası Barış Antlaşmaları Enstitüsü'nün 2016 yılında yayınlanan raporuna göre, silahlanma Soğuk Savaş yıllarındaki seviyesine yükselmiştir. Bu rapora göre 2012-2016 yılları arasında silah ihracatının 8,4 oranında yükseldiği ifade edilmiştir. Raporda yine bu yıllar arasında silah satışlarının ABD'de % 33, Rusya'da % 23, Çin'de % 6,2, Fransa'da % 6, Almanya'da % 5,6, İngiltere'de ise % 4,6 oranında artış gösterdiği ifade edilmiştir. En fazla silah satın alan ülkelerin başında % 13 oranı ile Hindistan bulunmaktadır (<https://www.evrensel.net/haber/308981/silahlanma-soguk-savas-yillari-seviyesine-yukseldi>).

Devletlerin bir araya gelerek nükleer silahlanmaya son vermesi tüm devletler için sağlıklı sonuçlar verecektir.¹⁰⁰ Bunun için de devletler uluslararası ilişkilerdeki sorunlarını daha farklı alternatifler bularak çözmeye çalışabilir. Nükleer silahlanmanın önlenmesi için devletler diplomasi yoluyla çözümler bulabilirler. “Eğer bu çözümler uluslararası ilişkilerin belirli bir konusunu ele alan bir özelliğe sahipse bu konuya ait bir uluslararası rejimden söz edilebilir. En gelişmiş uluslararası rejimlerden biri nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejimidir.”¹⁰¹

⁹⁸ Özgür, a.g.e., s. 69-70.

⁹⁹ Özgür, a.g.e., s. 70-72.

¹⁰⁰ Aczel, a.g.e. s. 243.

¹⁰¹ Şebnem Udum, Ortadoğu'da Kitle İmha Silahlarından Arındırılmış Bölge Üzerine, Orta Doğu Analiz Dergisi, Cilt 5, Sayı 54, 2013, s. 46-47.

2.5.1. Nükleer Silahlanma ve Güvenlik

Uluslararası sistemin anarşik yapısından dolayı devletlerin en önemli amacı varlığını sürdürmektir. Bu da güçlü bir devlet yapısı ile gerçekleşmektedir. Güçlü bir devlet yapısı için askeri, politik ve ekonomik yönden gelişmiş olması gerekir. Bir devletin diğer devletler tarafından egemenlik altına alınma korkusu, devletlerin güvenlik politikasına yön vermektedir. Devletler bu kaygıyı gidermenin yolu olarak nükleer silahlanmaya önem vermişler ve askeri açıdan güçlenme yoluna gitmişlerdir. Devletler başka bir devlet tarafından işgal edilmemek ya da onların isteği doğrultusunda hareket etmemek adına askeri stoklarını sürekli olarak artırmak zorundadırlar. Böyle bir durumda “güvenlik ikilemi” ortaya çıkar. Güvenlik ikilemine göre herhangi bir devletin güvenliğini sağlamaya yönelik faaliyetleri mevcut ya da potansiyel düşmanlarının güvenliğini tehlikeye sokmaktadır. Bir devletin mutlak güvenlik içinde olması diğer devletlerin mutlak güvensizlik anlamına gelmekte ve bu durum diğer devletler silahlanmaya veya başka türlü bir davranışlara neden olmaktadır.¹⁰² Devletlerin emelleri ne olursa olsun, güvenlikleri söz konusu olduğunda silahlanma ortaya çıkar.¹⁰³

1945 yılından sonra “ABD ve SSCB’nin liderliklerindeki Batı ve Doğu Blokları arasında çatışma biçiminde sürdürülen mücadele sırasında güvenlik esas olarak realist yaklaşımın düşünce çizgisinde” tanımlanmıştır.¹⁰⁴ Realizme göre ülkeleri nükleer silah elde etmeye yönelten en büyük etken güveniktir. Bu görüş nükleer silahların yayılımını güvenlik unsuruna bağlamaktadır.¹⁰⁵

Güvenlik endişesinden yola çıkarak “uluslararası ortam anarşik bir yapıya” sahiptir ve ülkeler öncelikle sahip oldukları bölgenin güvenliğinden sorumludur. “Güvenliği ağırlıklı olarak askeri unsurlarla ilgili bir konu olarak ele alan realist görüşe göre uluslararası politikanın gündemini ulusal güvenlik konuları oluşturmaktadır. Ulusal güvenlik konuları ise askeri ve siyasi konulardan meydana gelmekte ve realistler tarafından bu konulara 'yüksek politika' adı verilmektedir. Buna ilave olarak

¹⁰² O.L. Holsti, *The Practice of Social Research*, 7th. Edition, Wadsworth, Belmont CA, 1995, s. 76

¹⁰³ Özgür, a.g.e., s. 36-37.

¹⁰⁴ Erdoğan, a.g.e., s. 267.

¹⁰⁵ Oğuz, a.g.e. s. 12.

devletin ilgi alanında olan ekonomi, sağlık, çevre ve benzeri diğer konular 'alçak politika' olarak adlandırılarak ikinci planda değerlendirilmektedirler.”¹⁰⁶

Uluslararası sistemin anarşik yapısı devletlerde güvensizliğe yol açmaktadır. Devletlerin varlığını devam ettirebilmesi ise güvenliğini sağlayabilmesine bağlı bir unsurdur. Realist görüşe göre güvenliğin sağlanmasının temelinde askeri gücün artırılması yatmaktadır. “Bu durumda bir devletin kendisine tehdit olarak gördüğü diğer devlete karşı savunma amacıyla silahlanma yoluna gitmesi, diğer devletin de bu savunma amaçlı yapılan silahlanmayı tehdit olarak algılayıp silahlanması sonucunu doğurmaktadır.”¹⁰⁷

Diplomatik yollar sayesinde uluslararası sorunların çoğunluğu silaha başvurulmadan (pazarlıklar, ikna yolları veya çeşitli biçimlerdeki ödüllendirme yöntemleri) çözülür. Fakat ülkeler her ne kadar sorunlarını diplomasiyle çözseler bile ülkelerin nükleer silahlar gibi güçlü silahlara sahip olma arzuları her zaman vardı ve her zaman da olacaktır. Çünkü güvenlik konusu geçmişten günümüze kadar her devletin vazgeçemeyeceği kadar önemli bir durumdur.¹⁰⁸ “Savunmasını sağlayabilmek için her devlet askeri hazırlığını ve diğer güç öğelerini en üst düzeyde tutmaya özen göstermek zorundadır. Bu nedenle önemli bir husus silahların kendisi değil, bu silahların hangi amaçlarla kullanıldıklarıdır.”¹⁰⁹

Uluslararası alanda, güvenliği ile ilgili sıkıntılarını dile getirmiş olan devletler, kitle imha silahları konusunda, ortak bir tavır oluşturmuşlardır. Oluşturulan bu tavır potansiyel düşmana karşı en son çare olarak, bahsedilen silahları kullanmaktır. Örneğin Hindistan ve Pakistan'ın son çare olarak birbirlerine karşı bu silahları, kullana bilirlik varsayımdır.¹¹⁰

Nükleer silahların yayılmasının uluslararası barış ve güvenliği etkilediği kabul edilmektedir. Bu nedenle birçok ülke, güvenlik kaygısından dolayı nükleer silahlara sahip olmak istemektedir. Özellikle ikili ilişkilerde sorunlar yaşayan ve savaşma

¹⁰⁶ H. Tarık Oğuzlu, Dünya Düzenleri ve Güvenlik: Ulus-Devlet Güvenlik Anlayışı Aşılıyor Mu?, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 2007, s. 14.

¹⁰⁷ Kadir Sancak, Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar Ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 6, 2013, s. 128- 129.

¹⁰⁹ Sancak, a.g.e., s. 130.

¹¹⁰ Özgür, a.g.e., s. 68.

olasılığı bulunan devletler ele alındığında nükleer silahların varlığı ikili ilişkilere güvensizlik unsuru getirmektedir. Zira bu silahlara sahip olmak caydırıcı bir güç kazandırmaktadır.¹¹¹

Devletler uyumsuzluklarının çözümünde nükleer silahlara sahip olma durumunu giderek bir avantaja hatta şantaja dönüştürmektedir. Düşmanının ya da komşusunun nükleer silah elde ettiğini gören bir devlet kendini tehdit altında hissedebilir. Buna en iyi örnek Hindistan ve Pakistan'dır. Bu iki ülkenin aralarında toprak sorunu vardır ve bu yüzden eşitliği sağlama adına bu iki ülke silahlanma yolunda ilerlemektedir. Böylece silahlanma yarışı döngüsü ortaya çıkmaktadır.

Klasik realistlere göre güç unsuru uluslararası politikanın bir amacıdır neorealistlere göre ise güç devletin temel amacı olan hayatta kalma ve varlığını sürdürme amacını gerçekleştirmeye yönelik bir araç olarak görülmektedir.¹¹² Yapısal realizmin kurucusu Kenneth Waltz'a göre, devletin nihai amacı güç değil güvenliktir. Güç devletin daha fazla güvenliğe sahip olmasının bir aracıdır.¹¹³

Nükleer silahların ve diğer kitle imha silahlarının bu denli yayılması uluslararası güvenlik ve refah açısından ölçülemeyecek kadar vahim sonuçlar doğurma riski taşımaktadır.¹¹⁴

2.5.2. Nükleer Silahlanma ve Caydırıcılık

Caydırıcılık, bir devletin diğer devlete karşı silahla veya kabul edemeyeceği ölçüde karşılık verilebileceği düşüncesiyle, yapılmasını istemediği bir tür durumdan vazgeçirilmesi anlamına gelir. Caydırıcılıktaki amaç, karşı taraftaki rakibi, siyasi ve ekonomik kazançlar sağlamak adına girebileceği bir savaşta, bu davranışının ona ağır bedeller getirebileceği hususunda konusunda ikna etmektir.¹¹⁵

¹¹¹ İşbilen, a.g.e., s. 17-18.

¹¹² E.J. Dougherty, L.R. Pfaltzgraff, Contending theories of international relations, A comprehensive survey fifth edition, Longman, New York, 2001, s. 32.

¹¹³ Dougherty, Pfaltzgraff, a.g.e., s. 32

¹¹⁴ Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Üyelerinin Savunması ve Güvenliği için Stratejik Kavram, 2010, 01.12.2018.

https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120207_strategic-concept-2010-tur.pdf

¹¹⁵ Leon Sigal, Nuclear Forces in Europe , The Brookings Institution, Washington 1989, s. 7.

Caydırıcılığa en büyük dayanak olarak nükleer silahların kullanılma olasılığının varlığıdır. “Nükleer caydırıcılığın, nükleer silâhlara sahip olmayı ve bu kozu, yeni bir dünya savaşının başlamasını önlemede kullanmaya dair ilân edilmiş bir hazırlığı haklı kıldığı söylenemez.” Ancak, caydırıcılığın barışın sürdürülmesine katkı sağladığı da açık bir durumdur.¹¹⁶

Caydırıcı yaklaşıma göre nükleer silahların temel amacı büyük devletlerarasında geniş çaplı savaşı, sadece nükleer savaşı değil, nükleer seviyeye götürebilen konvansiyonel savaşı başlatmak değil bunu önlemektir.¹¹⁷ Bundan yola çıkarak II. Dünya Savaşı ertesinde oluşan iki kutuplu sistemde barışı ve istikrarı nükleer silahlar korumuştur. Bunun sebebi örneğin gerek ABD gerekse SSCB 1960'lı yıllarda nükleer silaha ve bunu kullanma gücüne sahiplerdi, fakat iki tarafın da elinde nükleer başlığın bulunması ve iki tarafın da süper güç konumunda olması nedeniyle hiçbir şekilde kazanan taraf olmayacaktı. Hatta topyekûn bütün dünyanın yok olabileceği gerçeği karşısında bu ülkeler birbirlerine yönelik bir saldırıya girişmekten caymışlardır.

Ülkeler birbirlerini caydırmak için silahlanma yarışının içine girmişlerdir. Bunlara verilebilecek en iyi örnek: Hindistan-Çin, Hindistan-Pakistan, İsrail, Kuzey Kore'dir. Bunu daha geniş açıklayacak olursak Hindistan'ın silahlanma sebebi hem Çin'i hem de Pakistan'ı caydırmaktır. Aralarında düşmanlık var olduğundan dolayı silahlanmanın etkili bir caydırıcı güç olduğuna inanmaktadırlar. Pakistan için Hindistan'la yaşadığı Keşmir sorunu, silahlanma için kaçınılmaz bir olgu olmuştur. İsrail'in silahlanma amacı ise bulunduğu bölgedeki birçok devleti kendisine düşman olarak kabul etmesidir ve güvenliğini sağlamak adına silahlanmayı bir ihtiyaç olarak görmüştür.¹¹⁸

Nükleer çağda nükleer silahlanmanın bu kadar anlam taşıması şüphesiz ki büyük bir öneme sahiptir. Çünkü karşılıklı yok olma teorisinin varlığı olası bir nükleer savaşta her iki tarafında kaybedecek olması durumunu varsaymakta ve bu durumda devletlerin nükleer silahlara sahip olmayı bir caydırıcılık aracı olarak görmelerine yol

¹¹⁶ Tütüncü, a.g.e., s. 11.

¹¹⁷ N. Tannenwald. *The Nuclear Taboo: The United States and the Non-Use of Nuclear Weapons since 1945*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007. s. 6.

¹¹⁸ Özgür, a.g.e., s. 96.

açmaktadır. “Karşılıklı mahvolma, olası bir nükleer saldırıda karşı tarafın misillemede bulunabilecek yeteneğe sahip olmasına işaret etmektedir.”¹¹⁹

Caydırma, askeri bir politikadır. Caydırıcılığın askeri yönü nükleer bir saldırı durumundan sonra aynı şekilde karşılık verme imkânını temin etmek olmalıdır.¹²⁰ Devletleri etkili bir şekilde caydırmak için planlanmış güven, hassasiyet, ikincil saldırma kabiliyetlerin yardımı ile uluslararası stratejik dengeyi oluşturmak için devamlı ve maliyetli teknolojik yenilikler gerektirmektedir. Caydırıcılık askeri ve teknolojik bir kavram olduğu gibi aynı zamanda psikolojik ve siyasi bir kavramdır. Çünkü gizli kalmış saldırganın karar vericilerinin kafalarındaki algılarına ve değerlendirmelerinin başarısına bağlıdır, olasılık her zaman temel şartıdır.¹²¹ Buna verilebilecek en iyi örnek Kuzey Kore'nin 2006'dan bu yana üç atom bombası denemesi yaptığıdır. Güney Kore, ABD, Rusya ve Japonya bu denemelere sert tepki gösterse de Kuzey Kore başarılı bir nükleer test yapıldığını ve bu testin, ülkenin caydırıcılığını artırma yolunda önemli bir adım olduğunu açıklamış ve bunun da ülkeleri etkileme adına yapılan psikolojik bir açıklama olduğu ortadır.

2.6. Nükleer Silahlara Sahip Olma Açısından Öne Çıkan Devletler

Nükleer güce sahip olan ülkeler açıklanırken ülkelere tek tek değinmek yerinde olacaktır. Öncelikle Manhattan Projesi'nden sonra birçok ülke Atom bombası elde etme yarışına girmiştir. Atom bombası elde etmek yarışında resmi olarak nükleer güce resmen sahip olarak kabul edilen ülkeler vardır. Bu ülkeler: Amerika, Rusya, Çin, Fransa ve İngiltere'dir.

2.6.1. Nükleer Güce Resmen Sahip Olan Ülkeler

2.6.1.1. ABD

ABD, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine göre nükleer silaha sahip olan beş ülkeden birisi olarak görülmektedir. ABD, nükleer silahları ilk üreten ve bu silahları

¹¹⁹ Arı, Uluslararası Dış Politika, s. 531.

¹²⁰ Ali Karaosmanoğlu, Nükleer Stratejinin İlk On Yıllı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 51, Sayı: 1, 1996 s. 328.

¹²¹ E.J. Doudherty ve L.R. Pfaltzgraft, Contending theories of international relations, A comprehensive survey fifth edition, Longman, New York, 2001, s. 33.

ilk ve son kez kullanan devlet olma özelliğini taşımaktadır. Günümüz itibariyle ABD en fazla ve en güçlü nükleer silaha sahip ülkedir. Soğuk Savaşın başlangıcı itibari ile ABD ile SSCB arasında geçen silahlanma yarışı, nükleer silahların bu kadar yayılmasında en büyük etken olarak görülmektedir.¹²² ABD, nükleer silah üretiminden bu yana, silah stokunu en yüksek düzeylere ulaştıran ülke olma özelliğindedir. Bu durum ABD'nin savaş bütçesinin 664 milyar dolara çıkmasına neden olmuştur.¹²³

Amerika II. Dünya savaşında gücünü göstermek ve savaşı kısa sürede bitirebilmek ve savaş sonrası uluslararası pazarlığa kuvvetli bir şekilde oturabilmek için nükleer silah geliştirmiştir. ABD, SSCB'ye karşı nükleer gücü caydırıcı bir unsur olarak görmekteydi. Ayrıca ABD'nin ekonomik, kültürel, siyasal, askeri hegemonyasının adeta bir sembolü ve özeti olan nükleer cephaneliği ABD için aynı zamanda bir itibar kaynağı sayılmaktadır.¹²⁴

Rus-Amerikan mücadelesi nükleer silahların yayılmasına sebep olmuştur. Amerika Japonya'ya karşı kullandığı Atom bombasının ardından belli bir süre, böylesine büyük bir teknolojiye sahip olan tek ülke olarak kendisini görmüştür. Amerikalıların çoğu ülkelerinin sahip oldukları atom bombası nedeniyle güvende olduklarını düşünmüşlerdir. Zaman içerisinde atom bombası tekelinden uzaklaşılması ve karşı cephenin önemli miktarda silahlanması ile bu düşünce tarzı değişim göstermiştir. ABD'den sonra SSCB nükleer silah denemesini gerçekleştirmiş ve bu durum ABD için adeta bir tehdit unsuru oluşturmuştur. Aslında ABD'nin nükleer tehdidi en çok hissettiği dönem, SSCB'nin Küba'ya yerleştirdiği füzeler olmuştur. Bu olay, sadece meydana getirdiği diplomatik krizle değil, aynı zamanda ABD'nin güvenlik algılamaları ve savunma anlayışını derinden etkilemesi bakımından da oldukça önemlidir.¹²⁵

2.6.1.2. Rusya

SSCB, Amerika'nın nükleer silah sahibi olmasının ardından, dünyadaki ikinci nükleer güce sahip olan ülke olmuştur. Kısa bir zaman sonra bu alandaki üstünlüğü ele

¹²² Özgür, a.g.e., s. 74.

¹²³ İlkay Meriç, 'Nükleer Silahsızlanma mı?', Marksist Tutum Dergisi, no. 62, 2010, s. 4.

¹²⁴ İşbilen, a.g.e., s. 61.

¹²⁵ Zbigniew Brzezinski, Terhik, İnkılap Yayınevi: İstanbul, s. 21.

geçirmiş ve 1994 yılına kadar da bu üstünlüğü elinde tutan devlet olmuştur. SSCB'nin nükleer silah sayısı günümüzde de hala belirsizliğini korumaktadır. Ayrıca Rusya, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine göre resmi olarak nükleer silaha sahip ülke statüsündedir.¹²⁶

SSCB, nükleer silah çalışmalarına İkinci Dünya Savaşı yıllarında başladı ve 1949 yılına gelindiğinde ise ilk nükleer denemesini başarıyla gerçekleştirdi.¹²⁷ ABD bu durumdan fazlasıyla rahatsız olmuştur. Soğuk savaş döneminde nükleer açıdan yaşanan gelişmeler ABD ve Rusya arasında gerçekleşmiş ve karşılıklı hamleler yapılmıştır. Rusya'nın nükleer açıdan gelişmesinden söz ederken ABD'yi konu dışında bırakmak imkânsızdır. Öyle ki bu iki ülkenin nükleer gelişimi birbirine göre biçimlenmiştir.

Sovyetler Birliği'nin 1949 yılında gerçekleştirdiği nükleer silah denemesinin ardından SSCB, ABD'yi bu alanda yalnız bırakmadı ve ABD'nin tek nükleer güç olmasını engelledi. Bu dönemde Sovyetler, B-29'ların taklidi olan 4000 mil menzilli TU-4 bombardıman uçaklarını yapımını başarıyla tamamladı. Bu uçaklar Amerika kıtasına ulaşabilecek kabiliyete sahip uçaklar olmuşlardı.¹²⁸

Rusya'nın nükleer silah stokunun sayısı tam olarak tespit edilememektedir. Fakat 9.000 ile 18.000 arasında çeşitli rakamlar ortaya atılsa da asıl sayının bilinmediği unutulmamalıdır.¹²⁹

“Soğuk Savaşın sonunda, Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını yeni kazanan on beş ülkenin on dördünde, orada konuşlandırılmış askeri birliklerin ayrılmaz bir parçası olarak toplam 22.000 taktik nükleer silah bulunuyordu. Bu ekipmanlar arasında, Sovyet sınırında, hava savunma üslerindeki uçaksavar füzelerinde kullanılan nükleer savaş başlıkları ve depolarda saklı savaş uçaklarına yerleştirilebilen nükleer bombalar da yer alıyordu.”¹³⁰

¹²⁶ Özgür, a.g.e., s.85.

¹²⁷ M. P. Ergül Işık, İran ve ABD/İsrail Güç Müdahalesi: İran'ın Nükleer Silah Elde Etme Çabaları ve Muhtemel Senaryoları, Yüksek Lisans Tezi. Ankara, Gazi Üniversitesi, 2011, s. 17.

¹²⁸ Karaosmanoğlu, a.g.e., s. 334.

¹²⁹ Orhan Gazigil, Rusya'nın Güvenlik Garantisi: Nükleer Üstünlük, 29.11.2018.

<http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=323>

¹³⁰ Allison, a.g.e., s. 83.

Rusya, NPT'ye taraf olan ülkelerden biridir ve uluslararası ilişkilerde silahsızlanma adına yükümlülüklerini yerine getireceğine dair taahhütte bulunmuştur. Ayrıca Rusya Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının denetimlerine tabidir ve bu anlamda uluslararası alanda çalışmalar yürüten devletlerarasında yerini almıştır.¹³¹

2.6.1.3. İngiltere

İngiltere, 1945 yılında ABD'nin Japonya'ya attığı atom bombasının ardından nükleer silah yapmaya karar vermiştir. ABD'nin kullandığı atom bombası nükleer silahların ne kadar etkili bir güç olduğunu ortaya çıkarmış ve İngiltere de bu silaha sahip olmak istemiştir.¹³²

1952 yılında İngiltere, Avustralya'da ilk nükleer denemesini gerçekleştirmiş ve nükleer silah sahibi olma konusunda kararlı olduğunu resmen kanıtlamıştır. Sahip olduğu coğrafyanın kendisine verdiği doğal savunma kolaylıklarına rağmen İngiltere bugüne kadar nükleer silaha sahip önemli bir güç olarak hayatına devam etmektedir. Fakat İngiltere'nin sahip olduğu nükleer gücü, hem iç hem de dış çevrelerce tartışmaya neden olmuştur.¹³³

İngiltere'nin nükleer silah elde etmesinin ana sebebi, geçmişten gelen güçlü devlet yapısını koruyarak her zaman uluslararası platformda sözü geçen bir ülke olarak hayatını devam ettirme isteğinden kaynaklanmaktadır. İngiliz politika kuramcılarına göre nükleer silaha sahip olmak, statü ile ilgili bir konudur. Bir zamanların üzerinde güneş batmayan imparatorluğu, sömürgecilik anlayışının şekil değiştirmesi ve bulunduğu coğrafya nedeniyle, artık bölgesel, sıradan bir devlet olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum İngilizlerin alışık olmadıkları ve pek de istemedikleri bir durumdur.¹³⁴

İngiltere, Soğuk Savaş sonrası gelişen silahsızlanma çalışmalarında geri durmamış ve nükleer silahsızlanma adına atılan adımlarda da etkisini göstermiştir. Silahsızlanma, İngiltere için sahip olunan tüm nükleer silah stokunun yok etmek

¹³¹ Sagan ve Waltz, a.g.e., s. 28.

¹³² İşbilen, a.g.e., s. 71

¹³³ Durmuş, a.g.e., s. 68.

¹³⁴ Doğan, a.g.e., s. 16-17.

anlamına gelmemektedir. Bunun içindir ki İngiltere, 1998'de savunma sistemini yeni baştan belirlemiştir ve tek bir deniz altının içerisinde kırk sekizden fazla nükleer savaş başlığı olmayacak şekilde işlevsel hale getirmiştir. “Stratejik savaş başlıklarının ve taktik savaş başlıklarının” büyük çoğunluğu sökülmüştür.”¹³⁵ Ayrıca İngiltere'nin nükleer silah stokunun ise 200'ü geçemediği düşünülmektedir.¹³⁶

2.6.1.4. Fransa

Fransa için nükleer silahların varlığı, güç ve saygınlık anlamına geldiği düşünülmektedir. Kendilerini her alanda gelişmiş olarak sayan Fransa da bu yarışa dahil olmuştur. Fransızlar, diğer ülkelerin gerisinde kalmamak için nükleer silahlarını geliştirmiştir.¹³⁷

Fransa, ilk nükleer denemesini 1960 yılında gerçekleştirmiş ve ilk atom bombasını da Sahra Çölü'nde patlatmıştır. Bu bombanın gücü 60 - 70 kiloton olarak hesaplanmıştır ve Fransa, daha sonra nükleer denemelerini Güney Pasifik'te gerçekleştirmiş ve bu durum 1992 yılına kadar devam etmiştir.¹³⁸ 1992 yılına gelindiğinde Fransız Cumhurbaşkanı François Mitterand, nükleer denemelerin askıya alınmasını istemiştir ve bu askıya alma sürecini cumhurbaşkanlığı bitene kadar sürdürmüştür. Fakat Mitterand'dan sonra, 1995 yılında gelen cumhurbaşkanı Jacques Chirac, nükleer silah denemelerinin askıya alınmasına son vermiş ve sınırlı da olsa denemelerin yapılmasına izin vermiştir.

1996 yılına gelindiğinde ise durum hayli değişmiş ve Fransa nükleer silahsızlanma adına çalışmalarını hızlandırmış ve bu anlamda kararlı bir süreç içerisine girmiştir. Fransa'nın açıklamalarına göre; “Fransa'nın silahsızlanma konusunda bir şampiyon olacağını vurgulamakla kalmamış ve nükleer denemelerin yasaklanmasına ilişkin sıfır opsiyonunu kabul eden ilk devlet olmuştur.”¹³⁹

¹³⁵ Özgür, a.g.e., s. 92.

¹³⁶ İşte Nükleer Ülkeler, 26.11.2018.

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/11983726.asp>

¹³⁷ Doğan, a.g.e., s. 18.

¹³⁸ Doğan, a.g.e., s. 18.

¹³⁹ İşbilen, a.g.e., s. 68.

2.6.1.5. Çin

Çin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne göre resmi olarak nükleer silaha sahip diğer bir devlettir. Çin, nükleer programına Kore Savaşı'ndan sonra başlamıştır.¹⁴⁰ Çin yöneticileri yerli bir nükleer silaha sahip olma gereğine inanmışlardır.¹⁴¹ Ayrıca milli hissiyat, ülkesinin bulunduğu kıtada prestij sahibi olmak istemesi, güvenliğinin sağlanmasına yönelik inancı, kendi siyasi politikalarına yön verebilmek amacıyla nükleer silah sahibi olmak istemişlerdir.¹⁴²

Çin, 1964 yılında ilk başarılı nükleer testini gerçekleştirmiştir ve bu başarılı testin ardından 45'e yakın deneme yapmış ve 400'e yakın nükleer savaş başlığına sahip olmuştur. Çin, günümüz itibariyle nükleer silah stoku açısından dünyanın üçüncü ülkesi konumundadır. Ayrıca Çin, sayısı altmışı bulan orta menzili füze ve 150 adet bombardıman uçağına sahiptir.¹⁴³

Çin, politikalarını gerçekleştirirken ülkesinin gelişmesi için gerekli enerjiyi temin edebilmek adına her türlü çabayı sarf etmiştir. “İşte bu noktada, ABD'nin dünya enerji kaynaklarını çeşitli müdahaleler ile elde etmesi, Hindistan gibi ülkeleri yanına çekme girişimleri ve Tayvan meselesi gibi nedenlerle ABD ile karşı karşıya gelebilecekleri değerlendirilmektedir. İşte bu güç mücadelesinin nükleer silahların maddi ve manevi etkilerini de içermesi beklenmektedir.”¹⁴⁴

2.6.2. Nükleer Güç Olma Yolunda İlerleyen Devletler

Birleşmiş Milletlere göre nükleer silaha sahip olan ülkeler ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin'dir. Bu başlık altında bahsedilen ülkelerin elinde bulunan nükleer silahlar Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmemektedir. Bu sebeple Nükleer Güç Olma Yolunda İlerleyen Devletler başlığı altında incelenmiştir.

¹⁴⁰ Michael A. Levi, Future of Arms Control, Washington DC, Brookings Institution Press, 2004, s. 26

¹⁴¹ İşbilen, a.g.e., s. 69.

¹⁴² Chen Jian, Mao's China and Cold War, The University of North Carolina Press, North Carolina, 2001, s. 45.

¹⁴³ Özgür, a.g.e., s. 84.

¹⁴⁴ Doğan, a.g.e., s. 20.

2.6.2.1. Hindistan

Diğer pek çok ülkede olduğu gibi Hindistan da bütünlüğünü korumak amacıyla ve diğer devletlerden güçlü olmak adına nükleer çalışmalara başlamıştır. Hindistan ilk nükleer reaktörünün yapımına 1960 yılında başlamıştır. 1963-1965 seneleri arasında Kanada'nın yardımıyla geliştirdiği füzelerle 1974 yılında ilk nükleer denemesini gerçekleştirmiştir.¹⁴⁵

Hindistan'ı nükleer silahlanmaya yönlendiren birçok neden bulunmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'yle komşu olması, Çin ile aralarında sınır anlaşmazlıkları bulunması sebebiyle savaşmış olmaları ayrıca komşusu Pakistan'la Keşmir sorunu yüzünden bir kaç defa savaşmış olması durumu Hint yetkililerini nükleer silahların gerekliliği konusunda ikna etmiştir.¹⁴⁶ Ayrıca Hindistan'ın güçlü ve prestijli bir devlet yapısına sahip olmak istemesi, güvenlik kaygısı, toplum içi baskı da ülkeyi nükleer silah elde etmeye yöneltmiştir. Dahası 1962'de Çin ile yaşadığı savaş ve sonrasında Çin'in 1964 yılında gerçekleştirdiği başarılı nükleer denemesi adeta bu ülkeyi silahlanma konusunda tetiklemiştir.¹⁴⁷

Hindistan'ın nükleer silahlarla ilgili politikası, ülkesinin güvenliğini sağlayarak gelebilecek tehditlere karşı bir önlem niteliğindedir. Özellikle daha sonraları 1970'lerde ABD ve Çin yakınlaşmasının gerçekleşmesi ve Pakistan ve Çin arasındaki işbirliği Hindistan'ın yalnız kalma korkusunu güçlendirmektedir. Hindistan'ın bulunduğu bölgede duyduğu rahatsızlığı ve güvensizliği azaltabilme hedefi nükleer politikasına yön vermiştir. Çünkü Hindistan için Pakistan ve Çin büyük bir tehdittir.

148

Hindistan'a göre nükleer silaha sahip olmanın önemli bir yönü, kendisini büyük bir güç en azından bölgesel bir güç olarak görmek ve dış politikasına bu güç doğrultusunda yön verebilmektir. Hindistan'ın nükleer silah politikasını etkileyen diğer bir faktörde Çin'in sürekli olarak Pakistan'a nükleer silahları geliştirme

¹⁴⁵ V. I. Sotnikov, *Yadernaya Problema v İndisko-Pakistanskikh Otnosheniyah*, (Hint-Pakistan ilişkilerinde Nükleer Sorun), Moskova, Kornegi Yayınevi, 2003, s. 371.

¹⁴⁶ İşbilen, a.g.e., s. 74.

¹⁴⁷ Seama Gahlaut, *India in the World Order: Searching for Major-Power Status*, *Book Reviews-International Relations*, Vol.3, No.4, University of Georgia, 2005, s. 803

¹⁴⁸ Sotnikov, a.g.e., s. 371.

konusunda yardım yapması olmuştur. 1964'den beri bu silahları geliştirmekte olan Hindistan Çin'e karşı bir denge oluşturarak bölgedeki Çin'in saldırgan davranışına engel olmaya ve dolayısıyla istikrarı sağlamaya çalışmaktadır.¹⁴⁹

2.6.2.2. Pakistan

Pakistan, nükleer silah sahibi olma yolunda ilerleyen ilk Müslüman ülkedir. Pakistan'ın nükleer silah sahibi olma yollunda ilerlemesindeki en büyük sebep nükleer gücün ülkenin hayatta kalmasını garantileyen en emin yol olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak prestij kaygıları da ülkenin nükleer silahlanma eğiliminde önemli rol oynamıştır.¹⁵⁰

Pakistan'ın nükleer gücünün başlangıcı, Hindistan'ın 1974 yılında ilk nükleer denemesini gerçekleştirmesi ile olmuştur. Pakistan için tek güvenli yol ülkesinin bir an önce nükleer silahlara sahip olmasından geçmektedir. Çünkü Pakistan için Hindistan olası bir tehdit oluşturmakta ve tek güvenli yolun nükleer silahlanmadan geçtiği varsayılmaktadır.

Pakistan için ezeli düşman olarak gördüğü komşusu Hindistan, güç dengesini kendi lehine çevirmiştir. Pakistan bu durum karşısında bir ülkü belirlemiş ve rotasını nükleer silahlanmaya doğru çevirmiştir. Amaç nükleer güce sahip ilk Müslüman ülke olarak belirlenmiştir.¹⁵¹

1972 yılına gelindiğinde Pakistan Devlet Başkanı Zülfikar Ali Butto: "Kuru ot yiyeceğiz, aç kalacağız ama nükleer bomba yapacağız." şeklinde bir beyanda bulunarak Pakistan'ın nükleer silahları üretme konusundaki kararlılığını açıklamıştır.¹⁵² Pakistan ilk olarak 1976'da nükleer araştırma laboratuvarlarını kurmuş ve bu yönde ayrıntılı bir çalışma başlamıştır ve altı yıllık süre içerisinde uranyum geliştirme tekniğini elde etmiştir.¹⁵³

¹⁴⁹ Arı, a.g.e., s. 184.

¹⁵⁰ İşbilen, a.g.e., s. 76-77.

¹⁵¹ Özgür, a.g.e., s. 93.

¹⁵² Nükleer Güç Olarak Hindistan ve Pakistan, 16.12.2018.

<https://www.stratejikortak.com/2016/05/nukleer-guc-hindistan-pakistan.html>

¹⁵³ Harun Çelik, Pakistan Aç Kaldı Bombayı Yaptı, 29.11.2018.

<http://www.defenceturk.com/index.php?topic=639.0>

Pakistan, 1990 yılına gelindiğinde “birinci nesil nükleer silahları üretebilme kapasitesine ulaşmıştır. Pakistan Hindistan’ın nükleer stratejisi ile aynı doğrultuda hareket etmiştir ve 1998 yılı Hint nükleer denemelerinin hemen ardından kendi denemelerini başarıyla gerçekleştirmiş, bu denemelerinin ardından da nükleer devlet olduğunu dünyaya açıklamıştır.”¹⁵⁴

2.6.2.3. İsrail

İsrail, jeopolitik konumu, tarihsel geçmişi, küçük yüz ölçümünden dolayı daima güvensizlik içinde varlığını sürdüren bir ülkedir ve bu güvensizlik Arap devletleri sebebiyle daha çok artmaktadır.¹⁵⁵ Dahası, bölgedeki birçok devletle anlaşmazlık yaşayan İsrail, bu anlaşmazlığın silahlı bir çatışmaya dönüşebilme ihtimaline karşılık, bölgedeki istikrarını korumak amacıyla silahlanma yarışına dahil olmuştur.

İsrail’in silahlanmaya karşı yaklaşımı, silahlanmanın etkili ve caydırıcı bir güç olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁵⁶ İsrail’in, kitle imha silahlarının üretimine 1950’li yıllarda başladığı varsayılmaktadır. İsrail, Dimona 169 isimli bir nükleer araştırma tesisi kurmuş ve bu tesis günümüz de varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Fransa, İsrail’e nükleer silah yardımıyla bulunmuş ve İsrail’in nükleer kuruluşu için gereken yardımı yapmıştır. Fransız Hükümeti’nin kararı doğrultusunda 1957 yılında gerekli belgeler imzalanmış ve İsrail, nükleer silahlanma yolunda önemli bir adım atmıştır.¹⁵⁷

İsrail bu dönemde bir nükleer doktrin oluşturdu. Buna göre İsrail açısından nükleer silah kullanmasını gerektirecek durumlar şunlardır: Olası bir Arap İsrail savaşında Arap ordularının yoğun nüfuslu kentlere ulaşması, İsrail hava kuvvetlerinin yok edilmesi, kentlere yönelik kimyasal, biyolojik nükleer saldırı durumu.¹⁵⁸

Bugün nükleer silah sahibi olan sekiz ülkeden üç tanesi NPT’ye taraf değildir. Bu ülkeler Hindistan, Pakistan ve İsrail’dir. İsrail’in antlaşmaya taraf olmamasının

¹⁵⁴ Özgür, a.g.e., s. 94.

¹⁵⁵ İşbilen, a.g.e., s. 78.

¹⁵⁶ Faruk Sönmezoğlu, Uluslararası ilişkiler sözlüğü. Ülke Arıboğan ve Gülden Ayman (Drl). İstanbul, Der Yayınları, 2010. s. 628.

¹⁵⁷ Özgür, a.g.e., s. 96-97.

¹⁵⁸ İşbilen, a.g.e., s. 80.

sebebi IAEA'nın denetimini kabul etmemesidir. İsrail bu tür antlaşmaları ancak uluslararası işbirliği ve Orta Doğu'da kalıcı bir barış sağlanması halinde kabul edeceğini bildirmiştir. İsrail'in güçlü bir silah programı olduğu düşünülmektedir.¹⁵⁹

İsrail'in nükleer silah elde etmek istemesindeki en büyük etken, bulunduğu coğrafyadan duyduğu güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Ve bu nedenden ötürü askeri harcamalarının 15 milyar doları geçtiği düşünülmektedir. İsrail'in, nükleer programına dair aslında tam olarak kanıtlanmış bir belgenin olmaması ve bu yönde son derece gizli çalışılması silah stoku sayısının tam olarak saptanamamasına neden olmaktadır. Tahmini olarak yürütülen çalışmalara göre ise İsrail'in 100-200 arasında nükleer silaha sahip olduğu düşünülmektedir.

“Greenpeace Nükleer Faaliyetler raporundan derlenen bilgilere göre, İsrail ordusunun savaş başlıklarını savaş uçakları ve sahip olduğu üç denizaltıdan biri aracılığıyla ateşleyebileceği sanılıyor. Arap dünyasının olası tepkisine ilişkin kaygılar, İsrail toplumunun çeşitli katmanlarından gelebilecek olası eleştiriler ve ABD'nin nükleer silahsızlanmaya yönelik taahhütleri, İsrail'in nükleer kapasitesini kamuoyu önünde kabul etmemesinin nedenleri arasında gösteriliyor.”¹⁶⁰

İsrail'in sahip olduğu nükleer gücü hakkındaki tüm verileri tahminlere dayanmaktadır. Bu tahminlere göre, İsrail'in büyük bir bölgeyi vurabilecek nitelikte nükleer kapasiteye sahip olduğuna inanılmaktadır. İsrail ülkesinin “F-15, F-16, F-4E ve Fantom 2000 uçaklarının nükleer ve kimyasal silah taşıma ve fırlatma kapasitesine sahip olduğu belirtilmektedir. İsrail'in 1960'larda Fransız MD-600 füzelerinden geliştirilerek yapılan Jeriko I ve Jeriko II balistik füze sistemleri yanında, havadan havaya fırlatılabilen Popeye ve Lance füzelerine sahip olduğu düşünülmektedir.”¹⁶¹

İsrail'in “dünyanın altıncı büyük nükleer silah stokuna sahip olduğu düşünülmektedir. İsrail'in sahip olduğu nükleer silah stokunun, taktik nükleer silahlar ve orta menzilli karadan, havadan ve denizden fırlatılabilir nükleer füzelerden oluştuğu

¹⁵⁹ Özgür, a.g.e., s. 96-98.

¹⁶⁰ İsrail'in Savunma Politikaları, 02.12.2018.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-nukleer-gucu-sir/52589>

¹⁶¹ Murat Yorulmaz, Nükleer Güç Ve Güvenlik Sorunu Bağlamında ABD Ve İran', Trakya Üniversitesi, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 2011-2012, Sayı: 3, s. 210-211.

düşünülmektedir.”¹⁶²

2.6.2.4. Kuzey Kore

Kuzey Kore, SSCB'den 1965 yılında nükleer reaktör satın alarak, nükleer enerji üretebilen ülke konumuna gelmiştir. Kuzey Kore'nin nükleer silah üretim süreci aslında Güney Kore ile olan anlaşmazlığından ve ABD'nin de yaklaşımından kaynaklandığı varsayılmaktadır.¹⁶³

Kuzey Kore, ilk nükleer denemesini 2006 yılında gerçekleştirmiş olup daha sonra 2009 yılında da bir nükleer deneme gerçekleştirmiştir.¹⁶⁴ Kuzey Kore, nükleer silaha sahip olduğunu ve bunun kendisi için muhtemel bir Amerikan saldırısına karşı gerekli ve legal olduğunu iddia etmektedir.¹⁶⁵ Kuzey Koreliler, ABD ile aralarındaki görüş ayrılığı ve çıkar çatışmasının sadece nükleer silahlardan kaynaklanmadığını düşünmektedir ve başka ülkelerin dış politikadaki kaderlerini belirlemesine karşıdırlar.¹⁶⁶

Kuzey Kore Nükleer Silahlanmanın Önlenmesi Antlaşmasından çekilmiştir. Kuzey Kore'nin Nükleer Silahlanmanın Önlenmesi Antlaşmasından ayrılmasının nedeni olarak ABD Başkanı George W. Bush görülmüştür. Bunun nedeni ise ABD başkanının 2002 yılında yaptığı açıklama olmuştur. ABD başkanına göre bu ülke "şer eksenli" olarak görülmüştür. Bununla birlikte Kuzey Kore ise ısrarla nükleer silah geliştirmek gibi bir niyete sahip olmadığını ve nükleer alandaki bilimsel ve teknolojik birikimin sadece barışçıl amaçlar için kullanılacağını belirtmiştir.¹⁶⁷ “Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının Kuzey Kore'deki nükleer tesislerde sürekli olarak bulunan denetçilerinin ülkeden çıkarılması üzerine, Ajans Yönetim Kurulu 6 Ocak 2003 günü yaptığı toplantıda aldığı karar ile Kuzey Kore'den denetçileri ülkeye yeniden kabul

¹⁶² Güner Özkan, ABD-İran Arasında Nükleer Güç ve Güvenlik Sorunu, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, 2007, Cilt: 44, Sayı509, s22.

¹⁶³ Özgür, a.g.e., s. a.g.e., s. s.69.

¹⁶⁴ Mehmet Askeri Canpolat, Kuzey Kore'nin Nükleer Programı Ve Dış Politikası, 28.11.2018. http://www.academia.edu/32857122/%C3%96rmece_Ozan_2017_Kuzey_Kore_N%C3%BCkleer_Pr_ogram%C4%B1_ve_2017_Kuzey_Kore_Krizi_Uluslararası%C4%B1_Politika_Akademi

¹⁶⁵ Özgür, a.g.e., s. 69.

¹⁶⁶ Doğan, a.g.e., s. 20-21.

¹⁶⁷ Kuzey Kore NPT'den Çekildi, 18.12.2018. <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/kuzey-kore-nptden-cekildi-120830>

etmesini, aksi takdirde NPT hükümlerini ihlal eden bir konumda olacağını ifade etmiştir.”¹⁶⁸ 2003 yılının Nisan ayında Kuzey Kore elinde nükleer silah bulunduğunu duyurdu. Bu gelişmelerden sonra 2005 yılında Kuzey Kore, ABD, Güney Kore, Japonya, Çin ve Rusya ile enerji ve ekonomi alanında işbirliğine gidildiği takdirde nükleer programını sona erdirmeyi kabul etti.¹⁶⁹

2.6.3. Nükleer Güç Olma Amacındaki Ülkeler

2.6.3.1. İran

İran Soğuk Savaş döneminde ABD ile yakın ilişki içerisine girmiş ve nükleer enerji konusunda ABD'nin desteğini almıştır. Bu durum İran'ın nükleer çalışmalara başlamasındaki en büyük etken olmuştur. İran'ın nükleer reaktörlere ilgisi 1957'de Eisenhower'ın önerisiyle başlamış ve ABD, 1967'de İran'a araştırma amaçlı 5 megavatlık bir nükleer reaktör kurmuştur.¹⁷⁰

ABD ve İran arasındaki ilişkiler İslam Devrimi ile bozulmuş ve iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler kesintiye uğramıştır. Ayrıca ABD'nin İran'ın nükleer çalışmasına olan olumlu tutumu değişmiştir. ABD, İran'ın petrol ve doğalgaza fazlasıyla sahip bir ülke olduğunu ortaya atmış ve bu ülkenin nükleer enerjiye ihtiyacı olmadığını da belirtmiştir. İran'ın asıl amacının nükleer silah sahibi olmak istediği varsayımını da dile getirmiştir.¹⁷¹ ABD İran'a karşı "Çifte Çevreleme" politikası ile birlikte ambargo uygulamaya başlamış ve bu durum iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da kötü bir hale dönüşmesine neden olmuştur.¹⁷²

1990'ların başındaki dönemde ABD için, nükleer güce sahip bir İran kabul edilemez hale gelmiştir. İran'ın nükleer teknolojisini geliştirmesi, hem ABD hem de ABD'nin müttefikleri için bir tehdit unsuru oluşturmuştur ve oluşturmaya devam etmektedir. ABD her ne kadar İran'ın uranyum zenginleştirme çalışmalarını dünya için bir tehlike olarak görse de unutmamak gerekir ki geçmiş yıllarda bu durumu yaratan

¹⁶⁸ Mustafa Kibaroglu, Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Programı: Sebepler ve Sonuçlar, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2004, s. 166.

¹⁶⁹ Kuzey Kore'nin nükleer silah ve füze çalışmalarının tarihçesi, 16.12.2018.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41081912>

¹⁷⁰ Amanda Roraback, Iran in a Nutshell, Enisen Publishing, Mart 2006, s. 50.

¹⁷¹ Andrew Romano, Under Nuclear Suspicion, Newsweek, 2006, s. 22-23

¹⁷² Romano, a.g.e., s. 23

da yine kendisi olmuştur. İran ise ABD'nin yaydığı tehditleri savuşturmanın en etkili yolunun nükleer teknolojiyi geliştirmekle ve nükleer silahlanmayı sağlamakla olacağını varsaymıştır.¹⁷³ “ABD, Clinton döneminde, geçmişe ilişkin İran konusunda büyük hatalar yaptıklarını itiraf etmiş ve bu ülkeyi uluslararası alanda yalnız bırakma politikasından da vazgeçmemiştir.”¹⁷⁴ Amerika için ise İran'ın nükleer teknoloji çalışmaları kabul edilemez görülmele birlikte bunun aksine İran'ı düşmanı olarak algılayan İsrail'in nükleer çalışmaları normal karşılanmaktadır. Bu durum uluslararası bir endişe yaratmaktadır.¹⁷⁵

İran'ın uranyum çalışmaları, ABD için kabul edilemez bir hal almıştır. Aynı zamanda da İran'ın uranyum çalışmalarının kontrol altına alınıp nükleer silaha sahip olmasının engellenmesi gerekliliğini vurgulamıştır. ABD'de 11 Eylül 2001'de Arap ve Müslüman kökenli insanların gerçekleştirdiği terör saldırıları sonrasında ortaya çıkan ağır tablo, ABD'ye gücünü artırma fırsatı verirken İran'ın nükleer silahlara sahip olmasının engellenmesi gerekliliğine de siyasi gerekçe oluşturmuştur. ABD bu sayede terör ile nükleer silahların yaygınlaşması problemini beraber değerlendirerek teröristler tarafından nükleer silahların kullanılmasının ortaya çıkaracağı sonuçların şiddetini vurgulayarak özellikle Batı ülkeleri başta olmak üzere pek çok ülkeyi terörizmle mücadele konusunda yanında tutmaya çalışmıştır.¹⁷⁶

Amerika, “İslam'ın radikal yorumunu kendisinin de içinde bulunduğu Batı dünyasının özgürlük, insan hakları ve demokrasi gibi değerlerine karşı büyük bir tehlike olarak algılamaktadır. ABD uluslararası terörizme karşı sürdürdüğü aktif mücadelesinde de, İslam'ı radikal bir şekilde yorumlayarak bunu uygulamaya koyan kişi, örgüt ve devletleri sonuç alınana kadar savaşılmaması gereken en önemli tehditler olarak görmektedir.”¹⁷⁷

Nükleer silahlar hakkında tartışmalar geçmişten beri devam etmektedir. Ancak bu tartışmaların sonucunda genel bir yasaklama ortaya çıkmamıştır. Bununla birlikte nükleer silahların sınırlandırılmasına yönelik birkaç antlaşma yapılabilmektedir.

¹⁷³ Yorulmaz, a.g.e., s. 212-213.

¹⁷⁴ Yorulmaz, a.g.e., s. 212

¹⁷⁵ Yorulmaz, a.g.e., s. 212

¹⁷⁶ Özkan, a.g.e., s. 22.

¹⁷⁷ Özkan, a.g.e., s. 22.

Özellikle nükleer silahların kazanılması, üretilmesi, denenmesi gibi konuları kapsayan bu anlaşmalar devletlerin ya da uluslararası toplumun nükleer silahlardan kaynaklanan tehditler konusunda bilinç artışına işaret etmektedir. Bu antlaşmalardan bir tanesi ve konumuz açısından önemli olanı da Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (NPT)'dir.

1 Haziran 1968 tarihinde, imzaya açıldığı gün NPT'yi imzalayan İran, 2 Şubat 1970 tarihinde bu antlaşmayı onaylamıştır. Böylece İran, antlaşmanın taraf ülkelere tanıdığı, barışçıl amaçlarla nükleer faaliyetlerini devam ettirme, üretim ve araştırma yapma ve bu faaliyetler için gerekli olan malzeme ve teknolojiyi elde etme hakkına sahip olmuştur. 2014 yılında yaşanan son gelişmelere göre ise BM'nin Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) İran'ın elinde bulundurduğu nükleer silah yapmaya elverişli olan uranyum seviyesini daha az zararlı bir seviyeye indirdiğini açıklamıştır.¹⁷⁸ Bu gelişme silahsızlanma adına atılan önemli bir gelişmedir. Yukarıda da değinildiği gibi İran, önemli uluslararası silahsızlanma antlaşmalarını da imzalamış bir ülkedir. Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşmasını imzalamayan devletlerin aksine İran bu antlaşmaları onaylamıştır.¹⁷⁹

2015 yılının Temmuz ayında İran ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri ve Almanya arasında bir müzakere gerçekleştirildi.¹⁸⁰ İran gerçekleştirilen bu görüşmeyle birlikte Uluslararası Atom Enerji Kurumu'na askeri üstlerin kontrollü girişleri için izin vermiştir. Ancak İran'ın giriş izni taleplerine itiraz etme hakkı bulunmaktadır. Silah ambargosu uygulanan İran'ın ambargosunun 5 yıl daha sürmesi beklenmektedir fakat Rusya BM Güvenlik Konseyi izni ile silah teslimatının olabileceğini düşünmektedir. Anlaşma neticesinde Tahran uranyum zenginleştirmek amacıyla kullanılacak santrifüj sayısını üçte iki oranında azaltmayı kabul etmiştir. Fakat önümüzdeki 10 yıl süresince uranyum biriktirmemek şartıyla, uranyum konusunda araştırma yapmasına izin verilmiştir.¹⁸¹

¹⁷⁸ BBC Turkish (2014) İran zenginleştirilmiş uranyum seviyesini indirdi, 03.12.2018.

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/07/140721_iran_uranyum

¹⁷⁹ Mark Katz, Iran and America: Is Rapprochement Finally Possible?", Middle East Policy, XII, 4, K15 2005, s. 61.

¹⁸⁰ İran'la Nükleer Anlaşma Sağlandı, 2015, 27.11.2018.

<https://www.haberturk.com/dunya/haber/1102822-iranla-nukleer-anlasma>

¹⁸¹ Beş Soruda İran'la Nükleer Antlaşma, 25.11.2018.

2.6.3.2. Libya

Libya, bölgesel olarak daha güvende olmak ve İsrail karşısında en azından belli bir güce ulaşabilmek için nükleer biyolojik ve kimyasal silahlara sahip olmak istemiştir. Ancak Libya'nın 1970'lerde başlayan çalışmaları çok kısa süre sonra sekteye uğramıştır. Çünkü "uluslararası kamuoyu, Libya'nın cüretkâr açıklamalarından rahatsız olmuş, art arda Libya'ya baskı ve yaptırımlar uygulamaya başlamıştır."¹⁸² Bununla birlikte, Libya 80'li yıllarda istediği silahları üretme kapasitesine yaklaşmıştır. Ancak Libya bu aşamada, hem uluslararası yaptırımların kendisine çok pahalıya mal olacağını hem de nükleer silah üretmek için yeterli teknik ve ekonomik güce sahip olmadığını görmüştür.¹⁸³

Libya, nükleer silah üretiminden 2003 yılında vazgeçmiş ve 1975 yılında onayladıkları Nükleer Silahların Yayılması Antlaşmasının daha öncesinde uygulamadıkları tüm şartlarını da yerine getireceklerini bildirmiştir. Ayrıca Uluslararası Atom Enerji Ajansı'nı da denetim yapması amacıyla ülkesine davet etmiştir.¹⁸⁴ Libya bu kararını 2004 yılında uygulamış nükleer silah programını sonlandırdığını ve tesislerini uluslararası denetime açtığını ilan etmiştir.¹⁸⁵

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150714_bes_soruda_iran_nukleer

¹⁸² Doğan, a.g.e., s. 24.

¹⁸³ Doğan, a.g.e., s. 24.

¹⁸⁴ Özgür, a.g.e., s. 103.

¹⁸⁵ Nükleer Silahsızlanma Rejimi, 17.12.2018.

http://www.nukleer.web.tr/ekonomik_idari/silahsizlanma01.html

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜKLEER SİLAHSIZLANMAYLA İLGİLİ ULUSLARARASI ANLAŞMALAR

3.1. Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (Nuclear Nonproliferation Treaty-NPT) ve İçeriği

Nükleer silahların hızlı bir şekilde yayılması barış ve güvenlik için bir tehdittir. Nükleer silahların yayılmasını önlemenin bu kadar önemli olmasının ise bazı nedenleri vardır. Genel bir silahsızlanma uzun zaman gerektirmekte ve ayrıntılı bir çalışma sonunda gerçekleşebilecektir. Böyle bir çalışmada esas olan bunun gerçekleşmesini zorlaştıracak engelleri ortadan kaldırmaktır. Bu yolda yapılabilecek en mühim şey hiç değilse mevcut silahları sınırlamaktan geçer. Diğer bir neden ise, nükleer enerji üzerinde yapılan çalışmaların büyük devletler dışında diğer bazı devletlerin de isterlerse nükleer silah üretmelerini mümkün hale getirebilecek bir noktaya ulaşması idi. Nükleer silahların yayılmasının bir tehlike olarak ortaya çıkmasından dolayı bu durum Birleşmiş Milletleri önlem almaya yöneltmiştir.¹⁸⁶

Ortaya çıkan nükleer silahlanma yarışı, devletlerin ülkeleri adına sonuçlanabilecek toplu ve büyük bir yıkım ihtimalini göz önünde bulundurmalarına sebep olmuştur. Japonya'ya atılan atom bombasının ardından tüm dünya nükleer silahların etkisini ve gücünü görmüştür. Bu nükleer silahların yayılmasının dünyaya bir tehdit olduğunun anlaşılmasına sebep olmuş ve nükleer silahların dehşet verici yıkım gücünü göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok devlet nükleer silah üretmeyi başarmış ve birçok devletin aynı amaç için program başlatması ya da başlatma ihtimali uluslararası toplumda endişeleri arttırmıştır. Özellikle “iki süper güç kendi etki alanlarındaki ülkelerde, kendilerinin aracılığıyla nükleer silahların yayılmasının yaratacağı tehlikenin farkına varmışlar ve bunu önlemek için girişimlerde bulunmuşlardır.”¹⁸⁷

¹⁸⁶ Bilge, a.g.e., s. 45.

¹⁸⁷ Olcay Denizler, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Devlet Dışı Aktörlerin Kitle İmha Silahları İle Terör Eylemleri Yapma Eğilim Ve Yeteneklerinin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2014, s. 119.

Nükleer silahlar konusunda günümüzde uluslararası ilişkiler sistematığının temel taşı niteliğindeki NPT imzalanmıştır. NPT bu konuda imzalanmış en etkin ve en kapsamlı antlaşmadır. Geniş katılımın yanında, nükleer silah ve nükleer enerji konusunda getirdiği ayrıntılı standartlar ile uluslararası kamuoyunun, bütün ülkelerin NPT'ye uygun hareket etmesi konusunda yaptığı baskılar sonucu NPT bu konuda adından en çok bahsedilen konu olmuştur. Geniş katılımına rağmen Hindistan, Pakistan ve İsrail NPT'yi imzalamamıştır. Kuzey Kore ise 2003 yılında antlaşmadan çekilmiştir. NPT 1 Temmuz 1968'de imzalanmıştır. ABD Senatosu tarafından 1969 yılında onaylanmıştır ve bu antlaşma 1970'de yürürlüğe girmiştir.¹⁸⁸

Nükleer Silahların Yayılması antlaşmasının birinci maddesine göre; “NPT antlaşmasına taraf nükleer silah sahibi her devlet, nükleer silahların ve nükleer araçların kontrolünü devretmemeyi ve nükleer silah sahibi olmayan herhangi bir devlete, nükleer silahları veya diğer nükleer patlayıcı araçların kontrolünü elde etmesi için herhangi bir şekilde yardım, özendirme veya isteklendirmede bulunmamayı üstlenir.”¹⁸⁹

Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın ikinci maddesine göre nükleer silah sahibi olmayan devletler, her ne olursa olsun bu silahlara sahip olmayı veya bu silahları elde etmek için kullanılacak bir malzemeyi “devralamayacakları” konusu belirtilmiştir.¹⁹⁰ NPT antlaşmasının 3.maddesine göre ise Uluslararası Atom Enerji Ajansına, “nükleer enerji tesislerinin silah yapımında kullanılmaması için, denetim yetkisi verilmiştir.”¹⁹¹ Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşmasına taraf olan her devlet, Uluslararası Atom Enerji Ajansı ile “güvenlik denetim protokolü” imzalanmış ve denetimlerin ne şekilde yürütüleceği konusu da antlaşmada yer almıştır.¹⁹²

NPT'ye taraf devletlerin, nükleer enerjinin barışçıl kullanımını sağlayacak cihaz, madde ve bilimsel ve teknolojik bilgi alışverişini kolaylaştırmayı üstlendiklerini ve bu

¹⁸⁸ Tayyar Arı, Global Politika Ve Güney Asya; Keşmir Sorunu, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s. 227.

¹⁸⁹ İşbilen, a.g.e., s. 169.

¹⁹⁰ Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma (NPT), 17.12.2018.

http://www.taek.gov.tr/attachments/134_npt_tr.pdf

¹⁹¹ Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma (NPT), 17.12.2018.

http://www.taek.gov.tr/attachments/134_npt_tr.pdf

¹⁹² Özgür, a.g.e., s. 187.

alışverişe katılma hakkına sahip olduklarını belirten 4. maddeye göre, Antlaşma tarafları, nükleer olmayan devletlerin topraklarında, nükleer enerjinin barışçıl kullanımı için diğer devletler ve uluslararası örgütlerle işbirliği yapacaklardır.¹⁹³

Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasının bir diğer maddesi de 6. maddedir. “Antlaşmaya taraf devletlerin her biri, nükleer silah yarışının yakın tarihte durdurulması ve nükleer silahsızlanmaya ilişkin etkili önlemler ile sıkı ve etkili uluslararası denetim altında genel ve tam silahsızlanmaya ilişkin bir anlaşma akdi için görüşmeleri iyi niyetle yürütmeyi üstlenir.”¹⁹⁴ Bu bağlamda, antlaşmaya göre bu silahlara sahip olanlar; ABD, Sovyetler Birliği, Fransa, İngiltere ve Çin gibi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi olan devletler, nükleer silah yarışının bitirilmesi ve tam nükleer silahsızlanma konusunda iyi niyetle çalışmayı taahhüt etmektedirler.¹⁹⁵ Fakat bu ifadenin muğlak bir ifade olduğunu ve devletleri bağlayıcı herhangi bir yaptırım içermediğini belirtmek gerekir. Bu şekilde bir taahhüt sadece, tarafların inisiyatifiyle silahsızlanma sürecine girmeyi öngörmektedir ki nükleer silah sahibi devletlerin bu konuda mutlak bir silahsızlanmayı gerçekleştirebileceği şüphelidir.

Antlaşmanın 10. maddesine göre NPT'nin yürürlüğe girmesinden itibaren, yirmi beş yıl sonra bir konferans yapılmasına ve bu konferansta antlaşmanın yürürlükte kalıp kalmayacağına veya süresinin uzatılıp uzatılmayacağına karar vermek adına konferans yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁹⁶ 1995 yılında süresi yeniden uzatılmış olan antlaşmaya taraf devlet sayısı yüz seksen dokuzdur ve Hindistan, Pakistan ve İsrail dışında taraf olmayan devlet kalmamıştır. Nükleer Silahları Önleme Antlaşması silahsızlanma adına yapılan en önemli antlaşmadır ve NPT antlaşmasına taraf olan devletlerin istedikleri zaman antlaşmadan çekilme hakları da bulunmaktadır. Bu duruma verilebilecek en iyi ve tek örnek Kuzey Kore olmuştur.¹⁹⁷

¹⁹³ Alper, a.g.e., s. 98.

¹⁹⁴ Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma (NPT), 17.12.2018.
http://www.taek.gov.tr/attachments/134_npt_tr.pdf

¹⁹⁵ Daniel Joyner, *Interpreting the Nuclear Nonproliferation Treaty*, Oxford University Press, 2011, s. 17.

¹⁹⁶ Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma (NPT), 17.12.2018.
http://www.taek.gov.tr/attachments/134_npt_tr.pdf

¹⁹⁷ NPT Withdrawal: Time for the Security Council to Step In, 01.02.2019.
https://www.armscontrol.org/act/2005_05/Bunn_Rhineland

Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması, uluslararası alanda yapılan silahsızlanma adına en önemli antlaşma olmasına rağmen bazı eksiklikleri de gözden kaçırılmamalıdır. NPT' nin en büyük eksikliği ve sorunu yakıt olarak uranyum zenginleştirmesine izin vermesi olmuştur. Bu da bir nevi nükleer silah sahibi olmaya çok yakın eylemdir ve ülkeler bunu gizlice ya da NPT'den çekilerek yapabilir.¹⁹⁸

NPT, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile daha çok gündeme gelmiştir. Ve bu da devlet dışı aktörlerin nükleer silah elde edebileceği durumunu gündeme getirmiştir. NPT, devlet dışı aktörlerin nükleer ve radyolojik madde kaçakçılığı, nükleer silahlar konusundaki uzman kişilerin kötü amaçlar için satın alınması gibi konularla ilgili doğrudan tedbirler getirmemiştir. Bu durum yeni bir güvenlik sorununu ortaya çıkarmakta olup, NPT' nin eksik kaldığı en önemli alanlardan biridir. Nükleer terörizm tehdidine karşı alınabilecek tedbirlerin başında, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejimlerinin güçlendirilmesi ve nükleer silah sahibi devletlerin NPT'deki silahlardan tamamen arınma yükümlülüklerini yerine getirmesi gelir. NPT, devlet dışı aktörleri de içine alacak şekilde yeniden değerlendirilmeli ve güçlendirilmelidir.¹⁹⁹

Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması uluslararası alanda eşitsizlik unsurunu ortaya çıkarmış, her şeyden önce bazı devletlere karşı kısıtlama getirmemiştir. “Her ne kadar, Antlaşma koşullarına uymayan devletler BM Güvenlik Konseyi'nin, BM Şartı'nın VII. Bölümü'nde ifade edilen kuvvet kullanma da dahil yaptırımlarına tabi olabilecekse de, yakın zamana kadar bu olasılık her devlet tarafından caydırıcı bir unsur olarak algılanmamıştır.”²⁰⁰ Birçok ülke için nükleer silahların yayılmasının yaratacağı kaygıdan çok devletlerin ticari çıkarlarını ön planda tutması, denetimlerin yeterli şekilde yapılamamasına neden olmuştur.²⁰¹

3.1.1. Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasına İmza Atmayan Ülkeler

Nükleer Silahlanmanın Önlenmesi Antlaşması, nükleer enerji konusunda adeta bir dönüm noktası ve yol gösterici niteliğindedir. Her zaman kamuoyunda NPT'nin

¹⁹⁸ Durmuş, a.g.e., s. 99.

¹⁹⁹ Denizler, a.g.e., s. 121.

²⁰⁰ Kibaroglu, Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Programı, a.g.e., s. 11.

²⁰¹ Kibaroglu Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Programı, a.g.e., s. 11.

öneminden ve dünya barışına olan katkısından bahsedilmekle beraber NPT'yi halen imzalamamış olan ülkeler vardır. Bu ülkeler: Hindistan, Pakistan ve İsrail'dir. Kuzey Kore ise başlangıçta antlaşmayı imzalamış fakat daha sonra çekilmiştir.

İsrail

Gerek kuruluş süreci gerekse kurulduğu günden itibaren bulunduğu coğrafyada yaşanan istikrarsızlıkla birlikte bugün İsrail birçok anlamda öne çıkan bir ülkedir. Kuruluşundan bu yana henüz çok kısa süre geçmesine rağmen İsrail dünya kamuoyunda adından en çok söz edilen ülkelerden biri olmuştur.²⁰²

İsrail, tam olarak kanıtlanan bir durum olmasa dahi nükleer silah sahibi olduğuna inanılan bir ülkedir. İsrail, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşmasına da taraf olmayan ülkeler arasındadır. Bölgesel konumu sebebiyle güvenlik endişeleri bulunan İsrail, bölgesel çıkarlarını korumak adına nükleer silahlara sahip ülke olarak görülmektedir. 1960 sonrası İsrail, nükleer silahların üretimini başarıyla tamamlamış bir ülke olarak gözükmektedir. Fakat İsrail'in NPT'ye taraf olmayışı ve Ortadoğu bölgesinde yapılması planlanan “Kitle İmha Silahlarından Arındırılmış Bölge” projesine dahil olmak istememesi bu antlaşmanın denetimini eksik bulmasından kaynaklanmıştır. İsrail için antlaşmaya taraf olan bazı devletlerin nükleer silahlanma yolundaki girişimlerinin önlenememesi antlaşmanın eksikliklerden biri olarak görülmektedir.²⁰³

İsrail, gerek ABD gerekse diğer Batı ülkeleri ile çok sıcak ilişkilerinin bulunduğu, gelişmiş teknolojiye sahip, bulunduğu coğrafyada oldukça farklılıklar arz eden bir ülkedir. Çevresindeki birçok ülkenin İsrail'in varlığını kabul etmediği bir ortamda, nükleer silahlar oldukça önemli roller yüklenmektedir. Bu bağlamda İsrail, nükleer silahları kendi milli güvenliği için bir çeşit sigorta olarak görmektedir.²⁰⁴ İsrail ile Arap Dünyası arasında yaşanan ve günümüzde İran-İsrail tehdit algılamaları ile ön plana çıkan gelişmeler uluslararası ilişkilerin en hassas noktalarından birini

²⁰² Durmuş, a.g.e., s. 100-101.

²⁰³ Kibaroğlu, Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Programı, a.g.e., s. 6-7.

²⁰⁴ Durmuş, a.g.e., s. 103.

oluşturmaktadır.²⁰⁵

Hindistan ve Pakistan

Uluslararası alanda süregelen birçok sorun ve anlaşmazlık içerisinde Hindistan ile Pakistan arasında yaşananlar ayrı bir önem arz etmektedir. Aralarında geçen Keşmir, suların kontrolü, azınlıklar ve sınır problemleri gibi meselelerden dolayı iki devlet arasında sıcak çatışmalara neden olmuştur. İki devlet arasında yaşanan sorunların bu ölçüde önem taşıması, ilk olarak bu sorunlara uluslararası kamuoyunun ve büyük güçlerin gösterdiği ilgi yüzünden, ikinci olarak da bu ülkelerin sahip oldukları nükleer silahlar dolayısıyla muhtemel bir sıcak çatışmanın nükleer bir harbe dönüşmesinin yüksek olması yüzünden ileri gelmektedir.²⁰⁶

Hindistan, 1974 yılında "barışçıl" olarak tanımladığı birçok nükleer denemeyi başarıyla gerçekleştirmiştir. Hindistan ile Pakistan arasında yaşanan problemlerden dolayı ortaya çıkan güvenlik sorunları, Hindistan'ın ardından Pakistan'ın da nükleer yarışta yerini almasına neden olmuştur. Nükleer denemeleri gerçekleştiren her iki ülkenin de nükleer silaha sahip olduğuna kesin olarak inanılmaktadır.²⁰⁷

Birleşmiş Milletlere göre bir yanda kesin olarak nükleer silaha sahip ülkeler (ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin) varken diğer yanda da nükleer silaha sahip olmayan ülkeler bulunmaktadır. Hindistan gibi ülkelerin var olan nükleer silahları Birleşmiş Milletler tarafından kabul görmemektedir. Böylece nükleer silaha sahip olarak sayılan beş ülkenin silahlarının "meşru" sayılması durumu ortaya çıkmakta ve bu da anlaşmaya yönelik eleştirilerin artmasına neden olmaktadır. Hindistan, NPT'nin ülkeler arasında ayrımcılığa yol açtığını vurgulamış ve bazı devletlerin çıkarlarına uygun olarak düzenlendiğini belirtmekle birlikte bu antlaşmaya taraf olmayacağını açıklamıştır.²⁰⁸

NPT, her ne kadar silahsızlanma adına yapılan önemli bir girişim olsa da Birleşmiş Milletler tarafından nükleer silaha sahip olarak sayılan ülkelerin

²⁰⁵ Durmuş, a.g.e., s. 103.

²⁰⁶ Durmuş, a.g.e., s. 106.

²⁰⁷ Kibaroglu, Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Programı, a.g.e., s. 6.

²⁰⁸ Ismakhanbetova, a.g.e., s. 35.

korunduğunu ve bu devletlere karşı nükleer bir rakibin çıkmasının da engellenmek istediğini varsayabiliriz.²⁰⁹

3.2. Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması (CTBT)

Nükleer silahsızlanmayı teşvik etmek ve uluslararası güvenliği sağlamak amacıyla Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklama antlaşması oluşturulmuştur.²¹⁰ Oluşturulan antlaşmadan çıkan metin ise Birleşmiş Milletler tarafından 1996 yılında 4462 sayılı karar ile kabul edilmiş ve onaylanmış ve yine bu tarihte imzaya açılmıştır. Antlaşma bazı ülkelerin antlaşmayı onaylamadıkları için halen yürürlüğe girememiştir. Antlaşmayı imzalamaları beklenen ülkeler arasında Hindistan, Pakistan, Kuzey Kore, Çin, ABD, İran, Mısır ve İsrail bulunmaktadır. Ayrıca ABD antlaşmayı imzalamış fakat Senato onaylamadığı için antlaşma halen yürürlüğe girememiştir.²¹¹

Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması patlatma yöntemiyle nükleer deneme yapılmasını yasaklamıştır. Yer altında olanlar da dahil tüm denemeler yasaklanmıştır. Fakat, daha önce 1963 yılında Nükleer Denemelerin Kısmi Yasaklanmasında yer altı dışındaki nükleer denemeler yasaklanmıştı. Nükleer Denemeleri Kapsamlı Yasaklama Antlaşmasında amaç nükleer silahların geliştirilmesini, çoğaltılmasını, silahlanmayı önlemek ve uluslararası güvenliğe katkıda bulunmaktır.²¹² “Antlaşmanın tesis ettiği nükleer patlama yapma yasağı, esas itibarıyla, yine Antlaşma hükümleri uyarınca kurulmakta olan geniş bir şebeke aracılığıyla sismik, radyonüklid, hidroakustik ve infrasound yöntemlerle izlenmektedir.”²¹³ Bunun haricinde denetimlerle nükleer patlamalar kontrol altına alınabilmektedir.²¹⁴

Nükleer Denemeleri Kapsamlı Yasaklama Antlaşması nükleer denemeleri yasaklamaktadır. Nükleer Denemeleri Kapsamlı Yasaklama Antlaşmasının kapsamı çerçevesinin 1.maddesinde her bir taraf devlet nükleer silah deneme veya başka nükleer patlama gerçekleştirmemeyi üstlenir ve herhangi bir yerde gerçekleştirilecek

²⁰⁹ Özgür, a.g.e., s. 188.

²¹⁰ Özgür, a.g.e., s. 188-189.

²¹¹ Ismakhanbetova, a.g.e., s. 36-37.

²¹² <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem21/yil01/ss171m.htm> 01.12.2018

²¹³ <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem21/yil01/ss171m.htm> 01.12.2018

²¹⁴ <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem21/yil01/ss171m.htm> 01.12.2018

bu tür patlamaların Antlaşma çerçevesinde sınırlandırılması ve önlenmesini benimser.²¹⁵ Antlaşmanın 2.maddesinde ise her bir taraf devlet herhangi bir nükleer silah deneme patlamasına veya başka türlü nükleer patlamaya sebep olmamayı, teşvik etmemeyi ve hiç bir şekilde katkıda bulunmamayı üstlenir.²¹⁶

Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşmasına taraf olan devletlerin denetim yetkisine sahip olduğu alanlarda her türlü nükleer silah denemesini veya diğer nükleer patlamaları yapmamayı, yasaklamayı ve önlemeyi üstlenirler. Ve her türlü nükleer silah denemeye ve bu tür silahları patlatmaya neden olmaktan kaçınmakla birlikte her türlü nükleer silahları teşvik etmekten veya bunların uygulanmasına herhangi biçimde bizzat katılmaktan kaçınmayı da taahhüt ederler.²¹⁷

Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşmanın uygulanabilmesi için her devlet üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmelidir ve ulusal alanı içerisinde ülke vatandaşlığındaki kişileri, gerçek ve tüzel kişilerin bu tür eylemleri gerçekleştirip gerçekleştirmediğini denetlemelidir. Her bir taraf devlet diğer taraf devletlerle işbirliği içinde olacak ve yükümlülüklerin uygulanmasında birbirlerine yasal yardımlaşmayı yapacaklardır.²¹⁸

ABD'nin antlaşmaya onay vermemesi silahsızlanmayı geciktirmektedir. Bu adımların atılmaması diğer ülkelere de örnek teşkil etmekte ve durumu giderek olumsuz hale getirecektir.²¹⁹ Antlaşmanın onaylanmamış olması yürürlüğe girmesini engellemektedir. Bu sebeple nükleer silahlar konusunda alınabilecek tedbirler gecikmektedir.

3.3. Atmosferde, Dış Uzayda ve Su Altında Nükleer Silah Denemelerini Yasaklayan Antlaşma

Atmosferde, Dış Uzayda ve Su Altında Nükleer Silah Denemelerini Yasaklayan Antlaşma, ABD, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ve Sovyet

²¹⁵ http://www.taek.gov.tr/attachments/article/767/139_deneme_yasaklama_tr.pdf 18.12.2018

²¹⁶ Arı, Global Politika ve Günay Asya, s. 218.

²¹⁷ Uluslararası Antlaşmalar, 02.12.2018.

<http://www.ilsaadergi.com/uluslararasi-silahli-catismalar-hukuku/>

²¹⁸ Lawrence Scheinman, The Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty (CTBT), 16.12.2018.

<https://www.nti.org/analysis/articles/comprehensive-nuclear-test-ban-treaty/>

²¹⁹ Özgür, a.g.e., s. 190.

Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği tarafından 5 Ağustos 1963'te Moskova'da imzalanmış ve aynı yıl yürürlüğe girmiştir.²²⁰ Çin, bu Antlaşmanın İngiltere, ABD ve SSCB'nin nükleer tekeli devam ettirebilmek amacıyla yaptıkları bir girişim olduğunu ileri sürmüştür.²²¹

Antlaşma yer altında yürütülen denemelere herhangi bir yasaklama getirmemiştir. Bu antlaşmanın 1. maddesine göre taraf ülkeler “su altında, atmosferde ve dış uzayda nükleer deneme yapmamayı ve bu tür denemelerin yapılmasına yardım etmemeyi üstlenmişlerdir. Ayrıca yeraltında gerçekleştirilen denemelerde ortaya çıkan radyoaktif kalıntılar, patlamanın gerçekleştiği ülkenin sınırları dışına çıkarsa, bu tür denemeler de yasaklanmıştır. Söz konusu maddede “herhangi başka nükleer patlama” ifadesi kullanılarak, barışçıl olsa bile, karadaki tüm denemeler yasaklanmaktadır. Nükleer devletler denemelere sınırlar getirmekle insan çevresinin radyoaktif maddelerle kirlenmesine bir son verme ortak hedefinde birleşmiş sayılmaktadırlar. Moskova Antlaşması, birçok devlet tarafından olumlu bir şekilde karşılanmış ve devletler antlaşma ile bağlı olmayı kabul etmişlerdir. Antlaşmanın 3. maddesine göre antlaşma tüm ülkelere açık tutulmuştur. Ayrıca Antlaşmanın 4. maddesine göre ise her devlet, ülkelerinin çıkarlarının zedelenmesi halinde antlaşmadan çekilme hakkına sahip olmuştur.²²² Antlaşmayı bugüne kadar 108 ülke imzalamıştır.²²³

Belli bölgelerde nükleer silah denemesine sınırlama getiren bu antlaşma tam bir başarı sağlayamamıştır. Fakat SSCB ve ABD arasındaki ilişkilerin “yumuşamasına” neden olmuştur. Bu antlaşmayla yer altı denemeleri devam etmekle beraber bu antlaşmaya üye olmayan devletlerin denizlerde, atmosferde ya da herhangi başka bir çevrede nükleer silah denemeleri devam etmiştir.²²⁴ Çevreye olumsuz etkisi olan bu durumun engellenememesi radyoaktif serpentinin yayılmasına neden olmuştur.²²⁵

²²⁰ Ü. Arıboğan, G. Ayman ve B. Dedeoğlu, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, F.Sönmezoğlu (der.), Der Yayınları:184, İstanbul, s. 64.

²²¹ Ismakhanbetova, a.g.e., s. 26-27.

²²² Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and under Water 16.12.2018 <http://edam.org.tr/wp-content/uploads/2012/06/PTBT.pdf>

²²³ Arıboğan vd., a.g.e., s. 64.

²²⁴ Evren Tanrıverdi, Silahlanma Ve Çevresel Güvenlik, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2010, s. 93.

²²⁵ Tanrıverdi, a.g.e. s. 93- 94.

3.4. Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri

Gelişen teknoloji ile silahlanma yarışının ve füze sistemlerinin sürekli artması beraberinde yüksek maliyetler getirmekteydi. NPT ile ivme kazanan silahsızlanma yarışı sonunda SALT antlaşmalarının imzalanacağı uzun bir maratonun başlamasına vesile olmuştur. 1970'li yılların en kapsamlı silahsızlanma antlaşmaları SALT-I ve yürürlüğe giremeyen SALT-II antlaşmalarıdır.

SALT -I

SALT-I görüşmeleri 1969 yılının Kasım ayında Helsinki'de başlamış, Helsinki ve Viyana'da gerçekleştirilen yüzlerce toplantıdan sonra iki süper devlet tarafından 26 Mayıs 1972'de Moskova'da imzalanmıştır. Bu antlaşmalar; “Anti Balistik Füze Antlaşması” ve “Stratejik Saldırı Silahlarının Sınırlandırılması Antlaşması'dır.”²²⁶

SALT-I görüşmeleri ABD'nin Sovyetler Birliği'nin stratejik nükleer silahlar konusunda eşitliği sağlamaya yaklaştığını ve rekabeti tırmandırmanın iki tarafa da herhangi bir yarar sağlamayacağını kabul ettiğini ortaya koymuştur.²²⁷ İki ülke arasındaki antlaşma üçe ayrılarak şekillenmiştir. Bunlar; “Füzesavar Füze Sistemlerinin Sınırlandırılmasına İlişkin Anlaşma”, “Stratejik Saldırı Silahlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Bazı Tedbirler Hakkında Geçici Anlaşma” ve son olarak “Geçici Anlaşmadır.” Ayrıca geçici antlaşma, nükleer denizaltılardaki füzelerin sayılarını belirlemiştir. SALT I içerisinde bir de “Kaza Tedbirleri Anlaşması”, ile “Kırmızı Telefon Anlaşması” imzalanmıştır.

SALT-I görüşmesinde her iki taraf da Kıtalararası Balistik Füzelerin miktarında indirim yapmak şartıyla Denizaltılardan Atılan Balistik Füzeler ve Nükleer Denizaltı Miktarlarında artış yapılabileceğini belirtmiştir. “Ancak bunun ABD için 44 nükleer denizaltı ile 170 SLBM' yi, SSCB için ise 62 nükleer denizaltı ile 950 SLBM'yi geçmeyeceği kabul edilmiştir. İki tarafında yalnızca füzesavar tesisleri başkentler ve ICBM füze üsleri merkez olmak üzere 150 km. çapında bir bölge içinde olacak, en fazla 100 füze ile 100 füze rampası bulunacaktır.”²²⁸ İki ülkede Kıtalararası Balistik

²²⁶ Arı, Uluslararası Dış Politika, s. 600.

²²⁷ Oğuz, a.g.e., s. 142.

²²⁸ Özgür, a.g.e., s. 201.

Füzelerinin var olanlarının dışında kurulmayacaktır.²²⁹

SALT-I görüşmeleri ile eş zamanlı olarak ABM görüşmeleri yürütülmüştür. 1972 ABM sözleşmesinin diğerlerinden daha farklı bir özelliği bulunmaktadır. Hem savunma sistemlerine yönelik silahlanma yarışından kaçınmak hem de caydırıcılığı muhafaza etmek amacı taşıyan ABM Sözleşmesi büyük devletler kadar diğer devletler için de büyük bir önem arz etmektedir.²³⁰ Öyle ki nükleer silahlar tüm devletler için bir risktir ve bu görüşmeler nükleer gücü az olan ülkelerin üzerinde etkili olan nükleer silah tehdidini de azaltacaktır.

Nükleer silahsızlanma adına başka antlaşmaların imzalanmasında büyük etken olan ve gerçekleşebilecek nükleer bir çatışmada tehdit olarak algılanan yeni nesil stratejik silah yarışına bir son vermek amacıyla oluşturulmuş SALT antlaşmasının içerisinde yer alan Anti Balistik Füze antlaşması imzalanmıştır. Anti Balistik Füze Antlaşması ile taraflar, nükleer silahları birbirlerine yönelik olarak kullanması durumunda silahların daha hedefine ulaşmadan havada patlatılması sistemidir. Antlaşma, devletleri nükleer silahları kullanmadan önce iyi bir şekilde düşünmeye sevk ederken aynı zamanda da bu durum antlaşmaya taraf olan ülkelerin nükleer silahlarını kullanabilme ihtimalini azaltmaktadır.

Anti Balistik Füze Antlaşması ile iki tarafta “karşılıklı olarak biri başkentlerin savunmasında, diğeri de bir taarruz stratejik silah kompleksinin savunmasında olmak üzere ikişer anti-balistik füze savunma sistemi kurabilecekleri, bundan fazlasını yapmayacakları, her kompleksin 100 füze ve 100 atma aracından fazla olmayacağı, fazla olanların mümkün olan en kısa sürede imha edileceği veya sökülecekleri belirtilmiştir.”²³¹

Kurulması planlanan ABM sisteminin karada, havada ve denizde denemesinin yapılmaması ve geliştirilmemesi gerekliliği antlaşmada yer almıştır. Ayrıca bu füzelerin ülke dışına çıkarılmaması ve başka ülkelere de verilmemesi konusunda anlaşma sağlanmıştır. Antlaşmaya taraf olan ülkeler antlaşmayı süresiz olarak

²²⁹ Özgür, a.g.e., s. 201-202.

²³⁰ Oğuz, a.g.e., s. 142.

²³¹ Oğuz, a.g.e., s. 143.

imzalamıştır. Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yılda bir gözden geçirilmesi ve olağanüstü bir durumda da taraflar antlaşmadan çekilebilme hakkına sahip olmuştur.²³²

Stratejik Silahların Görüşülmesi Antlaşmasının, nükleer silah yarışını belirli bir ölçüde durdurabildiğini söylemek mümkündür. Bu çerçevede ise nükleer bir savaş çıkma olasılığını da azaltması bakımından bu antlaşmanın, yararlı olduğunu varsayabiliriz. SSCB ve ABD gibi güçlü devletlerin bu antlaşmayı imzalamasının nedeni ise bu antlaşmanın iki ülkenin de güvenliklerini arttıracığına dair olan inançlarıydı.²³³

SALT-II Anlaşması

Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri Antlaşması, nükleer silahların üretimini azaltmaya yönelik olarak yapılan ikinci antlaşmadır. SALT - I 'in devamı niteliğinde olan antlaşma, SSCB ve ABD temsilcileri tarafından yürütülmüştür. Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmelerinin ikincisine göre tarafların kıtalararası nükleer füze sayısı 2250'ye indiren SALT-I antlaşmasından itibaren 50 yıl içinde yapılan ilk nükleer silahsızlanma antlaşmasıdır.²³⁴

SALT-I' de ABD ve SSCB'nin ellerindeki kıtalararası nükleer füzelerin sayısı 2.400 olarak belirlenmiştir. Fakat SALT-II de, iki ülkenin sahip olduğu kıtalararası nükleer füzelerin sayısı 2250'ye indirilmiş ayrıca Balistik Füze Sayısının sınırı ise 1200 olmuştur. Antlaşmaya sonradan eklenen metinde ise “Hareketli Füzeler ve Cruise Füzelerinin” üretimleri de yasaklanmıştır. Antlaşmada havadan yere balistik füzelere izin verilmemekle beraber, antlaşmanın yürürlükte kalacağı tarihe kadar yalnızca bir tane yeni ICBM geliştirebileceklerdir.

SALT-II' ye göre SSCB'nin sahip olduğu “Tu-22M(Backfire)^M olarak adlandırılan uzun menzilli konvansiyonel uçağı, anlaşma maddelerinin kapsamına girmemiştir. Ayrıca ABD ve SSCB arasındaki nükleer silah yarışını sınırlayacak tek

²³² Sibel Kavuncu, Nükleer Silahsızlanma Yolunda Start Süreci, Bilge Strateji, Cilt 5, Sayı 8, Bahar 2013, s. 121-122.

²³³ Ismakhanbetova, a.g.e., s. 40.

²³⁴ Kavuncu, a.g.e., s. 119.

yol SALT-II olarak görülmüş ve “stratejik nükleer fırlatma sistemlerinin sayısı azami 2.250 adet, tüm MIRV türlerinin azami sayısı 1.320, MIRV’lı SLBM ve ICBM’lerin azami sayısı 1.200, MIRV’lı ICBM’lerin azami sayısı 820 olarak belirlenmiştir.”²³⁵

Antlaşmaya taraf olan her iki ülkenin de 1978 yılından itibaren ellerinde bulundurdukları “stratejik füzeler ile uzun menzili bombardıman uçaklarının” sayısal oranları açıklanmış ve antlaşmada yer alan füzelerin tanımları yapılmış ve nitelikleri ile ilgili gerekli bilgiler verilmiştir.²³⁶

Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması, SSCB ve ABD'nin nükleer teknolojisini denetleyerek iki tarafın da birbirlerine yönelik verebilecekleri zararları en az seviyeye indirebilmeyi amaçlamıştır. İki ülkenin de nükleer silah teknolojisi sınırlandırılmış ve ilk kez yaşlı olan bazı silahlar imha edilmiştir. Aynı zamanda nükleer başlık sayısını tespit etmenin güç olması, iki ülkenin de nükleer bombalarını hedeflerine ulaştırabilmek için elde ettikleri “gönderme araçlarına” da sınırlama getirilmesine neden olmuştur.²³⁷

Kapsamlı bir antlaşma olarak nitelenebilecek olan SALT-II, taraflara özellikle denizlerdeki caydırıcı kuvvetlerini sınırlamalar çerçevesinde hareket ettirebilme fırsatı tanıdı ve denizaltılardan atılan gönderme araçlarında (balistik füze sayılarında) bir sınırlamaya gitmedi. İmzalandıktan hemen sonra Amerikan senatosunun onayına sunuldu ve bununla beraber kamuoyunda Antlaşmanın Amerika aleyhine olduğu tartışılmaya başlamıştı.²³⁸

Antlaşmanın en önemli özelliği, ilk kez stratejik nükleer silahlara sınırlama getirmesidir. Fakat antlaşma Amerika'nın çıkarlarına aykırı olması ve SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi üzerine Amerikan kongresi tarafından onaylamamıştır.²³⁹

²³⁵ Kavuncu, a.g.e., s. 125.

²³⁶ Salt I-Salt II Antlaşmaları, 30.11.2018.

<http://tarihdersnotlari.blogcu.com/salt-1-ve-salt-2-antlasmalari/7583993>

²³⁷ Kavuncu, a.g.e., s. 126.

²³⁸ Arı, Uluslararası Dış Politika, s. 602.

²³⁹ Rusya-ABD Silah indirimi kronolojisi, 04.12.2018. <http://arsiv.ntv.com.tr/news/1562.asp>

3.5. Stratejik Nükleer Silahların İndirimi Görüşmeleri

START I

Kısa ve orta menzilli silahların imha edilmesinden sonra 1991 ve 1993 arasında ABD ve SSCB arasında START I ve START II imzalanmış ve antlaşmaya göre iki devlet silah sayılarını azaltmıştır.²⁴⁰ SSCB'nin Afganistan'ı işgali üzerine ABD kongresinden geçmeyen SALT II' nin yerini Stratejik Silahların Azaltılması görüşmeleri almıştır. START görüşmelerinde ABD başkanı, iki ülkenin de “uzun menzilli nükleer füzelerini üçte bir oranında azaltmasını önermiş, Sovyet başkanı ise nükleer silahların tamamının üretimini ve kullanımını dondurmak amacıyla bir öneride bulunmuştur.”²⁴¹

START görüşmeleri devam ederken “NATO'nun Avrupa'ya orta menzilli Cruise ve Pershing II gibi füzeleri yerleştirmesi üzerine ve ABD'nin uzayda füze savunması temeline dayanan Stratejik Savunma Girişimi çalışmalarını başlatması üzerine Sovyet tarafı görüşmelerden çekildi. START görüşmeleri 1985 yılında yeniden başladı. Nükleer silahlar, orta menzilli füzeler ve uzay silahları olmak üzere görüşmeler üç bölüm halinde oluşturuldu.²⁴²

1985 yılında yeniden başlayan görüşmelerden bir sonuç alınamamıştı fakat aradaki anlaşmazlıkların çözülmesi üzerine 31 Temmuz 1991 yılında START-I isimli antlaşma imzalandı. START-I dakikada 8000-9000 mil gibi korkunç bir hıza sahip olan ICBM'ler konusunda tarafların en ciddi indirimlerde bulunduğu ilk antlaşma olmuştur.

1992 yılında ABD ve SSCB ülkelerinin her biri 10,000 savaş başlığına sahip bulunuyordu. Antlaşmaya göre 1999'a kadar ABD bu sayıyı 8,500'e SSCB ise 6,500'e indirecekti. Bunun dışında taraflar en fazla 6,000 savaş başlığı bulunduran 1,600 adet ICBM'ye sahip olabileceklerdi. Taraflar geri kalan savaş başlıklarını uçaklara yerleştirilen Cruise'lerde kullanılabileceklerdir. Denizaltılardan atılan balistik

²⁴⁰ Özgür, a.g.e., s. 202.

²⁴¹ Kavuncu, a.g.e., s. 128.

²⁴² Gönlübol, M., Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000, s. 395.

füzelerin (SLBM) sayısı 880'i geçmeyecekti. Bunların dışında Sovyetler, MIRV' li olan SS-18 stokunun yarısını imha edecekti.²⁴³

Stratejik Nükleer Silahların İndirimi Görüşmesinde kontrol sistemi getirilmiş ve devletler karşılıklı olarak birbirlerini denetleme hakkına sahip olmuşlardır. Fakat bunu gerçekleştirebilmek için denetlenecek ülkeye daha önceden bunu bildirme şartı getirilmiştir. Antlaşma SSCB'ye göre Amerika'nın çıkarlarına daha uygun bir antlaşma olmuştur. Bunun sebebi olarak Amerikan nükleer silah başlığının nicelik olarak fazla olması ve bombardıman uçaklarının ve denizaltıların teknolojisinin daha gelişmiş olmasından kaynaklanmıştır.²⁴⁴

START-I Antlaşması'ndan sonra iki süper güç de nükleer silahlarda köklü bir indirim gerçekleştirebilmek adına çalışmalar yürütmüştür. ABD Başkanı 28 Eylül 1991 tarihinde bir öneri sunmuş ve bu önerinin maddelerinde ise ülke dışında olan ve "karadan fırlatılan kısa menzili füzelerin" başlıklarının yok edilmesini kararlaştırmıştır.²⁴⁵ Antlaşma, "savaş gemileri ve denizaltıların içerisinde yer alan kısa menzili nükleer silahların tümünün yok edilmesini düzenlemiştir. Stratejik bombardıman uçaklarının günlük alarm durumundan çıkartılmasını, on adet savaş başlığı taşıyan MX füzesinin raylı arabalara yerleştirilmesi planından vazgeçilmesi, kısa menzilli nükleer saldırı füzelerinin yok edilmesi" yer almaktadır.²⁴⁶

Antlaşmada her iki ülkenin de sahip oldukları, ICBM için ortak bir noktada buluşmaları gerektiği de maddeler arasında yer alırken Amerika'nın sahip olduğu tüm nükleer silahların denetimini gerçekleştirebilmek için yeni bir kumanda sisteminin oluşturulması amaçlanmıştır. Yalnızca bir tane savaş başlığı taşıyabilen "Midgetman" füzesi için gezici bir fırlatıcı geliştirilmesine yönelik önerilen düşünceden de vazgeçilmiştir.

SSCB lideri Gorbaçov ise ABD planının açıklanmasından sonra 5 Ekim 1991 tarihinde kendi planını açıklamıştır. "Plana göre; tüm kısa menzilli nükleer füzeler ve nükleer top mermilerinin yok edilmesi, nükleer bombardıman uçakları ile beş yüz

²⁴³ Arı, Uluslararası Dış Politika, s. 606.

²⁴⁴ Arı, Uluslararası Dış Politika, s. 606.

²⁴⁵ Sönmezoğlu, a.g.e., s. 638.

²⁴⁶ Sönmezoğlu, a.g.e., s. 638.

kadar uzun menzilli füzenin alarm durumundan çıkarılması yer almaktadır.”²⁴⁷ SSCB'ye göre Stratejik Nükleer Silahların İndirimi Görüşmelerinde istenilenden daha fazla nükleer silah indirimi yapılması gerektiği vurgulanmış ve SSCB'ye ait füzelerde ve ordudaki sayıda azalmaya gidilebileceği vurgulanmıştır.²⁴⁸

SSCB'nin Stratejik Savunma Girişimi, Amerika tarafından tasarlanan bir projeye dahil olma isteği de maddeler arasında yer almaktadır. Stratejik Savunma Girişimi, diğer adıyla “Yıldız Savaşları” balistik füzelerin atılması üzerine daha ABD'ye ulaşmadan uzaydan kontrol edilerek lazer sistemi yardımıyla yok edilmesi sistemine dayanmaktadır.

SSCB ve ABD'nin yaptığı bu açıklamalar uluslararası arenada olumlu bir şekilde karşılanmış ve Stratejik Savunma Girişimi projesinin de önem kazanmasına neden olmuştur. Bu görüşmeler, SSCB'nin dağılmasından sonra ABD ve Rusya arasında gerçekleşmeye başlamıştır.²⁴⁹ ABD başkanı Reagan bu projesini sistemleştirmek amacıyla, Stratejik Savunma İniyatifi Organizasyonu’nu kurmuştur. ABD başkanının bu iddialı projesi birçok eleştiriye neden olmuştur. Örneğin bu projenin 1972 yılında imzalanan Anti Balistik Füze Antlaşması’na aykırı olduğu savunulmuştur.²⁵⁰

START II

Stratejik Silahların İndirimi Antlaşmasının birincisinin yerini alacak olan START II, ABD ve Rusya arasında 1993 yılında imzalanmıştır. Anlaşmaya göre iki süper güç sahip oldukları nükleer silah başlıklarını ve nükleer bomba sayılarını 7 yıl içerisinde 1550'ye kadar indireceklerdir. İki ülkede “kıtalararası balistik füze, denizaltı ve ağır bombardıman uçaklarının sayılarını” yedi yüze kadar düşürecekler ve verilen bu süre içerisinde mevcut silahlardan %30 oranında indirim gerçekleşmiş olacaktır.²⁵¹

²⁴⁷ Özgür, a.g.e., s. 205.

²⁴⁸ Özgür, a.g.e., s. 205-206.

²⁴⁹ Özgür, a.g.e., s. 206.

²⁵⁰ Michael P. Kompanik, The Strategic Defense Initiative, Star Wars Becoming A Reality”. Global Security. 15.12.2018.

<http://www.globalsecurity.org/space/library/report/1992/KMP.htm>

²⁵¹ McGeorge Bundy, William J. Crowe, Jr. Ve Sidney Bull, Reducing Nuclear Danger, Foreign Affairs, Vol. 72, No. 2, (Spring 1993), s. 53.

START II, ABD'nin gerçekleştirmek istediği silahsızlanma çalışmaları için önemli adımlardan biri olarak görülmektedir. Antlaşma, iki ülke arasındaki “güven bağı” da kuvvetlendirmeyi amaçlamıştır. Fakat Rusya'nın antlaşmaya taraf olmasının en büyük nedeni olarak Amerika'nın “Füze Kalkanı Projesi” görülmektedir. ABD'nin balistik füze saldırılarına karşı korunma projesi, Rusya için bir tehdittir. Rusya, “ABD'nin sahip olduğu füze savunma sistemlerinin artması halinde START II anlaşmasından çekileceğini belirtmektedir.”²⁵² Rusya antlaşmayı şartlı olarak kabul etmiş ve antlaşmadan çekilebilme hakkına da sahip olmuştur.

ABD, öncekilerden farklı olarak oluşturmak istediği güvenli bir yapı için nükleer silah sayısını azaltmayı hedeflemiş ve aynı zamanda konvansiyonel silahların üretim miktarını da artırmayı amaçlamıştır. “Anında Küresel Vuruş” isimli bir proje ile bunu gerçekleştirmeyi hedeflemiş ve nükleer silahsız bir alan yaratma fikrini ortaya çıkarmıştır.²⁵³

1994 yılında Bill Clinton ve Boris Yeltsin arasında yapılan anlaşmayla START-II' de belirlenen amaçların 2003 yılından önce gerçekleştirilmesi planlanmıştır. 1996 yılının Ocak ayında ABD tarafından antlaşma onaylanmış ve ilk defa Rusya Parlamentosuna 1995 yılında gönderilmiştir. Fakat antlaşma Duma tarafından birkaç kez ertelenmiş ve 2000 yılının Nisan ayında onaylanmıştır.²⁵⁴

11 Eylül olaylarından sonra tehdit algısının ortaya çıkardığı değişim neticesinde Bush yönetimi, ABD'nin küresel hegemonyasını pekiştirecek olan füze kalkanı projesini aktifleştirmek istemiş ve bu sebeple 2002 yılında ABM antlaşmasından çekilmiştir. Bunun üzerine misilleme Rusya da 2002 yılında START II'den çekilmiş ve bu nedenle antlaşma yürürlüğe girememiştir. Ayrıca aynı yıl Rusya ve ABD, 2002 Stratejik Silahların İndirimi Antlaşmasının ikincisini “bypass” etmişlerdir.²⁵⁵

Yeni START (Stratejik Silahların İndirimi Antlaşması)

²⁵² Ismakhanbetova, a.g.e., s. 16.

²⁵³ Ismakhanbetova, a.g.e., s. 16.

²⁵⁴ Necmi Dayday, Stratejik Öngörü", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 10, 2007, s. 32.

²⁵⁵ Küresel Sorunlar Güvenlik Silahlanma, Silahların Denetimi ve Silahsızlanma, 30.11.2018.

<http://www.tarihsinifi.com/4612/k%C3%BCresel-sorunlar-g%C3%BCvenlik-silahlanma-silahlar%C4%B1n-denetimi-ve-silahs%C4%B1zlanma.html>

2009 yılında süresi dolan START I'in yerine yeni bir antlaşma imzalanmıştır. Şöyle ki START I' in yerine START-II'nin geçmesi planlanırken SSCB'nin Afganistan'ı işgali ve ABD'nin ABM' den çekilmesi üzerine START-II, yürürlüğe girememiştir. Bu sebeple START-I antlaşmasının devamı niteliğinde olan ve Rusya-Amerika arasında stratejik silahlarda indirimi öngören Stratejik Silahların İndirimi Antlaşması 2010 yılında imzalanmıştır. İmzalanan antlaşma aynı yıl iki ülkenin de kongrelerinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Yeni anlaşmaya göre “Soğuk Savaş yıllarında 40 bini bulan nükleer başlık sayısı 1550'nin altına düşürülecek ve fırlatma sistemleri de 800'e indirilecek.”²⁵⁶ Ayrıca bu anlaşmaya taraf olan iki ülke de sahip oldukları silah stoklarını karşılıklı denetleme yetkisine sahip olmuştur.²⁵⁷

Yeni antlaşmada Rusya ve ABD ülkelerinde bulunan stratejik saldırı silahlarının sınırlandırılmasıyla ilgili karar alınmış ve gelecek yıllarda yeni hukuki anlaşma imzalamayı kabul etmişlerdir. İki ülke de stratejik saldırı silahlarına sınırlama getirirken, bu antlaşmanın imzalanmasından sonraki yedi yılda “taşıyıcı füzelerin sayısını 500-1000 arası, nükleer başlıkların da 1500-1675 arasında olmasını sağlayacak” denmiştir.²⁵⁸ Yeni antlaşmanın 2021 yılına kadar yürürlükte kalması öngörülmüştür.²⁵⁹

Son dönem gelişmelerinden olan 2018 yılında ABD'nin Rusya ile imzalanan Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması'ndan çekilme kararı, iki ülke arasında gerginliklere sebep olmuştur. ABD çekilme sebebini Rusya'nın anlaşmaya uygun davranmaması olarak gösterirken, ABD'nin bu anlaşmaya sadık kaldığını ifade etmiştir. Rusya ise anlaşmaya aykırı hareket etmediklerini ve ABD'nin anlaşmayı bozması halinde karşılık vereceklerini ifade etmektedir. ABD'nin anlaşmadan çekilme kararını açıklaması üzerine Rusya lideri Putin, 2019 yılında stratejik nükleer silahlarını güçlendirmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda ABD'nin anlaşmadan

²⁵⁶ Özgür, a.g.e., s. 168.

²⁵⁷ Özgür, a.g.e., s. 168.

²⁵⁸ Ismakhanbetova, a.g.e., s .17.

²⁵⁹ Küresel Sorunlar Güvenlik Silahlanma, Silahların Denetimi ve Silahsızlanma, 03.12.2018.

<http://www.tarihsinifi.com/4612/k%C3%BCresel-sorunlar-g%C3%BCvenlik-silahlanma-silahlar%C4%B1n-denetimi-ve-silahs%C4%B1zlanma.html>

çekilmesi halinde yeni bir orta menzilli füze sistemi inşa edecekleri mesajını vermiştir.²⁶⁰

3.6. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) ve Uluslararası Atom Enerji Kurumu Denetlemelerinde Yaşanan Sorunlar

Daha önce de belirtildiği üzere günümüz dünyasında uluslararası sistemde karşılaşılan en önemli problemlerden biri nükleer silahların yayılmasının önüne geçilememesidir ve bu sorunu çözenin en etkili yollarından bir tanesi de silahsızlanmaya yönelik gerçekleştirilen çalışmalardır. Bu çalışmalardan biri BM nezdinde oluşturulan Uluslararası Atom Enerjisi Ajansıdır. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, nükleer silahların yayılmasını önlemede sorumlu evrensel bir örgüttür.²⁶¹

1953 yılında, ABD başkanı Eisenhower Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada atomun barışçıl amaçlarla kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Eisenhower, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılmasına değinirken bu enerjinin “askeri amaçlarla” kullanılmasını engellemek amacıyla bir sistemin kurulmasını önermiştir.²⁶² Nükleer teknolojinin barışçıl amaçlarla kullanılmasının yanı sıra aynı zamanda üye devletlerin nükleer güvenlik standartlarına da yardımcı olmaktadır.²⁶³

Uluslararası Atom Enerji Ajansının kuruluşu 1957 yılına dayanmaktadır.²⁶⁴ Bu kurumda İki yüz elliye yakın denetçi çalışmaktadır ve dünyada birçok yerde tesisi bulunmaktadır. Ayrıca ülkelerin bu teknolojiyi askeri amaçlarla kullanmaması için yaptıkları anlaşmalar doğrultusunda silahsızlanma çalışmalarına uyulup uyulmadığını izler ve kontrol eder.²⁶⁵

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının görevleri arasında bu alanda çalışmak üzere eleman yetiştirilmesi ve bu kuruma taraf devletlerin nükleer enerji merkezlerinin kontrol edilmesine yardımcı olmak yer almaktadır. Üye devletler, bu alanda meydana

²⁶⁰ Son dakika... Putin'den nükleer silah çıkışı, 18.12.2018.

<http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-putin-den-nukleer-dunya-2797265/>

²⁶¹ Ismakhanbetova, a.g.e., s. 18-19.

²⁶² Dayday, a.g.e., s. 33.

²⁶³ Dayday, a.g.e., s. 33.

²⁶⁴ Tütüncü, a.g.e., s. 13.

²⁶⁵ Tütüncü, a.g.e., s. 12.

gelen kaza ve acil durumlarda işbirliğini sağlamak, yapılan denemeleri iletmek ve nükleer terörizmi önlemek gibi faaliyetler yürütürler. Ayrıca “Nükleer Kazaların Erken Haber Verilmesi Sözleşmesi” ile “Nükleer Kaza veya Radyoaktif Tehlikeli Durumlarda Yardımlaşma Sözleşmesinin” düzenlenmesinde de önemli roller üstlenmiştir. Aynı zamanda “Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşmasının” uygulanıp uygulanmadığını takip ederler. Ajansın nükleer çalışmalarla ilgili her konuyu kontrol etme hakkına sahip olması pozitif olarak karşılanırken, direkt olarak bir yaptırımın olmayışı eleştirilmektedir. Denetim yaparken üye devletlerden izin alınması zorunluluğu büyük bir eksiklik meydana getirmektedir ve bu eksikliği ve sorunu yok etmek için Uluslararası Atom Enerji Ajansının bu yönde adım atması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.²⁶⁶

Çernobil kazasından sonra Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının getirmiş olduğu maddeler daha da önemli hale gelmiştir. Çernobil, Uluslararası Atom Enerji Ajansına üye ülkeleri nükleer güvenliğe karşı daha çok tedbir almaya yönlendirmiştir.²⁶⁷ Uluslararası Atom Enerji Ajansı'nın “II. Maddesi' ne göre; Atom enerjisinin dünya barışına, sağlığa ve refaha katkısını arttırmak ve hızlandırmaktadır. Bu görevi yerine getirirken, mümkün olduğu kadar, Ajans tarafından veya isteği üzerine veya kendi idaresi veya denetimi altında yapılan yardımların askeri amaçlara dönük olarak kullanılmamasını sağlayacaktır.”

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na tanınan haklar çok geniştir. Özetle, nükleer enerjinin barışçıl kullanımına yönelik yapılan çalışmaları artırmak için her türlü eylemde bulunmak “(Madde III. A. 1), Dünyanın az gelişmiş ülkelerinin ihtiyaçlarını göz önünde tutarak, bu gibi araştırma ve geliştirme çalışmaları ile atom enerjisinin günlük uygulamaları için gereken her türlü maddeyi, teçhizatı, hizmeti ve tesisi sağlamak (Madde III. A. 2), değişebilecek teknik bilgiyi geliştirmek (Madde III. A. 3) Uluslararası Atom Enerji Ajansınca gerçekleştirilecek nükleer yardımın askeri amaç için kullanılmasını önlemeye yönelik “Nükleer Güvenlik Denetleme Sistemi” oluşturmak ve bunu gerçekleştirirken de herhangi bir ikili veya çok taraflı antlaşma durumunda, taraflarca istendiği takdirde bunu uygulamak (Madde III. A.5), Ayrıca

²⁶⁶ Özgür, a.g.e., s. 172-173.

²⁶⁷ Denizer, a.g.e., s. 130

nükleer güvenlik uygulamalarını belirli ölçülere uygun olarak gerçekleştirmek (Madde III.A.6).”²⁶⁸

Teknik bir konuda ayrıntılı bir madde olmamasına rağmen az gelişmiş ülkelerin de nükleer enerjiyi kullanabilmeleri için yardım edilebileceğini vurgulamıştır. Nükleer enerjinin askeri olarak yayılmasını önlemek istese de, doğrudan yaptırım gücü olmadığından tam bir başarıya ulaşamamıştır.²⁶⁹

3.7. Uluslararası Hukuk Açısından Nükleer Silahların Kullanımı

Uluslararası hukuka göre nükleer silahların kullanımını herhangi bir kısıtlayıcı veya tam olarak yok edici bir kural bulunmamaktadır. Birleşmiş Milletlerin tavsiye niteliğindeki kararına göre; bu durum silahsızlanmanın gerçekleşmemesinin temel sebebi olarak görülmektedir.1996 yılındaki divan görüşünde ise devletlerin etkili bir nükleer silahsızlanmayı gerçekleştirebilmeleri, “müzakereleri iyi niyetle yürütmelerine” ve uluslararası hukuki sorumluluklarını da yerine getirmelerine bağlanmıştır.²⁷⁰

Nükleer silahların kullanılma tehdidine karşı uluslararası hukukta bir boşluk olduğu yönündeki düşüncelerin ortadan kalması için, uluslararası antlaşmalarla silahsızlanmanın tam olarak gerçekleştirebilmesi gerekmektedir. “Böyle bir antlaşma var olmadığı sürece, nükleer silâh sahibi olmanın, kullanıma dair açık ve tam bir yasaklama bulunmadığının delili sayıldığı düşünülebilir. Çoğunluğun görüşüne göre, nükleer silâh tehdidi veya kullanımına uygulanan ve teamül olduğu kabul edilen milletlerarası insancıl hukuk genel ilkeleri bile, bu boşluğu ortadan kaldırmamaktadır.”²⁷¹

Uluslararası Adalet Divanı, nükleer silahlara dayanarak 1996 yılında gerçekleştirdiği danışma görüşüne göre nükleer silah tehdidine ya da kullanımına ilişkin aşağıdaki soruya yanıt vermiştir.

"Uluslararası hukuk nükleer silah tehdidine ya da nükleer silah kullanımına her

²⁶⁸ Dayday, a.g.e., s. 34.

²⁶⁹ Dayday, a.g.e., s. 35.

²⁷⁰ Tütüncü, a.g.e., s. 14.

²⁷¹ Tütüncü, a.g.e., s. 14.

koşulda izin vermekte midir?"²⁷²

A. Ne yapıla geliş, ne de sözleşme kökenli uluslararası hukukta nükleer silah tehdidine ya da kullanımına ilişkin herhangi bir özgül yetkilendirme vardır (oybirliği);

B. Uluslararası hukukta nükleer silah tehdidine ya da kullanımına ilişkin kapsamlı ve evrensel yasak bulunmamaktadır;

C. Nükleer silahlar aracılığıyla, BM Antlaşması'nın 2. madde 4. paragrafına aykırı olan ve 51. maddenin bütün gereklerini yerine getiremeyen bir kuvvet kullanma tehdidi ya da kuvvet kullanımı hukuka aykırıdır (oybirliği);

D. Nükleer silah tehdidi ya da kullanımının, silahlı çatışmalarda uygulanabilir uluslararası hukukun, özellikle uluslararası insani hukukun ilke ve kurallarının gerekleriyle, bunun gibi açıkça nükleer silahlarla ilgili olan antlaşma ve diğer üstlenimlerden kaynaklanan özgül yükümlülüklerle bağdaşır olması gerekir (oybirliği);

E. Yukarıda değinilen gereklerden, nükleer silah tehdidi ya da kullanımının silahlı çatışmalara uygulanabilir uluslararası hukuk kurallarına ve özellikle insani hukukun ilke ve kurallarına genel olarak aykırı olduğu sonucu çıkmaktadır.

Divan, uluslararası hukukun bugünkü durumunu ve elindeki olgusal verileri göz önüne aldığıında, doğrudan doğruya bir devletin varlığını sürdürmesinin tehlikede olduğu meşru savunmanın olağanüstü koşullarında, nükleer silah tehdidi ya da kullanımının hukuka uygun ya da hukuka aykırı olup olmadığı konusunda kesin bir sonuca varamamaktadır (yedi karşı yedi ve Başkan'ın ağırlıklı oyuyla);

F. Nükleer silahsızlanmayı bütün boyutlarıyla sıkı ve etkili bir uluslararası denetim altına almaya yönelik görüşmeleri iyi niyetle sürdürme ve bir sonuca ulaştırma yükümlülüğü vardır (oybirliği)"²⁷³

²⁷² Doğan, a.g.e., s. 70

²⁷³ Gökçen Alpkaya, Nükleer Silahlar ve Uluslararası Adalet Divanı, Ankara Üniversitesi Siyasal

Uluslararası silahlı çatışmalar hukukuna göre; nükleer silahların sivil ve asker ayrımı yapılmaksızın kullanılması ve çevreye zarar verilmesi yasaktır. Bu duruma göre “bu silahların kullanımının halka ve çevreye zarar vermeyecek şekilde olması durumunda kullanılabileceği ortaya çıkmaktadır.”²⁷⁴ Fakat nükleer silahların kullanımının sivillerin ölümüne yol açmaması ya da çevreye zarar vermemesi durumu imkânsız olarak görülmektedir.²⁷⁵

Nükleer silahlara biyolojik ve kimyasal silahlara göre genel bir yasak getiren antlaşma henüz yapılmamıştır. Ancak silahsızlanma adına yapılan birçok antlaşmanın nükleer silahları da içerdiği gerçeği yadsınamaz bir hal almıştır. Bu antlaşmalar genellikle belli bölgelerde deneme yasağı getiren antlaşmalar olmuştur. Çoğunlukla nükleer silahsızlanma ile ilgili yapılan çalışmalarda nükleer silahı bulunmayan bir ülkenin, bu silahlara sahip olmasını önlemeye yönelik antlaşmalar yapılmıştır. Fakat “ bu antlaşmaların hiçbirisi, nükleer silahlara sahip olan devletlerin onları bir silahlı çatışmada kullanmasını yasaklayacak hükümler içermemektedir.”²⁷⁶

Günümüze gelindiğinde nükleer silahların kullanımını yasaklayıcı bir uluslararası antlaşma, mevcut değildir. Nükleer silahların kullanımından ziyade bu tür silahların sayısının azaltılmasına, sınırlandırılmasına veya nükleer silahların yayılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır.²⁷⁷

3.8. Nükleer Silahsızlanma ve Birleşmiş Milletler

Nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yayılmasının uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturduğu açıktır. Ancak bu tehditle nasıl mücadele edileceği konusunda evrensel bir görüş birliği yoktur. İşin içine söz konusu silahların devlet dışı aktörler tarafından kullanılması girdiğinde durum daha da karmaşık hâle gelmektedir. BM Güvenlik Konseyi ilk defa 7’nci bölüm kapsamında kitle imha silahlarının, bunları atma vasıtalarının ve ilgili her türlü materyalin yayılmasının önlenmesi için zorlayıcı tedbirler içeren bir karar kabul etmiştir. Bu önemli bir gelişmedir. Karar, ulusal,

Bilgiler Dergisi, cilt 52, sayı 1, 1997, s. 105-106.

²⁷⁴ Doğan, a.g.e., s. 71.

²⁷⁵ Doğan, a.g.e., s. 71.

²⁷⁶ Funda Keskin, Silahlı Çatışmalar Hukukunun BM Kuvvetlerine Uygulanması, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 52, No: 1-4, 1997, s. 461.

²⁷⁷ Doğan, a.g.e., s. 70.

bölgesel ve uluslararası işbirliğinin ve koordinasyonun artırılmasının önemine vurgu yapmaktadır.²⁷⁸

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 2004 yılında 1540 sayılı karar kabul edilmiştir. 1540 sayılı karara göre devletler, “nükleer silahların yayılmasını suç olarak addetmelerini, ihraç edilen maddeler üzerinde sıkı kontroller uygulamalarını ve sınırları içindeki tüm hassas maddeleri güvenlik altına almalarını” şart koşmaktadır.²⁷⁹ 1540 sayılı kararda “Devlet dışı aktörlerin nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar ve bunları atma vasıtalarını üretme, sahip olma, satın alma, geliştirme, nakletme veya kullanımını yasaklayan etkili yasaların çıkartılması ve bunların uygulanması”; “etkili fiziki önlemler” geliştirilmesi ve uygulanmasından bahsedilmiştir.²⁸⁰ 1540 sayılı karar, kitle imha silahlarının terör örgütlerinin eline geçmesi halinde bu durumun yaratacağı tehlikeyi yok edebilmek için yapılabilecek önlemlere değinmiştir.²⁸¹

²⁷⁸ Denizler, a.g.e., s. 137.

²⁷⁹ Silahların Yayılması ve Kalkınma -Bağlantılar Açığa Çıkıyor, 2007, 05.12.2018.
<http://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/turkish/art3.html>

²⁸⁰ Silahların Yayılması ve Kalkınma -Bağlantılar Açığa Çıkıyor, 2007. 05.12.2018.
<http://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/turkish/art3.html>

²⁸¹ Nilgün Gerçekler, Küresel Felaket: Nükleer Terörizm, Uluslararası Hukuk Çerçevesine İlişkin Bir Değerlendirme, Savunma Bilimleri Dergisi, cilt 12,Sayı 1, 2013, s. 107-108.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İRAN VE KUZEY KORE NÜKLEER PROGRAMLARI

4.1. İran Nükleer Programının Genel Değerlendirilmesi

İran, zamanla uluslararası arenada en çok bahsedilen ülkelerden biri olmuştur. İran stratejik konumu ve en önemli enerji kaynaklarının üzerinde veya yakınında bulunması sebebiyle, Batılı ülkelerin ve ABD'nin ilgisini çeken bir ülke olarak görülmüştür²⁸². Son dönemlerde İran'ın nükleer teknoloji programı ile ilgili farklı görüşler olup çeşitli iddialar ortaya atılmıştır. Bu iddialara göre, İran sahip olduğu nükleer tesisler ve bu konudaki bilimsel ve teknolojik birikimini barışçıl amaçla kullanmayacağı, bu yöndeki kabiliyetlerinden askeri amaçla faydalanacağı ve nükleer silâh (özellikle atom bombası) üreteceği söylenmiştir²⁸³. Ancak bu iddiaların doğru olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunamamıştır. İran'ın nükleer enerji programını anlamak için bu programın başlangıcının, tarihçesinin, gelişiminin ve önündeki engellerin değerlendirilmesinde fayda vardır.

4.1.1. Şah Döneminde İran Nükleer Programı

İran'ın nükleer programının temeli şah döneminde atılmıştır. Bu program “Barış için Atom” Projesinin bir parçası olarak ABD'nin desteği ile başlatılmış ve İslami devrimine kadar devam etmiştir²⁸⁴. Eisenhower'ın “Barış için Atom” konuşması ardından Amerika müttefik ülkelerine araştırma reaktörleri kurmuş ve gerekli teknoloji ve altyapıyı hazırlamıştır. İran o dönemde ABD'nin yakın bir müttefiki olduğundan ABD tarafından İran'ın nükleer programına çok özen gösterilmiştir. ABD'nin desteğiyle 1967 yılında Tahran Nükleer Araştırma Merkezi inşa edilmiştir. İran, 1968 yılında NPT' yi imzalamış ve 1970 yılında meclis onayından geçirmiştir. 1974 tarihinde Şah tarafından Atom Enerji Kurumu kurulmuş ve Doktor Eetamad bu örgütün başkanı seçilmiştir. Aynı zamanda, ABD ve İran arasında 10 yıllık nükleer

²⁸² Mustafa Kibaroglu, İran Bir Nükleer Güç mü Olmak İstiyor, Bilkent Üniversitesi, C. 5, S. 3, 1999, s. 1.

²⁸³ Kibaroglu, Enerji mi Silâh mı? Nükleer'in İki Yüzü, Orta Doğu Analiz, C.5, S. 58, Ekim 2013, s.11.

²⁸⁴ Namira Negm, Transfer of Nuclear Technology under International Law Case Study of Iraq, Iran and Israel, Martinus Nijhoff Publishers, Ekim 2009, s. 189.

yakıt temini sözleşmesi imzalanmıştır.

Bu dönemlerde İran ve Batı ülkeleri arasında nükleer iş birliği ile ilgili bazı önemli antlaşmalar imzalanmıştır. 1970'li yılların ortalarında İran'ın kazandığı tesislere kısaca bakılırsa; 1967 tarihinde ABD tarafından Tahran Üniversitesi bünyesinde beş megavat gücünde küçük araştırma reaktörü kurulmuş ve İran ve ABD arasında nükleer enerjinin sivil amaçlı kullanılmasıyla ilgili antlaşma imzalanmıştır. Ardından, Fransa tarafından İsfahan Üniversitesi'nde Nükleer Teknoloji Merkezi ve Belçika tarafından Karaj'de Nükleer Tıp Merkezi kurulmuştur²⁸⁵. Aynı dönemde Alman firmaları Kraftwerk Union (KWU) ve Siemens tarafından Buşehr kentinin yakınlarında her biri 1,300 megavat gücünde iki büyük reaktörü kapsayan nükleer tesis kurma çalışmaları başlatılmış, ancak daha sonraki yıllarda Alman firması bu yönde istekli olmasına rağmen ABD'nin baskısı yüzünden bu işi yarım bırakmıştır²⁸⁶.

Bu dönemlerde, yüzlerce öğrenci nükleer fizik alanında eğitim almak için ABD, Fransa, İngiltere, Hindistan ve Almanya'ya gönderilmiştir. İran'ın nükleer programına katkıda bulunan önemli bir destekçisi de Hindistan olmuştur. O dönemde çok sayıda İranlı bilim adamı eğitim almak üzere Hindistan'a gönderilmiştir²⁸⁷. ABD ve Batı ülkelerinin desteği 1979 tarihinde İran'da yaşanan devrime kadar devam etmiştir.

Şah Hükümeti nükleer enerji konusunda çok istekli davranmıştır. Ancak Şah tarafından yapılan açıklamalarda İran'ın o dönemde nükleer silâh üretmeye yönelik bir girişiminin olmadığı ve nükleer tesislerin yalnızca elektrik üretimi için kullanılacağı ifade edilmiştir. Şah'ın ifadesine göre, 20 yıldan sonra çağın gelişmelerine göre bu koşulun değişebileceği ihtimali de bulunmaktadır²⁸⁸.

4.1.2. İslam Devriminden Sonra İran Nükleer Programı

1979 tarihinde gerçekleşen devrimden sonra Ayetullah Humeyni'nin kararı ile nükleer programları durdurmuştur. O dönemde Başbakan Mehdi Bazargan İran'ın

²⁸⁵ Talha Köse, İran Nükleer Programı ve Orta Doğu Siyaseti: Güç Dengeleri ve Diplomasinin İmkânları, Seta Yayınları, Ankara, 2008, s. 13.

²⁸⁶ Kıbaroğlu, Enerji mi Silah mı?, a.g.e., s. 5.

²⁸⁷ Abdolreza Mahdavi, 1300- 1357 Pehlevi Döneminde İran Dış Politikası), Tahran, Alborz Yayınları, 1995, s. 28.

²⁸⁸ Akbar Etemad, İran'ın Nükleer Enerji Programı: Çabalar ve Gerginlikler Maryland: Foundation of Iranian Studies, 1997, s. 7.

nükleer enerjiye ihtiyacı olmadığını ifade etmiştir²⁸⁹. Bu durumun sonucunda Buşehr Santrallerinde yapılan çalışmalar Şubat 1979'da durdurulmuştur²⁹⁰.

Devrimden bir yıl sonra İran-İrak Savaşı başlamıştır. Devrim yılları ve 8 yıllık İran-İrak Savaşının sonucunda İran'ın altyapısında muazzam hasarlar gerçekleşmiştir. Irak'ın ağır bombardımanları, başlıca nüfus ve sanayi merkezlerine ciddi hasarlar bırakmıştır. Bu savaşın neticesinde bir milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir²⁹¹. Savaşın başlamasıyla birlikte yabancı firmalar, nükleer tesisler konusunda İran ile iş birliği yapmaktan vazgeçip ve bu projenin yöneticisi olan Siemens şirketi projeyi yarıda bırakıp projeden çekilmiştir. Savaştan önce Buşehr-1 reaktörünün %90'ı ve Buşehr-2 reaktörünün %50'si inşa edilmiştir. Technischer Ueberwachungsverein Almanya'nın Ulusal Reaktör Müfettişliği yetkililerine göre, İran-İrak savaşından önce, Buşehr-1 yaklaşık üç yıl içerisinde çalışmaya hazır olabilmekteydi²⁹². İran-İrak Savaşı sırasında, Irak Buşehr Nükleer Tesisleri'ni 6 kez bombalamıştır. Bu bombalamaların ardından her iki reaktörün önemli ve merkezi alanları tahrip edilmiştir.

İran-İrak Savaşı esnasında Batılı ülkelerin Irak'a destek sağlamaları İran'ı nükleer enerji konusundaki görüşlerini değiştirme ve nükleer enerji programının yeniden başlatılması konusunda motive etmiştir.

4.2. İran Nükleer Programının Tekrardan Gündeme Gelmesi

1989 tarihinde İran-İrak Savaşının sona ermesiyle birlikte nükleer enerji konusu yeniden gündeme gelmiştir. Ayrıca 1986-1987 yıllarında Tahran'a karşı yapılan füze saldırıları, İran hükümetini, nükleer enerjiye yöneltmiş ve askeri gücünü arttırması yönünde etkili olmuştur. Buna ilâveten, 1970'lerde nüfusun artmasıyla beraber fosil yakıtların kullanımını da artmaya başlamıştır. Fosil yakıtların hızla tükenmesi ve ülkede yaşanan elektrik sıkıntısı İran hükümetinin nükleer enerjiyi bir alternatif enerji olarak tekrar düşünmesine neden olmuştur. İran daha güçlü ve bağımsız şekilde nükleer

²⁸⁹ Brayan T. Hamilton, "An Analysis of U.S Policies Targeting the Iranian Nuclear Program", University of South Florida, Scholar Commons, 2010, s. 15.

²⁹⁰ Mohammad Sahimi, Iran's Nuclear Program. Part I: Its History, 01.02.2019. <http://www.payvand.com/news/03/oct/1015.html>

²⁹¹ Zafer Akbaş ve Âdem Baş, "İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları", International Journal of History: History Studies, S.5, 2013, s. 27.

²⁹² Mohammad Sahimi, Iran's Nuclear Program. Part I: Its History, 01.02.2019. <http://www.payvand.com/news/03/oct/1015.html>

enerjiye yönelmiş ve Şah döneminde atılan adımların devam etmesi için ilk girişimlere başlamıştır.

İran'ın nükleer programının yeniden hayata girmesinin ilk imar ve kalkınma planı, Cumhurbaşkanı Hâşemi Rafsancani'nin hükümeti zamanında olmuştur. 1984 tarihinde İran hükümeti Alman ve Fransız firmalarından yarım kalan tesislerin bitirmelerini talep etmesine rağmen, bu istek ABD nedeniyle firmalar tarafından kabul edilmemiştir²⁹³. Ancak, 1990'dan beri İran, Rusya ve Çin arasında nükleer iş birlikleri yapılmış ve hatta kriz döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde İran-Irak Savaşı esnasında Batı ülkelerinin Irak'a askeri, siyasi ve ekonomik olarak yardım etmelerinden dolayı İran ve Batı devletleri arasındaki ilişkiler etkilenmiştir²⁹⁴.

4.2.1. Rusya-İran Nükleer İş birliği Antlaşması

İran-Irak Savaşından sonra, İran, İspanya, Arjantin ve Japonya'nın desteğiyle Buşehr projesinin tamamlanması için çalışmalara başlatmış, ancak bu proje de başarılı olamamıştır. Daha sonra İran, Buşehr Santrali'ni tamamlamak için Rusya'ya dönmüştür²⁹⁵. İran ve Rusya arasında nükleer enerji alanında iş birliği kararı Mikhail Gorbaçov zamanına dayanmaktadır. İki ülke arasında resmi görüşmeler 1989 yılında Moskova'da yapılmıştır ancak Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından dolayı bu iş birliği gerçekleşmemiş ve ertelenmiştir. İran ve Rusya arasında gerçekleşen nükleer iş birliği sonucunda 8 Ocak 1995 tarihinde Moskova'da İran ve Rusya arasında bir Antlaşma imzalanmıştır. Bu Antlaşma'nın hükümlerini şöyle özetleyebiliriz;

- Rusya, Alman firmaları tarafından yarım bırakılan Buşehr Nükleer Tesisleri'nde iki adet 1,000 megavatlık reaktörleri kurmada yükümlüdür.
- Her yıl 20 civarında İranlı öğrenci nükleer fizik, nükleer mühendislik gibi alanlarda eğitim görmek üzere Moskova Üniversitesi'ne gönderilecektir.
- Rusya İran'ın nükleer araştırma merkezlerinin geliştirilmesine ve kurulmasına

²⁹³ Cankara, a.g.e., s. 110.

²⁹⁴ Kibaroglu, Enerji mi Silah mı?, a.g.e., s. 2.

²⁹⁵ Mohammad Sahimi, Iran's Nuclear Program. Part I: Its History, 01.02.2019.

<http://www.payvand.com/news/03/oct/1015.html>

destek sağlayarak gerekli bilimsel ve teknolojik konularda iş birliği yapacaktır²⁹⁶.

AB ve ABD tarafından, Rusya Federasyonu ve İran'ın nükleer iş birliğine karşı çok sert tepkiler verilmiştir. Ancak bu tepkilere rağmen, Rusya bu iş birliği sayesinde elde ettiği avantajlardan dolayı bu kararından vazgeçmemiştir. Bu dönemde Rusya Federasyonu içine düştüğü ekonomik kriz ile uğraşmaktaydı ve yapılan bu iş birliği sayesinde Rusya'nın ihtiyaç duyduğu döviz girdilerini sağlanmasına gereken destek sağlanmıştır²⁹⁷.

4.2.2. Çin- İran Arasındaki Nükleer İlişkiler

İran-Irak Savaşı süresinde Batı ülkelerinin Irak'a ekonomik ve askeri alanlarda destek sağlamalarından dolayı, Batı ve İran arasında ilişkiler azalmıştır. Bu nedenle İran, nükleer tesislerin yapılması için Arjantin, Brezilya ve Çin gibi ülkelere yönelmiştir. Çin ve İran arasında iş birliği 1991 yılında Haşemi Rafsancani dönemine denk gelmektedir. İki ülke arasındaki nükleer iş birliği Darkovin şehrinde iki adet 300 megavat gücünde hidrolik nükleer reaktör inşaatına dair bir antlaşmanın imzalanmasıyla gerçekleşmiştir. ABD'nin Çin üzerinde yaptığı baskı nedeniyle, Çin ve İran arasındaki ilişkilerde ciddi sorunlar gerçekleşmiş ve imzalanan bazı antlaşmalar ertelenmiş veya bloke edilmiştir. Ancak bu duruma rağmen İran ve Çin arasında ilişkiler hiçbir zaman kopma noktasına gelmemiş ve nükleer krizin sonrasında da iki ülke arasında iş birliği devam etmiştir.

4.3. İran Nükleer Krizi

4.3.1. Krize Neden Olan Açıklamalar ve İddialar

14 Ağustos 2002 tarihinde, rejimin muhalif unsuru Alireza Jafarzadeh²⁹⁸ Washington'da, yaptığı konuşmasıyla Natanz uranyum zenginleşme tesisi ve Arak ağır su reaktörlerinin varlığını açıklamıştır²⁹⁹. Alireza Jafarzadeh'nin iddialarına göre İran, UAEA'nın bilgisi haricinde gizli nükleer programlar yapmakta ve bu gizli

²⁹⁶ Arzu Celalifer Ekinci, İran Nükleer Krizi, 1.bs, Ankara, Uşak, 2009, s. 39.

²⁹⁷ Kibaroglu, Enerji mi Silah mı?, a.g.e., s. 8.

²⁹⁸ Ekinci, a.g.e., s. 12)

²⁹⁹ Köse, a.g.e., s. 13.

programların başında da Natanz şehrindeki nükleer tesis gelmektedir³⁰⁰. Bu tarihten itibaren, İran nükleer programı bir kriz olarak uluslararası gündemde yer almıştır. Bu tesisler daha sonra İran tarafından da teyit edilmiş ancak, İran devleti bu nükleer tesislere herhangi bir nükleer malzeme ve yakıt sokmadığını ve yalnızca barışçıl amaçlar için kullandığını açıklamıştır³⁰¹.

Bu durumda ABD, İran'ı nükleer silâh yapmaya teşebbüs etme ile suçlayarak İran'dan NPT'nin Ek Protokol'ün onaylamasını ve uranyum zenginleştirme programlarının durdurulmasını istemiştir³⁰².

4.3.2. ABD'nin İran Nükleer Faaliyetlerine Tepkisi

İran Devrimi'nden sonra, ABD ve İran karşılıklı politikalarını düşman paradigması haline getirmişlerdir. 1979 tarihinde bir grup devrimci öğrencinin, ABD Büyükelçiliği'ni basıp işgal etmeleri ve 66 Amerikan diplomatını 444 gün boyunca rehin almaları sonucunda iki ülke arasında diplomatik ilişkiler tamamen dondurulmuştur³⁰³. Bu olayın ardından İran ve ABD arasında ilişkiler kopmuş ve ABD İran'ı terörist ülkeler listesine ekleyerek “Şer Eksenini” ülkelerinden biri olarak adlandırmıştır³⁰⁴. İran ise ABD'ye “Büyük Şeytan” sıfatını vermiş ve düşman ülke olarak tanımlamıştır. Bu olaylardan sonra ABD İran'ı izole etmeye çalışmış ve hatta İran-İrak Savaşı'nda Irak'a her türlü desteği sağlamıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD, İran'a karşı daha sert davranmaya başlamıştır³⁰⁵.

İran nükleer programının ortaya çıkması sonucunda ABD'nin İran'a karşı tavrı daha da sertleşmiş ve herhangi bir olumlu gelişme olmamıştır. Böylece ABD'nin desteğiyle başlatılan nükleer programlar artık dünya için bir tehdit olduğu iddia edilmiştir³⁰⁶. İran'ın nükleer programını açıklaması ardından ABD ve özellikle Bush

³⁰⁰ Mustafa Kibaroglu, “İran'ın Nükleer Güç Olma İddiası ve Batının Tutumu: Şaha Destek Mollalara Yasak”, Akademik Orta Doğu, C.1, S.1, Ağustos 2006, s. 3.

³⁰¹ Daniel H. Joyner, Iran's Nuclear Program and International Law, Penn State Journal of Law & International Affairs, V.2, N. 2, 2013, s. 282.

³⁰² Mohamed A. El-Khawas, Iran's Nuclear Controversy: Prospects for a Diplomatic Solution, Mediterranean Quarterly, Vol:16, No: 4, 2005, s. 20.

³⁰³ Köse, a.g.e., s.16.

³⁰⁴ Ekinci, a.g.e., s. 295.

³⁰⁵ Zafer Akbaş, ABD'nin Orta Doğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Orta Doğu'da Güç Mücadelesi, International Journal of History, C. 3, Özel Sayı, 2011, s. 7.

³⁰⁶ El- Khawas, a.g.e., s. 24.

yönetimi bu programa şüpheli yaklaşmıştır. Bush yönetimine göre geniş petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olan İran'ın nükleer enerjiye pek ihtiyacı yoktur ve nükleer programın temel amacı nükleer silâh üretmek olduğu iddia edilmiştir³⁰⁷. İran'ın barışçıl amaçlarla uranyum zenginleştirme iddiası ABD tarafından reddedilmiş ve İran'ın uluslararası topluma bir tehdit olduğu belirtilmiştir. İran'ın nükleer programının amacı nükleer silâh üretmek olduğu iddiası başından itibaren ABD'li makamlarca ortaya koyulmuştur. ABD'nin bu programın karşısındaki tavrı, İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerinin durdurulmasını istemek yönünde olmuştur. Bu dönemde İran'ın nükleer programına karşı diplomasi dışı seçenekler de düşünülmüştür. Bu seçenekleri şöyle özetleyebiliriz;

- İran'a karşı ekonomik ve siyasi yaptırımların kullanılması;
- İran'ın nükleer tesislerinin havadan bombalanması;
- İran'ın uluslararası hesaplarının dondurulması ve BMGK'den İran aleyhine kararların çıkarılması;
- Sınırlı (zaman ve bölge açısından) askeri müdahalenin gerçekleşmesi.

4.4. İran Nükleer Programıyla İlgili İddialara İlişkin UAEA'nın Soruşturması ve İran'ın Cevaplaması

İran nükleer programının ortaya çıkmasının ardından UAEA, İran'dan bu haberler ve iddialar ile ilgili açıklama yapmasını istemiştir. İran Atom Enerjisi Kurumu'nun Başkan Yardımcısı Gholamreza Aghazadeh, bu program ve bulunan tesislerle ilgili bir projenin varlığını belirtmiş ve UAEA deneticilerini bu tesisleri görmeye davet etmiştir. Bu davet, 21-22 Şubat 2003 yılında UAEA Başkanı Mohamed ElBaradei ve bir müfettiş ekibinin ziyaretiyle gerçekleşmiştir³⁰⁸. Bu zamandan sonra UAEA'nın uzmanları ve müfettişleri bir kaç defa daha İran'ın tesislerini incelemek için İran'ı ziyaret etmişlerdir. Bu geziler esnasında İran, UAEA ile gereken iş birliğini yapıp ve gerekli bilgileri sunmuştur.

³⁰⁷ Mohammad Sahimi, Iran's Nuclear Program. Part I: Its History, 01.02.2019.

<http://www.payvand.com/news/03/oct/1015.html>

³⁰⁸ Ekinci, a.g.e., s. 43.

Nükleer kriz sürecinde UAEA tarafından birçok kararlar ve raporlar yayınlanmıştır³⁰⁹. Verilen raporlarda Ajans, İran'ın yaptığı iş birliğinden memnuniyet duyduğunu ilan ederek, girişimlerinden dolayı takdir etmiş ancak, İran'ın nükleer programı ve nükleer tesisleri ile ilgili kapsamlı bir açıklama yapması gerektiğini belirtmiştir³¹⁰.

21 Ekim 2003 tarihinde AB ve İran arasında Tahran Deklarasyonu imzalanmıştır. Bu Deklarasyona göre İran gerekli nükleer programlarını ayrıntılı olarak UAEA'ya sunması, uranyum zenginleştirme faaliyetlerini durdurması ve Ek Protokol'ü imzalaması gerektiği belirtilmiştir³¹¹. İran 18 Aralık 2003 tarihinde Ek Protokol'ü imzalamış ancak, UAEA her fırsatta Ek Protokol'ü Meclis'in onayından geçirmesi vurgulamıştır³¹². Bu Protokol Meclis'in onayından geçirilmemesine rağmen İran tarafından uygulanmaya başlamış ve böylece UAEA bu programı daha yoğun bir şekilde inceleme fırsatı bulmuştur. İran Ajans'ın talep ettiği tüm alanlara giriş izni vermiş ve Ajans bu alanlarda gerek duyduğu denetimlerini yapmıştır. Bu denetimlerde UAEA, İran'ın tam bir iş birliği sergilemediğini iddia etmiş ve İran yetkililikleri konu ile ilgili eleştirilmiştir³¹³.

Ek Protokol meselesi ardından UAEA'nın üzerinde durduğu hususları şöyle özetleyebiliriz:

- İran'ın 2003 yılında nükleer faaliyetlerini açıklayan raporunda P2 santrifüje sahip olduğunu belirtmemesi,
- İran'ın P2 santrifüj ve lazer izotop faaliyetleri ile ilgili açıklama yapmasını gerektiği,
- İran'ın Kalay'a elektrik ve Natanz tesisleri'nde uranyum zenginleşme faaliyetleri ve santrifüjlerin menşei ile ilgili zamanında rapor vermesinde ihmalkâr

³⁰⁹ Mohammad Sahimi, Iran's Nuclear Program. Part I: Its History, 01.02.2019.

<http://www.payvand.com/news/03/oct/1015.html>

³¹⁰ Adam Tarock, Iran's Nuclear Programme and the West", *Third World Quarterly*, Vol: 27, No: 4, 2006, s. 647.

³¹¹ Ekinci, a.g.e., s. 51.

³¹² Elham Aminzade, İran'ın Nükleer Dosyası Neden Güvenlik Konseyinden Ajansa Dönmelidir?, *Tahran Üniversitesi Hukuk Dergisi*, S. 11, 2012, s. 23.

³¹³ Akbaş ve Baş, a.g.e., s. 29.

davranması,

- İran'ın tesislerinde bulunan çift kullanımlı malzemelerden kaynaklanan sorunlar,

Kısaca bu kurumun verdiği raporlar çerçevesinde İran, 1990'dan beri gizlice ve Ajans'ın bilgisi dışında uranyum dönüştürme deneyleri gerçekleştirip doğal uranyum ithalatı ve aynı zamanda bazı nükleer tesislerin inşaatıyla ilgili UAEA'ya bilgi vermekte ihmalkâr davranmıştır. Bu durum UAEA'nın İran'ın nükleer programına şüpheli yaklaşımına neden olmuştur.³¹⁴

AB ve İran arasında gerçekleşen müzakereler 15 Kasım 2004 yılında Paris Antlaşması'na neden olmuştur. Bu Antlaşma ile İran, uranyum zenginleştirme, dönüştürme ve yeni yapılan faaliyetlerini askıya almış ve Ek Protokol'ün hükümlerini gönüllü olarak uygulamaya devam etmiştir. Bu dönemde AB tarafından İran'a bir öneri paketi sunulmuş, ancak bu paket İran'ın taleplerini karşılamamıştır³¹⁵ Bu ılımlı ortam, 2005 tarihinde Mahmud Ahmadinejad'in Cumhurbaşkanı seçilmesi ile birlikte bitmiştir. Cumhurbaşkanı'nın sert ve saldırgan üslubu diplomatik yolların tırmanmasına yol açmıştır. Bu dönemde nükleer faaliyetler yeniden başlatılmış ve bu faaliyetlerin uluslararası hukuktan kaynaklanan doğal hak olduğu ifade edilmiştir. İran'ın dini rehberi Ayetullah Khameneyi ise nükleer silâhların üretiminin, kullanımının, stoklanmasının haram olduğunu belirtmiş ve İran'ın nükleer silah yapmayacağını iddia etmiştir.³¹⁶

Zamanla UAEA yetkilerin bilgisi haricinde yürütülen bazı nükleer çalışmalar ve İran'ın nükleer programı ile ilgili bazı cevapsız sorular bulunmasından dolayı, İran'dan ilgili hususlarda faaliyetlerinin durdurulması, şeffaf olması ve daha fazla iş birliği yapılması beklendiği UAEA tarafından belirtilmiştir.³¹⁷ Bu iş birliğinin gerçekleşmemesi durumunda İran'ın nükleer dosyasının BMGK'ye sevk edileceği ve İran'a karşı değişik yaptırım kararları alınacağı ilan edilmiştir. Bu raporun cevabında

³¹⁴ Ekinci, a.g.e., s. 46.

³¹⁵ Ekinci a.g.e., 61

³¹⁶ Qurbanov, a.g.e., s. 316.

³¹⁷ Abbas Asadi, Uluslararası Hukuk Açısından Nükleer Silâhların kullanılması, Tahran Üniversitesi Hukuk Dergisi, S. 11, 2006, s. 100.

3 Ocak 2006 tarihinde İran Hükümeti kendi iradesiyle askıya alınan nükleer faaliyetlerini tekrar başlatacağını ilân etmiş ve Ajans tarafından santrifüjlere konulan 52 mühür söküp faaliyetlerini yeniden başlatmıştır.³¹⁸

11 Ağustos 2005'te 35 ülke İran'a uranyum zenginleştirme faaliyetlerin durdurması çağrısında bulunmuştur. Ancak, İran bu çağrıya aldırılmadan Mart 2005 tarihinden itibaren P1 ve P2 santrifüjlerinde faaliyette bulunmuştur. 13 Ocak 2006 tarihinde AB üçlüsü tarafından gerçekleşen bir toplantıda, uranyum zenginleştirme faaliyetlerinin tekrar başlatılması AB üçlüsüne göre müzakere sürecinin bitmesi ve krizin tırmanma noktasına geçmesi anlamına gelmekteydi. Bu arada ABD İran'ın nükleer dosyasının Güvenlik Konseyi'ne sevk edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Mevcut durumda krizin çözülmesine ilişkin AB üçlüsünün politikalarını değiştirmelerine ve ABD'nin baştan beri önerilen çözümüne yaklaşmalarına neden olmuştur. Ayrıca Ahmadinejad'ın İsrail'e yönelik bazı açıklamaları AB'nin, ABD'ye yaklaşmasında etkili olmuştur.³¹⁹

İran'la ticari ilişkileri olan ve Orta Doğu'da başka bir kriz istemeyen Rusya ve Çin İran'a karşı yaptırım uygulanması kararlarına baştan beri karşı çıkmışlardır. Bu ortamda bu krizin çözümü için Rusya tarafından bir öneri gelmiştir.

Sonuç olarak, İran'ın bu süreçte gereken iş birliğini yapmış olması, Ek Protokol hükümlerini uygulaması, Ajans'ın istediği yerlerde denetim yapmasına izin vermesi ve iki buçuk yıllık yoğun inceleme yapılmasına rağmen hala deklare edilmeyen faaliyetler ve nükleer materyallerin olduğu UAEA tarafından iddia edilmiştir. 29 Nisan 2006 tarihinde UAEA tarafından İran'a karşı bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapora göre İran uranyum zenginleştirme faaliyetlerini durdurulması yerine bu faaliyetlerin hızını artmıştır. Ayrıca UAEA'nın bilgisi dışında barışçıl amaçla çalışmayan herhangi bir başka nükleer tesisin olma ihtimali bulunması hala devam etmekte ve İran bu şüpheyi gidermemiştir. Buna ilâveten 4 Şubat 2006'da UAEA'nın belirli tesislere mühürlediği mühürleri sökmesi, İran'ın nükleer dosyasının BMGK'ye sevk edilmesine neden

³¹⁸ Mehmet Dalar, İran'ın Nükleer Programı: Uluslararası Hukuk Bağlamında Bir Analiz, Abant İzzet Baysal Üniversitesi İİBF, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C. 7, S. 24, 2008, s. 289.

³¹⁹ Ekinci, a.g.e., s. 69.

olmuştur.³²⁰

4.5. Kuzey Kore'nin Nükleer Programı

Kuzey Kore'nin nükleer programını genel olarak iki kısımda incelenebilir. 1950'lerin ortasından 1970'lere kadarki dönem, nükleer programın altyapısının oluşturulmaya başlanması ve uzmanların eğitime çalışmasını içerir. 1970'lerden günümüze kadar ise ülke kendi ve dış uzmanlara dayanan bir nükleer enerji programı geliştirmektedir. 1947-1950 yıllarında SSCB tarafından yapılan bir araştırmaya göre Kuzey Kore'de 26 milyon ton uranyum bulunduğu ve bunların 4 milyon tonunun sanayide kullanılabilir uranyum olduğu ortaya çıkarılmıştır. Uranyum maden ocakları o dönemlerden başlayarak işletilmeye başlanmıştır.³²¹ 1959 yılında SSCB ve Kuzey Kore arasında yapılan Nükleer İşbirliği Anlaşması çerçevesinde Kuzey Kore'nin barışçıl amaçlarla nükleer enerji geliştirmesi için SSCB'den destek alınması amaçlanmıştır. Eş zamanda benzer anlaşmayı Kuzey Kore Çin'le de imzalamıştır. Bu anlaşmaya dayanarak birkaç sözleşme de imzalanmıştır. Bu sözleşmeler “dizi 9559” olarak adlandırılmıştır. Bu sözleşmeler nükleer araştırma merkezi inşaatı, jeolojik araştırma ve Kuzey Kore'nin uzmanlarının eğitilmesini amaçlamaktadır.³²²

Yapılan incelemeler sonucunda, nükleer araştırma merkezinin Phyongyang'dan 92 km uzaklıkta ve Yonbyong'dan da 8 km uzaklıkta bir yerde inşaatının yapılması kararlaştırılmıştır. Araştırma merkezinde 2 Megawattlık IRT- 2000 araştırma reaktörü (sonradan Kuzey Kore kendi imkânlarıyla 7 Megawatt'a kadar çıkartmıştır), radyokimyasal laboratuvar, kobalt³²³ K - 60.000 tesisleri ve betatron³²⁴ B-25 de inşa edilmiştir. 1965 yılında inşaat bitirilmiştir. Araştırma merkezi sayesinde neon ışığının etkisinden fiziksel ve kimyasal yöntemlerin takip edilebildiği olanaklar elde edilmiş, sert ve yarı iletken maddelerin radyasyonunun tepkimesi de araştırılabilir hale gelmiştir. Yonbyong'daki bu araştırma merkezinin maliyeti 500 milyon dolar

³²⁰ Joyner, a.g.e., s. 284.

³²¹ O.V. Rojkov, Kuzey Kore'nin nükleer programı, Matematik ve Fizik Enstitüsü'ndeki Silahsızlanma, Enerji ve Çevre Araştırma Merkezi, 18 Mart, 2003. 01.02.2019.
<http://www.armscontrol.ru/course/lectures03a/ovr30318.htm>

³²² Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nde hükümetler arası 9559/5 kontraktıyla çalışan SSCB uzmanlarının raporu, Moskova, 1965.

³²³ Metal d-blok elementi, Atom numarası: 27, Atom ağırlığı: 58.9332 g/mol.

³²⁴ Elektronları hızlandıran elektromanyetik bir aygıt.

olmuştur. (1962 yılı döviziyle).

SSCB'de 300'den fazla uzman üniversitelerde eğitim almış, Dubna ve Obninsk araştırma merkezlerinde çalışmıştır. 1965 yılında araştırma merkezinin inşaatı bitirildikten sonra SSCB uzmanları geri dönmüşlerdir. Fakat ondan sonra betatron ve kobalt tesislerinin danışmanlığı, nükleer reaktörün yakıtlarının teslimi gibi faaliyetlerde işbirliği devam ettirilmiştir³²⁵.

Nükleer Silahlarının Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na (NPT) aykırı olmadığı garanti edilen nükleer yakıtlar SSCB tarafından teslim edilmiştir. 1986-1990 yılları arasında 40 tane 80 milyon ruble değerinde IRT-20 teslim edilmiştir.

Phyongyang'ın inisiyatifiyle 26 Aralık 1985'te ikili ilişkiler yeni bir seviyeye çıkmıştır. SSCB ve Kuzey Kore arasında nükleer elektrik santralının inşasına yönelik iki ülke arasında “İktisadi ve Teknik İşbirliği Anlaşması” imzalanmıştır. Anlaşmada VVER-440³²⁶ nükleer elektrik santrali hazırlama, inşaatı, işletmesi ve tüketimi öngörülüyordu. SSCB hükümeti bu projenin gerçekleştirilmesi için kredi sağlayacağı taahhüdünde bulunmuştur. Projenin teknik hazırlık kısmı tamamlandıktan sonra kredinin miktarı ve koşulu belirtilmiştir.³²⁷

Bunların dışında SSCB tarafı aşağıdaki taahhütlerde de bulunmuştur:

- Nükleer elektrik santralin inşaat edileceği yeri seçmek, seçildiği yerde bütün hazırlıkları bitirmek.
- Kuzey Kore tarafına jeolojik araştırma için gerekli teçhizat ve donanımı sağlamak.
- Teknik açıdan projenin gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceğini ve ekonomik açıdan da uygun olup olmadığını araştırmak ve Kuzey Kore tarafına bilgi vermek.

³²⁵ Valery I. Denisov. Nuclear Institutions and Organization in North Korea, The North Korean Nuclear Program: Security, Strategy, and New Perspectives from Russia, James Clary Moltz and Alexendre Y. Mansurov, New York, 2000. s. 21

³²⁶ Sovyet tipi nükleer reaktör.

³²⁷ İl Yung Chung, Korea and Russia. Towards the 21st Century, The Sejong Institute, Seoul. 1992, s. 61-62.

- Nükleer elektrik santralının mühendislik işlerini anlaşma çerçevesinde gerçekleştirmek.

- SSCB'de Kuzey Kore uzmanlarına eğitim vermek.

SSCB, nükleer elektrik santrallerinin işletildiği sürece nükleer yakıtlarının teslimatının sağlanmasını için müteahhit firmaları görevlendirmiştir. Kuzey Kore SSCB'den ithal edilen nükleer maddelerin, donanımların, cihazların ve bunlarda işletilecek olan maddelerin ya da bunları kullananların hiçbir zaman nükleer silahların üretilmesinde kullanılmayacağı, sürekli UAEA'nın kontrol altında olacağı garantisini vermiştir. Bu maddelerin güvenliği için gerekli tedbirler de alınacaktır.³²⁸

Bunların dışında 6 Mayıs 1952 tarihinde SSCB eğitim kurumlarında Kore vatandaşlarını eğitmek amaçlı iki anlaşma imzalanmıştır.³²⁹ Buna göre, Kuzey Kore'nin nükleer alandaki uzmanlarına SSCB üniversitelerinde eğitim almalarına imkân veriliyordu. Yine aynı gün bilim ve teknoloji alanlarında işbirliğini yansıtan beş yıllık SSCB ve Kuzey Kore arasında bilimsel ve teknolojik işbirliği anlaşmasına imza atılmıştır.

11 Ekim 1957'de SSCB ve Kuzey Kore arasında Bilimsel İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu Anlaşmanın birinci paragrafına göre iki tarafın ulusal ekonomilerinin her alanında tecrübe değişimi, birbirlerine karşılıksız teknik belgelerin aktarılması ve bilgi ve uzmanların birbirine teknik yardımda bulunması için değişim yapılması planlanmıştır. Akademik işbirliği çerçevesinde planlanmış genel bilimsel araştırma planlarının değişimi ve yapılmakta olan sabit araştırmanın bilgileri ve elde edilmiş sonuçların değişimi öngörülmüştür. Sonradan bu anlaşmaların geçerlilik sürelerinin uzatılması yaklaşık 5 yıl süreyle yapılıyordu.³³⁰

1956 yılında Moskova civarında Dubna şehrinde Birleşik Nükleer Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Bu merkez, sosyalist devletlerin bilimsel araştırma merkezi olmuştur. Bunun yönetmeliğine ilk imza atan ülkelerden birisi Kuzey Kore'dir. Kurulan bu merkezin asıl amaçları, fiziğin teorik ve deneysel araştırmasını

³²⁸ Uluslararası toplantı belgeleri Kuzey Kore'nin Nükleer Sorunu, Bilimsel Kitabı. 1997, s. 20-24

³²⁹ Uluslararası toplantı belgeleri Kuzey Kore'nin Nükleer Sorunu, Bilimsel Kitabı. 1997, s. 20-24

³³⁰ Denisov, a.g.e., s. 24.

gerçekleştirmek ve tıbbi, endüstriyel ve diğer türlü teknolojinin geliştirilmesinden oluşmaktadır. Yönetmelikte Enstitüden alınan sonuçların özellikle insanlığın yararına ve sadece barışçıl amaçlarla kullanılabileceği vurgulanmıştır.³³¹ Enstitü'nün yüksek idare kurumu “Tam yetkili Devletler Temsilcileri Komitesi”den oluşturulmuştur. Kuzey Kore'yi Nükleer Enerji Endüstri Bakanı Cho Hak Kun temsil ediyordu. Üye devletler üyelik ücreti ödeyerek enstitünün idaresini gerçekleştirmektedir.

Bu araştırma merkezine 1956 yılından beri Kuzey Kore'den eğitim almak veya çalışmak amacıyla uzmanlar geliyordu. Kuzey Kore'den günümüze kadar bu merkezin çalışmalarına yaklaşık 250 Kuzey Koreli uzman iştirak etmiştir. Bunlar genel olarak deneysel alanlarda çalışmışlardır. Yaklaşık %80 Koreli uzman “Nükleer Problem”, “Nükleer tepkime”, “Nötron Fiziği” laboratuvarlarında çalışmıştır. Kalanlar ise teorik kısımlarda çalışmıştır.³³²

Kuzey Kore'nin birtakım bilimsel merkezleri, nükleer fizik enstitüsü, nükleer enerji enstitüsü, Kim Chak adlı teknik enstitüsü Dubna Birleşik Nükleer Araştırma Enstitüsüyle ortak projelere katılmıştır.

Eylül 1959'da SSCB ve Kuzey Kore arasında barışçıl amaçlarla nükleer araştırma merkezinin oluşturulması bağlamında SSCB tarafından Phyonyang'a yardım edileceğine yönelik bir anlaşma imzalanmıştır. Aynı zamanda barışçıl nükleer enerjinin kullanılması konusunda da işbirliği yapılacağı açıklanmıştır.

1961 Eylülünde Kore İşçi Partisi IV Kongresinde toplanan bilim adamları tarafından, nükleer enerji uzmanlarının önüne yeni hedefler konulmuştur. Bunlar şu şekildedir; “barışçıl amaçlarla nükleer enerjinin kullanılması için araştırma yapmak, radyoaktif izotopların geniş bir şekilde kullanılması, çeşitli izotopların ve ölçme cihazların üretilmesi.”³³³ Fakat araştırmanın birinci dönemi istendiği kadar iyi olmamıştır. Ancak 1960'ların ortasında maddi teknik altyapı oluşturulduktan sonra iyi bir araştırma zemini oluşturulmuştu. 1965 yılında Yonbyong'daki 2 Megavatlık ITR-2000 Araştırma Merkezi SSCB'nin desteğiyle kurulduktan sonra durum tamamen

³³¹ Desinov, a.g.e., s. 26.

³³² Uluslararası toplantı belgeleri, Kuzey Kore'nin Nükleer Sorunu. Bilimsel Kitabı. 1997. s. 25-26.

³³³ Y. V. Lısyenko, Mejdunarodniye faktori vliyayushiye na situatsiyu ya Koreiskom Poluostorve Bilimsel Notları, Rusya Diplomatik Akademisi Yayınları, 2004, s. 316

değiştirdi. Çin de IRT-2000 Araştırma Merkezinin inşaatına katıldı.³³⁴

Çin'in nükleer programı 1950'lerde SSCB'nin desteğiyle başlamıştır. Çin'in ilk nükleer silah denemesi 16 Ekim 1964'te gerçekleştirilmiştir.³³⁵ Bunun için 1953'ten beri Kuzey Kore'ye çeşitli ekonomik desteklerde bulunulmuştur. Şunu da söylemek gerekir ki, SSCB Kuzey Kore arasında yapılan herhangi bir anlaşmanın hemen akabinde Çin de aynı anlaşmayı Kuzey Kore'yle yapmıştır.

- Eylül 1958'inde ÇHC ve Kuzey Kore arasında iki anlaşma yapılmıştır. Birinci Anlaşma Kuzey Kore tarafına faizsiz 40 milyon ruble kredi içindir. Kuzey Kore bunu 1963 yılından başlayarak on yıl içerisinde geri ödeyecektir. Bu kredi Yluzyan nehrinin üzerinde baraj inşaatı yapımı için kullanılacaktır. Diğer anlaşma 160 milyon ruble miktarındaki uzun vadeli kredi içindir.³³⁶

- 1960 yılında Pekin Phyonyang'a 420 milyon ruble değerinde kredi sağlamıştır.

Çin 1960 yılına kadar Kuzey Kore'ye karşılıksız iktisadi yardımda bulunmuştur. Bu dönem içerisinde tüm sosyalist ülkelerden sağladığı desteklerden Çin'in payı % 31,1 olmuştur.³³⁷ 11 Temmuz 1961 yılında Pekin'de Chou Enlat ve Kim İl Sun arasında Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması imzalanmıştır. Bu Anlaşmanın 2. paragrafı karşılıklı taahhüt içermekte “mevcut araçlarla yurt dışından gelen saldırının önlenmesi” ve “eğer birisinin diğer üçüncü ülke ya da koalisyon ülkelerin silahlı saldırısına uğraması durumunda diğer taraf karşılık vermek için gerekli bütün önlemleri alacak, askeri yardımda bulunacaktır”. Üçüncü bölümde ise tarafların “diğer tarafı zarara uğrattırılacak herhangi diğer birlik, koalisyonda bulunmayacak ”taahhüdünü içermekteydi.³³⁸

1960'ların başında SSCB ile Çin arasındaki ilişkiler bozulmaya başladığı zaman Kuzey Kore açıkça Çin tarafını tutmuştur. Bu tutum 1965'te Çin Kültür Devrimine kadar devam etmiştir. Dolayısıyla 1950'lerden başlayan Çin ve Kuzey Kore arasındaki işbirliği ilişkilerinde, 1965 yılından 1970'lere kadar gerginlik hâkim olmuştur.

³³⁴ Lisyenko, a.g.e., s. 316

³³⁵ Y. V. Vavin, Koreiskaya voına i OON, Doğu Bilimler Enstitüsü Yayınları, Moskova, 2006, s. 11.

³³⁶ Vavin, a.g.e., s. 24.

³³⁷ Vavin, a.g.e., s. 35

³³⁸ A.V. Torkunov, Y. P. Ufimtsev, Kore Yarımadasındaki sorunları, Yeni bakış, Moskova, 1995, s. 98.

1970'lerden 1980'lere kadar ilişkiler yine eski dostluk, işbirliği seviyesine çıksa da 1980'lerden başlayarak Çin'in ABD, Güney Kore ve Japonya'ya yönelik izlediği politikalarından dolayı yine ilişkiler “soğuk” olmaya devam etmiştir. Çin'in bu politika değişikliğinde tarıma dayalı ekonomiden dış ticarete, sanayileşmeye dayalı ekonomiye geçişi etkili olmuştur. Fakat ABD ve Güney Kore'yle ilişki kurulurken Kuzey Kore'yle de ilişkilerin bozulmamasına özen gösterilmiştir.³³⁹

Kim İl Sun ÇHC ve SSCB'nin ilişkilerindeki anlaşmazlıklarından faydalanmıştır. Bütün Soğuk Savaş boyunca Kuzey Kore Çin ve SSCB'nin ilişkileri iyiyken ikisiyle de iyi ilişkiler kurarak, bozulduğu zaman da birisinden yana tavır alarak bir çıkar politikası izlemiştir. Çin ve SSCB'den alınan destekler şu şekilde sıralanabilir.

Dönem I. (1953-1956) SSCB'nin desteği.

Dönem II. (1957-1960) Çin'in yoğun desteği.

Dönem III. (1960-1964) İki tarafın desteği.

Dönem IV. (1965-1972) SSCB'nin yoğun desteği.

Dönem V. (1973-1984) Çin desteğinin artması ve SSCB desteğinin azalması.

Dönem VI. (1984-1988) SSCB desteğinin artması ve Çin desteğinin azalması

4.6. Kuzey Kore'nin Kendi Nükleer Programını Geliştirme Çabalarının Nedenleri

Kuzey Kore, ÇHC ve SSCB'nin kendisine karşı izlediği politikalar devamsız, istikrarsız olduğundan dolayı “Chuche” ideolojisini geliştirmiştir. “Chuche” ideolojisi, Kore İşçi Partisi'nin kurulmasında, partinin çalışmalarında ve hükümetin harekâtında temel oluşturmaktadır. Kim İl Sunizm (Kim İl Sun'un öğretileri) 1974'te ortaya çıkmıştır, bu lider zamanında Chuche'yi bugünkü Marksizm-Leninizm olarak ta

³³⁹ Torkunov, a.g.e., s. 99.

tanımlanmaktaydı. Kuzey Kore liderleri, doğru yolu gösteren tek ideoloji olarak Chuche' yi sunmaktadır. Chuche ideolojisi, Kim İl Sun'un adından ayrılmaz olmakla beraber, onun yarattığı “her soruna yanıt veren, komünizm ve sosyalizmi inşa etme ve özgürlüğe kavuşma yolundaki işçi sınıfını mücadeleye kaldıran” ansiklopedi olarak da tanıtılmaktadır.

Chuche ilk defa 1955'te çıkmıştır. Chuche, ulusal kimliğini ve onurunu esinlemek, ulusal bilincini Kim ve Kore İşçi Partisi merkezli güç birliğine dönüştürmek için tasarlanmıştır. Kim İl Sun'a göre Chuche' nin anlamı bağımsız devlet olması, kendi iç yeteneğinin kullanılması, kendi güçlerine ve kendi kapasitesine dayanılmasıdır. “Chuche” modern Kore'nin bağımsız dış politikasına ulaşılması, kendine yeten bir ekonomiye ve kendine güvenen savunma potansiyeline sahip olunması gibi amaçlara götüreceği bir araç olarak tasarlanmıştır. Kim İl Sun “Chuche”yi yalnızca kendi önderliğinde etkili bir otorite kurmak için kullanmıştı.³⁴⁰

“Chuche” bir anda önemli bir ideoloji haline gelmemiştir. Kuzey Kore kurulduktan yaklaşık 10 yıl içerisinde “Marksizm-Leninizm” tek kabul edilmiş ideolojydü. 1950'lerin ortasında “Chuche” “Marksizm-Leninizm”e karşı alternatif olarak sunulmuştur. Kim İl Sun “Marksizm-Leninizm”i ana devrim teorisi, “Chuche”yi ise “Marksizm-Leninizm”in Kore'deki geliştirilmiş bir modeli olduğunu söyleyerek bu iki teoriyi birbirine bağlamak istemiştir.³⁴¹

1950'lerin sonuna doğru Kim kendi ideolojisine dayanarak SSCB ve Çin yandaşlarını partiden kovmak için iç desteği de sağlayabilmiştir. 1960'ların ilk yarısında Çin ve SSCB'den gelen yardımın kısıtlanması, ABD ve Güney Kore'ye tek başına karşılık verme gereksinimi, ulusal güvenliği ve iktisadi sorunlarının üst üste gelmeleri, Moskova'yla ortaya çıkan anlaşmazlıklar gibi bütün bu faktörler Kuzey Kore'nin “kendine güvenme” politikasını doğrulamıştır. “Chuche”nin “önemini” Korelilere aşılama için fedakârlık, birlik, güçlülük ve yurtseverlik gibi konular dile getirilmiştir.³⁴²

³⁴⁰ E. M. Primakov, Yadermaya problema KNDR”, Case study, Rusya Global Politikada, 2004, s. 190.

³⁴¹ Primakov, a.g.e., s. 190.

³⁴² Uluslararası toplantı belgeleri, Kuzey Kore'nin Nükleer Sorunu. Bilimsel Kitabı. 1997. s. 27-28.

“Marksizm-Leninizm” ve “Chuche” arasındaki bağlantılar parti içinde bir itikattir. Nisan 1972'de Killoja (İşçi) dergisinde Kore İşçi Partisi'nin Marksist- Leninist Parti olduğu vurgulanmıştır. Fakat 1974'ten başlayarak “Chuche” için “tek bilimsel zeminli devrim ideolojisi”, Marksizm-Leninizm doktrininin kendi zamanında geçerli olup “Chuche” devrinde kendi yararını kaybettiği söylenmeye başlanmıştır. Sonraki yıllarda parti yazılarında Marksizm-Leninizm'e atıf yapılması azalma göstermiştir. 1980'lerde Killoja dergisindeki Marksizm-Leninizm terimleri kaldırılmıştır. 1980'de Killoja şöyle bildirmiştir: “Parti içinde lider Kim İl Sun'un devrim düşüncesinde, “Chuche” ideolojisi egemendir ve diğer hiçbir ideoloji buna karşıt olamaz.” Kasım 1970'te 5. Parti Kongresinde Marksizm-Leninizm ideolojisine sadık bulunduğu söylenmesine rağmen Ekim 1980, Parti 6. Kongre konuşmasında Kim İl Sun Marksizm-Leninizm'e hiçbir atıfta bulunmamıştır. 1980 raporunda, Kim İl Sun şöyle bildirmiştir: “Bütün Parti Merkez Komitesi yanında toplanmış olup parti ideolojisi - “Chuche” zemininde birleşmiştir. Parti “Chuche” ideolojisinden başka hiçbir ideolojiye kayamaz ve hiçbir güç hiçbir zaman parti bütünlüğü ve birliğini bozamaz.³⁴³”

“Chuche” Kuzey Kore'nin siyasi sahnesinde taahhütler ve faaliyetleri birleştirmek için bir ideolojik olarak kullanılmıştır. Partinin sürekli ihtiyaç duyduğu, fedakârlık ve disiplin desteğini sağlamaktır.³⁴⁴ Kuzey Kore'nin nükleer silah üretme yönünde ilk düşünceler de “Chuche” ideolojisine bağlıdır.

Kuzey Kore'nin kendi nükleer programının geliştirilmesinde dış faktörler önemli yer tutmaktadır. İlk önce SSCB'de başlayan “Yeni Düşünce”, ÇHC'nin ABD, Güney Kore ve Japonya'yla işbirliği girişimleri ve nihayet Kuzey Kore'nin ABD ve müttefiklerinin karşısında tek başına kalmasıdır.

1960'lardan 1980'lere kadar, Phyongyang'ın SSCB'yle yaptığı anlaşma doğrultusunda Kuzey Kore'nin nükleer çalışmalarının barışçıl “çerçeve” içinde tutulduğu tahmin edilmektedir. Nitekim Kuzey Kore nükleer çalışmalarını askeri yöne

³⁴³ Uluslararası toplantı belgeleri, Kuzey Kore'nin Nükleer Sorunu. Bilimsel Kitabı. 1997. s. 27-28.

³⁴⁴ P. Burmistrov, Yaponiya i Severnaya Koreya, Obostreniye Severokoreiskoi yadernoi problemi, Asya ve Afrika, 2005, s. 36.

çevirmek için gerek bilimsel gerek maddesel imkânlarla sahip değildi.

Bazı analistlere göre, Kuzey Kore'nin nükleer silah oluşturma düşüncesi 1970'lere dayanmaktadır.³⁴⁵ Fakat SSCB ve ÇHC'nin bu ülke için bir “nükleer şemsiye” görevi görmesi Kuzey Kore'nin bu niyetini azaltmaktaydı. Gerçekten nükleer düşünce fikrinin ne zaman ortaya çıktığını gösteren ne bilgiler ne de gerçek olgular bulunmaktadır.³⁴⁶

4.6.1. SSCB'deki Gelişmeler: Gorbaçov'un İktidara Gelmesi Sonrası İlişkiler

1985'te Mikail Gorbaçov'un iktidara gelmesi ile Kuzey Kore ve SSCB arasındaki ilişkiler, nükleer enerji alanında işbirliği de dahil olmak üzere güçlendirilmiştir. Moskova'daki yöneticiler, Kuzey Kore'nin SSCB'nin stratejik partneri olduğunu, ülkenin Uzak Doğu'daki ulusal çıkar ve güvenliği açısından önemli yer aldığını altını çiziyordu. Kuzey Kore'yle Dostluk ve İşbirliği geliştirilmesi SSCB dış politikasının önceliğini alan konu olarak belirtilmiştir.³⁴⁷ Bu çerçevede, SSCB ve Kuzey Kore arasındaki askeri ve iktisadi işbirliği, bilimsel ve diğer alanındaki temaslar yoğunlaşmıştır. Kim İl Sun da SSCB'deki değişikliği iyimserlikle karşılamıştır. Phyyongyang, Mikail Gorbachov'in Asya-Pasifik bölgesindeki dış politikasına, Kuzey Kore'deki SSCB silahlı kuvvetlerinin varlığının genişlemesi bağlamında destek vermiştir.³⁴⁸ SSCB-Kuzey Kore ilişkilerinin genişlemesi Çin'in tepkisine neden olmuştur. Phyyongyang'ın kendi toprakları üzerinde SSCB'nin savaş uçaklarının uçuşuna izin vermesini, Çin, SSCB'nin çevreleme politikasının devamı olarak değerlendirmiştir. Çin yönetimi SSCB gemilerinin Kuzey Kore sularına girmesinin ABD'nin tepkisine neden olacağını tespit etmiştir. Mayıs 1989 yılındaki Gorbaçov'in Pekin ziyareti ve akabinde ikili ilişkilerinin iyileşmesi ile Çin'in SSCB'e yönelik eleştirileri son bulmuştur.³⁴⁹

Bu sırada Kuzey Kore ve SSCB ilişkilerinde yeni problemler ortaya çıkmaya

³⁴⁵ Burnistrov, a.g.e., s. 39.

³⁴⁶ A.V. Vorontsov, “Üçgen”, ABD-Japonya-Güney Kore, SSCB Bilimsel Akademisi Yayınları, 1991. s. 141.

³⁴⁷ Vorontsov, Üçgen, a.g.e., s. 138.

³⁴⁸ İl Yung Chung, a.g.e., s. 64

³⁴⁹ İl Yung Chung, a.g.e., s. 64-65.

başlamıştır. Bunlar Kuzey Kore ve SSCB'nin bazı sorunlar üzerindeki bakış farklılığından kaynaklanmıştır. SSCB artık eskisi gibi otomatik olarak her konuda Kuzey Kore'ye destek vermemektedir. Gerek iki Kore arası meselede, gerek Asya-Pasifik bölgesindeki jeopolitik duruma bakışı ve gerekse de diğer güncel sorunlarda bakış farklılıkları olmuştur. Doğu Avrupa'da yer alan olaylardan da Kuzey Koreli yetkililer şoka uğramıştır. Bunlara göre aynı senaryonun Kore'de tekrarlanmasından endişe ediliyordu. SSCB toplumunda yaşanan değişiklikleri de Kuzey Kore kendi ülkesi için bir tehlike olarak değerlendiriyordu. 1980'lere kadar Kuzey Kore SSCB ile paralel ideolojilere sahip olduğundan destek görmüştür. Fakat toplum içerisindeki değişikliklerden dolayı SSCB Kuzey Kore'ye destek vermemeye başlamıştır. Kuzey Kore'nin siyasal yapısı bu çerçevede bir totaliter rejim olarak görülmeye başlanmıştır. Bu olaylar da direkt Gorbacov'un "Yeni Düşüncesiyle bağlantılı olduğu düşünülmekteydi. Bütün bu olaylardan etkilenen Kuzey yönetimi sonunda, SSCB'nin izlediği bu politikayı "yıkıcı" ve "sosyalizm için tehlikeli" diye nitelmiştir.³⁵⁰

İlişkilerdeki gerginliği arttıran diğer bir unsur ise SSCB ile Güney Kore arasındaki ilişkilerin gelişmesidir. Güney Kore Başkanı Kim Yon Sam'ın Nisan 1990'da gerçekleştirilen Moskova ziyaretinden sonra, Kuzey Kore'nin yayın organlarında bu olay "yasa dışı" ve "düşmanca" eylem olarak nitelendirilmiştir.³⁵¹ Bütün bu gelişmeler ışığında iki ülke arasındaki ilişkilerin hemen hemen her alanında gözle görülür bir düşüş gözlenmiştir. SSCB Kuzey Kore'ye yaptığı askeri yardımları azaltmış, ticari ve iktisadi ilişkilerinin rakamları da düşüş göstermiştir.³⁵²

Kim İl Sun SSCB'nin dış politikası, özellikle Kore meselesindeki tutumunu değerlendirerek SSCB'nin gerek ideoloji, gerek askeri gerekse de siyasi açıdan artık müttefik olmadığı sonucuna varmıştır. Ulusal güvenlik sisteminin de artık SSCB'ye dayanarak kurulamayacağı sonucuna da varılmıştır. Artık Kore yarımadasındaki güç dengesini tutturabilmesi için başka bir destek bulması gerektiriyordu. SSCB'nin sağladığı siyasi, askeri ve iktisadi desteğinin yerine yeni destek kaynağı bulunması gerekiyordu.

³⁵⁰ İl Yung Chung, a.g.e., s. 82-83

³⁵¹ Vorontsov, Üçgen, a.g.e., s. 133.

³⁵² Burnistrov, a.g.e., s. 43.

4.6.2. Çin'in Desteğinin Azalması

Çin toplumu içindeki ve Çin'in dış politikasındaki değişiklikler de Kim İl Sun'u endişelendiriyordu. Çin hükümeti Kore yarımadasındaki meselenin barışçıl yollarla çözülebileceğine inanırken, Kuzey Kore gazetelerinde çıkan haberlere göre ABD ve müttefiklerinin eylemlerinden dolayı bölgedeki durumun gerginliği artmakta idi. Savaş tehlikesinin olası olduğu söylenirken, Çin gazetelerinde Yarımada'daki meselenin çözümü olduğu, sorunun giderilmesi için tarafların çok istekli olduğu fikri yayılıyordu.³⁵³

Pekin ve Güney Kore arasındaki gayri resmi ilişkiler hızlı gelişmeye başlamıştı. 1986-88 yılları arasında iki ülke arasındaki ticaret hacmi iki katına çıkmıştır. Pek çok Güney Koreli firma Çin'e yatırımda bulunmuşlardır. Peki ve Phyongyang sosyalizmin inşası için farklı görüşler içindeydi ve birbirlerinin iktisadi faaliyetlerinden pek memnun kalmamışlardı. ABD ve Japonya'yla ilişkilerinde de farklı görüşlere sahipti.

İktisadi işbirliği açısından Çin, Kuzey Kore'nin SSCB'den sonraki ikinci önemli partneriydi. Çin Kuzey Kore'ye gerek maddi gerek mali açıdan destekte bulunmuştur. Aynı zamanda buraya ucuz petrol da gönderiliyordu, fakat Kuzey Kore yapılan desteğin miktarını beğenmemiştir.

Genel olarak Kuzey Kore dış politikasında Çin'den gelen desteğin azalacağı inancı hâkim olmuştur. Çin ve SSCB Birliği arasındaki ilişkilerinin iyileşmesi, Kuzey'i iki büyük devlet arasında manevra yapamayacak duruma düşürmüştür. Kuzey Kore'nin en çok korktuğu, Çin'in Güney Kore'yle ilişkilerinin iyileşmesi hayata geçirilmiştir. Böylece ikinci önemli müttefik de ortadan kalkmış oluyordu³⁵⁴.

4.6.3. Güney Kore Faktörü

Kuzey ve Güney Kore arasındaki ilişkilerde Kuzey Kore'nin Kore Yarımadası'nın nükleer silahlardan arındırılmış bölge olması teklifi özel bir yer almaktadır. Mart 1981'de Kore İşçi Partisi ve Japonya'nın Sosyalist Partisi arasında

³⁵³ Vorontsov, Üçgen, a.g.e., s. 151.

³⁵⁴ E.P. Bajanov. Uluslararası ilişkilerin güncel sorunları. Bilimsel Kitabı. 2002. s. 106).

Kore yarımadası ve Japonya dahil nükleer silahlardan arındırılmış bölge oluşturmak için ortak bir beyanda bulunulmuştur. Akabinde Japonya'nın "Sekai" dergisinde verilen mülakatta, Kim İl Sun bu teklifi tekrarlamıştır.³⁵⁵

23 Haziran 1986'da Kuzey Kore hükümeti resmi olarak nükleer silahların üretilmemesi, saklanmaması, ihraç ya da kendi toprakları üzerinden taşınmaması yükümlülüklerini yerine getirmek için hazır olduğunu açıklamıştır.³⁵⁶ Aynı açıklamaları 1987, 89 yıllarında da yapmıştır.³⁵⁷ Bunun karşılığında, ABD'nin Güney Kore'ye yaptığı yeni tip nükleer silahlarının teslimatının durdurulmasını, Güney Kore topraklarında mevcut nükleer silahların kaldırılmasını ve bu tür silahları Kore yarımadasında kullanılmamasını ABD hükümetinden istemiştir. Kuzey'in Nükleer Silahlarının Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na taraf olması, büyük devletlerin Kore Yarımadası'nı nükleer silahlardan arındırılmış bölge yapmayı kararlaştıracağı umudunun doğmasına neden olmuştur.

Fakat Seul ile Washington bu teklifleri olumlu karşılamamıştır. Tersine, 1990-1995 yılları arası Güney Kore hükümeti askeri harcamalar için 25 milyar dolarlık bir bütçe ayırmıştır. ABD de Güney Kore'deki askeri üslerinin bütçesini 2,2 milyar dolardan 2,6 milyara kadar çıkarmıştır. Aynı zamanda Güney Kore ABD'den saklanarak kendi nükleer programının geliştiği haberinden endişeleniyordu.³⁵⁸

4.6.4. ABD'nin İzolasyon Politikası

ABD Kuzey Kore'nin uluslararası siyasi arenada "izolasyon" içinde kalması için elinden geleni yapmıştır. Kuzey Kore içindeki reformların hızlandırılması için Güney Kore, Japonya ve hatta SSCB'yle yoğun bir dayanışma içine girmiştir. ABD bölgedeki askeri varlığını sürekli arttırarak kendi deniz ve hava kuvvetlerini modernize etmiştir. Güney Kore'ye en gelişmiş silahlar gönderilmeye başlanmıştır. Her yıl gerçekleştirilen "Takım Ruhu Tatbikatı" geniş bir şekilde ve Kuzey Kore'ye karşı nükleer silahlarının kullanılması opsiyonu da değerlendirilerek yapılmıştır.

³⁵⁵ V. A. Shin, "Kore Yarımadası ve Çin'in Yaklaşımı"Çin ve Kore Devletleri, Diplomatik Akademisi Yayınları, 1998. s.138.

³⁵⁶ Shin, a.g.e., s. 138.

⁵⁰ Vorontsov, Üçgen, a.g.e., s. 131.

³⁵⁸ Shin, a.g.e., s. 141

Bununla birlikte ABD Kuzey Kore'yle bazı alanlarda gerginliği yumuşatma yoluna da gitmiştir. Ekim 1988'de Kuzey Kore'ye uygulayan bazı yaptırımlar kaldırılmıştır, bilim adamlarının Phyongyang'ı ziyaretine ve özel şirketlerin Kuzey Kore'ye yatırım yapmasına izin verilmiştir. Fakat Kuzey Kore ABD'nin bu yaklaşımını siyasi bir manevra olarak algılamıştır. Değişik çevrelerde bu durum ABD'nin Kuzey Kore sisteminin çöküşüne çalıştığına yönelik bir tutum olarak değerlendirilmiştir.³⁵⁹

Kuzey Kore'nin aniden çökebileceğine ilişkin senaryolar 1990'ların ilk yarısında ABD'de oldukça gündemdedi. Ancak daha sonra Kuzey Kore'nin hemen çökmeyeceği anlaşılınca, daha kapsamlı stratejilerin geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Başkan George Bush dönemindeki (1988-1992) Kuzey Kore politikaları daha pasifken, Başkan Bill Clinton döneminde (1993-2001) daha kapsamlı politika geliştirmiştir.

Clinton yönetimi Kuzey Kore'ye yönelik daha ılımlı ve iki aşamalı yaklaşım benimsemiştir. İlk olarak Pyongyang'ı sınırlandıracak ve Pekin'in Pyongyang'a karşı daha dikkatli davranması temin edecek ve ABD, Japonya ve Güney Kore arasında ortak diplomatik bir yaklaşım benimsenecekti. İkinci aşamada ise Kuzey Kore'yle yakınlaşarak bu ülke reformlar yapmaya teşvik edilecekti. Pyongyang'ın Amerikan ekonomik yaptırımlarının kaldırılması yönündeki isteğini Washington bir koz olarak kullanmaktaydı.³⁶⁰

ABD'nin Kuzey Kore'yle yakınlaşmasının gerekçeleri ve somut beklentileri şu şekilde olmuştur:

- Kuzey Kore'yi dışa açılmaya ve reforma ikna etmek;
- Yarımada silahlı bir çatışmanın çıkmasının engellemek;
- Pyongyang'ın nükleer silahlara sahip olması ve geliştirmesiyle uzun menzilli füzelerini ihraç etmesini engellemek;

³⁵⁹ Vorontsov, ABD, Çin, Japonya ve Rusya Federasyonu'nun Kore Yarımadasındaki Politikanın Evrimi, Kore İki Asrın Sınırında, Doğu Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2002. s. 257.

³⁶⁰ Vorontsov, a.g.e., s. 261.

- Kuzey ve Güney Kore'yi uzlaştırıp yarımadada kalıcı bir barışı tesis etmektir.

ABD bu süreçte ekonomik yardım yapma ve uygulanan iktisadi yaptırımları kaldırma karşılığında Kuzey Kore'yi müzakere masasına çekmeye çalışmaktaydı. Bu açıdan ABD Kuzey Kore'ye yapılan insani yardımlarda etkili bir rol oynamaktaydı.³⁶¹

4.7. ABD'nin Kuzey Kore Nükleer Faaliyetlerine Tepkisi

1990'ların başında, SSCB'nin dağılmasıyla dünyayı iki ayrı ideolojik kampa bölen Soğuk Savaş sona ermiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan istikrarsızlık karşısında devletler kendi güvenlik ve dış politikalarını gözden geçirme gereksinimi duymaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası denilen dönemde ABD dünyanın ekonomik, politik, askeri ve kültürel alanlarında tek süper gücü olarak kalmıştır. Yani, Soğuk Savaş ideolojik mücadele bakımından bitmiştir, fakat bunun yerini S. Huntington'a göre “medeniyetler arası” çatışmalar almıştır.³⁶²

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ABD müdahaleciliğinin son bulacağı anlamına gelmemektedir. Soğuk Savaş döneminde ABD ve müttefikleri kendi ulusal çıkarları gereği uluslararası müdahalede komünizm tehdidini ön plana çıkardılar. Soğuk Savaş sonrasında ise, SSCB ortadan kalktığı ve komünizm tehdidi azaldığından ABD müdahalesine engel ortadan kalkmıştır. Geçmişte SSCB'nin varlığı, her durumda olmasa bile bazı durumlarda, ABD askeri gücünün kullanılması karşısında sınırlayıcı bir faktördü. Soğuk Savaş döneminin eski güç ilişkileri ortamında 1991 Çöl Fırtınası Operasyonu gerçekleştirilmezdi görüşü genel olarak kabul edilmektedir.³⁶³

ABD 1990'ların başında Körfez Savaşı, daha sonra da Kosova'da askeri bir kayıp vermeden büyük bir başarı kazanmıştır. Dünya çapında 1992 yılından beri yapılan askeri harekâtlardan ABD'nin katılımı her yıl yaklaşık % 35 olmuştur.³⁶⁴

³⁶¹ Selçuk Çolakoğlu, Şer Ekseni'nin Nükleer Direnişi: Kuzey Kore ve İran'ın Kitle İmha Silahı Geliştirme Programları, Avrasya Dosyası, Cilt 11, Sayı 2, 2005. s. 270.

³⁶² Vorontsov, a.g.e., s. 263.

³⁶³ Noam Chomsky, Düşük Yoğunluklu Demokrasi, İngilizce'den çeviren: Ahmet Fethi, Mart Matbaacılık ve Sanatları, 1994, s. 27.

³⁶⁴ Chomsky, a.g.e., s. 27

SONUÇ

Manhattan Projesi ile başlayan ve savaşın devam ettiği dönemde başarıyla sonuçlanan atomun parçalanması süreci, dünyayı olağanüstü bir güçle tanıştırmış ve insanlığı da önemli bir problemle karşı karşıya bırakmıştır. Nükleer enerjinin askeri amaçlarla üretilmesinin adeta yarış haline gelmesi, özellikle ABD'nin bu tür bir silahı Japonya'ya karşı kullanılmasından sonraki süreçte belirginleşmiştir. Her ne kadar ABD tarafından bu durum bir başarı olarak görülse de nükleer silahlanmanın bu kadar yayılması, ABD'yi de rahatsız etmeye başlamıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte dünyanın en tehlikeli silahları unvanını alan ve günümüzde de bunu devam ettiren nükleer silahlar, var olduğu günden itibaren dehşet verici yanıyla insanlığı olumsuz etkilemiştir. Ancak böylesine büyük bir güce erişmek için devletler adeta ben de buradayım diyerek bu yarışta yerlerini almıştır. Bunun sebebi belki dış politikada düşman saydıkları ülkelerden duydukları rahatsızlığı engellemek, belki nükleer silahların varsayılan caydırıcı etkisi belki de güçlü olma isteği olabileceği aşikârdır.

Son yıllarda nükleer silahlanma daha çok artmış ve süper güç sayılan devletlerin yanı sıra daha küçük diyebileceğimiz devletlerde nükleer silah elde etme çabasına içerisine girmişlerdir. Nükleer silah elde etmek isteyen bu devletler düşman saydıkları ülkeye karşı bu silahları kullanabilecek güce erişmişlerdir. Ve böyle bir durumun yaşanmaması için her devlet, elini taşın altına koymak zorundadır. Bu silahlar küçük çaplı veya büyük güçte terör örgütlerinin eline geçtiği takdirde veya terörist gruplar bu silahları kullandığı takdirde karşı misilleme kime karşı kullanılacaktır. Teröristlere karşı mı, yoksa teröristlerin içinde yaşadığı devlete karşı mı kullanılacaktır?

BM Güvenlik Konseyi'ni oluşturan beş daimi üye olan ABD, Çin Rusya, İngiltere ve Fransa nükleer silaha sahip ülke olarak kabul edilmekte ve bu ülkelerin nükleer silahlara sahip olması meşru sayılmaktadır. Bu durum silahsızlanma adına atılan adımları yavaşlatmaktadır. Çünkü bu durumda diğer nükleer silaha sahip olan ülkelerin nükleer silahlarını azaltması tek başına yeterli olmamaktadır ve bu durumda bir tür çelişki oluşturmaktadır.

İran gibi bölgesel güç niteliğinde olan bir devletin uranyum zenginleştirilmesi yaparak nükleer silahları elde ettiği varsayılmaktadır ki NPT, uranyum zenginleştirilmesini yasaklamamaktadır. İran'ın nükleer bir güç haline gelmesi dünyadaki gücünü artıracak bir durumdur. Ayrıca İran'ın nükleer enerji çalışmaları ABD desteğiyle yürütülürken bu durum, İslam Devriminden sonra tam tersi bir hale dönüşmüştür. ABD'nin nükleer silah ürettiğini varsayarak İran'a ambargo koymasına rağmen İran NPT'ye üye olmuş bir ülkedir. Üstelik Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasına göre üye olan her devlet bu antlaşmadan çekilme hakkına sahiptir. ABD'nin İran'a takındığı bu durumun aynısını İsrail'e göstermemesi ve ABD'nin dünyada var olan en fazla nükleer silaha sahip olması, bu yönde gerçek bir adım atılıp atılmadığı konusunda kuşkuları artırmıştır. Bu durumda ABD'nin nükleer silahsızlanmaya tam olarak katkıda bulunduğu dair inançları köreltmeye başlamıştır. Her ne kadar ABD, katıldığı toplantıların çoğunda nükleer başlıklarının sayısını azaldığına dair bir bilgi verse de bu durum hiç bir şekilde somut olarak ortaya çıkarılamamıştır.

Nükleer silahlanmanın artan bir şekilde devam etmesi ve silah sayılarında net bir verinin olmaması Nükleer Silahların Yayılmasını Önlenmesi Antlaşmasının tam olarak etkili olmadığını göstermektedir. NPT, doğrudan nükleer silahların kullanımını yasaklamamaktadır. Ayrıca bu silahların kullanılmasının yasal olması ile ilgili öneri niteliğinde bir karar veren Uluslararası Adalet Divanına göre; nükleer silahların kullanılmasının uluslararası hukuk açısından ihlal anlamına gelmeyebileceği yönünde karar vermiştir.

Nükleer silahların yasak olan tarafı ise bu silahların yayılmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü nükleer silahların kullanılmasını yasaklayan çok taraflı bir antlaşma henüz oluşturulamamıştır. Nükleer silahlar ile ilgili varılması gereken nokta ise bu tür silahların üretiminin, kullanılmasının yasaklanmasından ziyade, bu tür silahların sayılarının azaltılmasına ve nükleer silah yayılımına yönelik olmuştur. Ayrıca nükleer silahların kullanımının dışında bu silahları üretenlere yönelik, uluslararası hukuka aykırı olduğunu gösterir bir uluslararası hukuk belgesi oluşmamıştır. Nükleer silahların sayılarının sınırlandırılması amacıyla birçok antlaşma imzalanmıştır. Özellikle nükleer silahların üretimi, elde edilmesi, silahların ülkeye

yerleştirilmesi ve denenmesine vurgu yapan bu antlaşmalar, uluslararası örgütlerin, basının ve toplumun bu silahların yaratığı tehlikenin farkına varmasına neden olmuştur. Ayrıca bu durum toplumun giderek artan bir bilinçlenme süreci içerisine girdiğine de işaret etmektedir. Var olan silahların gelecekte tam olarak yasaklanması varsayımına karşı bir istek olarak görülen toplumdaki bu bilinçlenme, ne yazık ki henüz gerçekteşmemiştir. Bunu gerçekteşdirebilmenin en iyi yolu, nükleer silâhların kullanılmasının kapsamlı olarak yasaklanması olacaktır. Ve evrensel olarak yapılmak istenen antlaşmaların zemini ise ancak hukuki bir metinle mümkün olacaktır. Gerek silahsızlanma konferansları gerekse diplomatik konferanslar gerçekteşdirilmeli ve nükleer silahların kullanımı, uluslararası hukukta suç olarak kabul edilmelidir. Uluslararası barış ve uluslararası güvenliğin sağlanması için silahsızlanmanın tam olarak gerçekteşmesi yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aczel A. D, (2012). Uranyum Savaşları, Alfa yayıncılık.
- Akbaş, Z., (2011). ABD'nin Orta Doğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Orta Doğu'da Güç Mücadelesi, *International Journal of History*, C. 3, Özel Sayı.
- Akbaş, Z., ve Baş, A., (2013). İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları, *International Journal of History: History Studies*, S.5.
- Allison G., (2006). Nükleer Terörizm Önlenebilir Nihai Felaket. 1.bs. Çev. O. Güneş Ayas. İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Alper, G., (2011). Dünya'daki Silahsızlanma Çalışmaları ve Türk Dış Politikasına Yansımaları (1964-1974) , (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Alpkaya G., (1997). Nükleer Silahlar ve Uluslararası Adalet Divanı ,Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi, cilt 52, sayı 1,1997.
- Altın V., (2004). Nükleer Silahlar Ve Etkileri, *Bilim Ve Teknik Dergisi* , 1-23.
- Aminzade, E., (2012). İran'ın Nükleer Dosyası Neden Güvenlik Konseyinden Ajansa Dönmelidir?, *Tahran Üniversitesi Hukuk Dergisi*, S. 11.
- Arı T., (2000). Global Politika Ve Güney Asya ;Keşmir Sorunu, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Arı T., (2008). Uluslararası İlişkiler Ve Dış Politika, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Arıboğan, Ü., Ayman, G., ve Dedeoğlu, B., (2000). Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, F.Sönmezoglu (der.), Der Yayınları:184, İstanbul.
- Arnold R., Noelle Q., (2008). *International Humanitarian Law and Human Rights Law Towards a New Merger in International Law*, Leiden-Boston.
- Asadi, A., (2006). Uluslararası Hukuk Açısından Nükleer Silâhların kullanılması, *Tahran Üniversitesi Hukuk Dergisi*, S. 11.

- Ateşoğlu N., (2010). Güney Nükleer Silahsızlanma : Engeller Ve Yeni Nükleer Pazarlık Üzerine Kısa Bir Analiz, Stratejik Araştırmalar Dergisi, 39-68.
- Bajanov, E. P., (2002). Uluslararası ilişkilerin güncel sorunları. Bilimsel Kitabı.
- Bhumitra, C, (2002). Road to Chagai, Pakistan's Nuclear Programme, its Sources and Motivations, Modern Asian Studies, Vol. 36, Part 4.
- Bıyıklı M., (2012). Türkiye'nin İttifak Politikası Ve Katıldığı Uluslararası Güvenlik İttifakları(1928-1938), Yeni Fikir Dergisi (9), 154.
- Brzezinski Z., (2005). Tercih, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- Burmistrov, P., (2005). Yaponiya i Severnaya Koreya, Obostreniye Severokoreiskoi yadernoi problemi, Asya ve Afrika.
- Carus, W. Seth, (2012). Defining Weapons of Mass Destruction, National Defense University Press Washington, D.C.
- Cankara, Y., (2005). İran'ın Nükleer Politikası, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Çolakoğlu, S., (2005). Şer Ekseni'nin Nükleer Direnişisi: Kuzey Kore ve İran'ın Kitle İmha Silahı Geliştirme Programları, Avrasya Dosyası, Cilt 11, Sayı 2.
- Dayday N., (2007). Stratejik Öngörü, Stratejik Araştırmalar Dergisi, (10), 33.
- Denisov, V. I., (2000). Nuclear Institutions and Organization in North Korea, The North Korean Nuclear Program: Security, Strategy, and New Perspectives from Russia, James Clary Moltz and Alexendre Y. Mansurov, New York.
- Denizer O., (2014). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Devlet Dışı Aktörlerin Kitle İmha Silahları İle Terör Eylemleri Yapma Eğilim Ve Yeteneklerinin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi , Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Denk E., (2011). Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar, Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi , 66 (3), 93-136.

- Dikbaş Y., (2006). İsrail'in Nükleer Silah Cephaneliği, İstanbul, Asya şafak Yayınları.
- Dinstein Y., (2004). The Conduct of Hostilities Under The Law of International Armed Conflict, Cambridge UK.
- Doğan N., (2010). Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Uluslararası Sistem NATO'nun Rolü Ve Türkiye'nin Stratejik Konumu, Sosyal Bilimler Dergisi.
- Dougherty, E.J., ve Pfaltzgraff, L.R., (2001). Contending theories of international relations,A comprehensive survey fifth edition, Longman, New York.
- Durmuş S., (2006). Nükleer Silahların Uluslararası İlişkilerdeki Rolü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı.
- Ekinci Celalifer, A., (2009). İran Nükleer Krizi, 1.bs, Ankara.
- El-Masri, S., (2014). Iran: Between International Right and Duty, Middle East Policy, Vol: XVII, No:3, 2010, s. 92.Kazem Gharibabadi, İran Nükleer Programı: Hedefler ve Politikalar, Sazman Nirhaye Mosalah Dergisi, S. 58.
- Elik S., (2013). Nükleer Teknoloji Ve Kitle İmha Silahlarının Yayılması Sorunu Ekseninde Türkiye-İran İlişkilerine Sistematik Bir Yaklaşım 1945-2013, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 1-24.
- Erdoğan İ., (2003). Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı'', Akademik Bakış Dergisi, 6 (12), 265-292.
- Ergül Işık, M. P., (2011). İran ve ABD/İsrail Güç Müdahalesi: İran'ın Nükleer Silah Elde Etme Çabaları ve Muhtemel Senaryoları, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Etemad, A., (1997). İran'ın Nükleer Enerji Programı: Çabalar ve Gerginlikler Maryland: Foundation of Iranian Studies.
- Gahlaut, S., (2005). India in the World Order: Searching for Major-Power Status, Book Reviews-International Relations, Vol.3, No.4, University of Georgia.

- Gerçeker Nilgün, “Küresel Felaket: Nükleer Terörizm, Uluslararası Hukuk Çerçevesine İlişkin Bir Değerlendirme”, Savunma Bilimleri Dergisi, 12 (1),91-121,2013.
- Goldberg, S. ve Powers, T., (1992). Declassified Files Reopen ‘Nazi Bomb’ Debate,” Bulletin of the Atomic Scientists.
- Gönlübol, M., (1979). Uluslararası Politika İlkeler-Kavramlar-Kurumlar, İkinci Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası.
- Gönlübol, M., (2000). Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Dağcı, K. ve Sandıklı A., (2007). Satranç Tahtasında İran Nükleer Programı, İstanbul, Tasam Yayınları.
- Dalar, M., (2008). İran'ın Nükleer Programı: Uluslararası Hukuk Bağlamında Bir Analiz, Abant İzzet Baysal Üniversitesi İİBF, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C. 7, S. 24.
- Hamilton, B. T., (2010). An Analysis of U.S Policies Targeting the Iranian Nuclear Program, University of South Florida, Scholar Commons.
- Holsti, O.L., (1995). The Practice of Social Research, 7th. Edition, Wadsworth, Belmont CA.
- İpek, E., (2013). Nükleer Gücün Tarihsel Süreçteki Gelişimi, Deniz Harp Okulu Pusula Dergisi.
- Ismakhanbetova A., (2013). Orta Asya Bölgesinde Nükleer Silahsızlanma: Kazakistan Örneği, Yüksek Lisans Tezi,Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İl Yung Chung, (1992). Korea and Russia. Towards the 21st Century, The Sejong Institute, Seoul.
- İşbilen E., (2009), Nükleer Satranç, İstanbul ,Ozan Yayıncılık.

- Jian, C., (2001). Mao's China and the Cold War, The University of North Carolina Press, North Caroline.
- Joyner, D. H., (2013). Iran's Nuclear Program and International Law, Penn State Journal of Law & International Affairs.
- Karaosmanoğlu A. , (1996). Nükleer Stratejinin İlk On Yıllı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 51 (1), 322-346, 1996.
- Katz, M., (2005). Iran and America: Is Rapprochement Finally Possible?, Middle East Policy, XII, 4, K15.
- Kavuncu S., (2013). Nükleer Silasızlanma Yolunda Start Süreci, Bilge Strateji, 5 (8), 119-148.
- Kenyon I., (September, 2006). The USA/USSR Arms Control Relationship and Its Impact on the CWC', BW Conventions Bulletin.
- Keskin F., (1997). Silahlı Çatışmalar Hukukunun BM Kuvvetlerine Uygulanması, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 52, No: 1-4.
- Kıbaroğlu, M., (1999). İran Bir Nükleer Güç mü Olmak İstiyor?, Bilkent Üniversitesi, C. 5, S. 3.
- Kıbaroğlu M., (2004). Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Programı: Sebepler ve Sonuçlar, Uluslararası İlişkiler Dergisi , 1 (1).
- Kıbaroğlu, M., (2006). İran'ın Nükleer Güç Olma İddiası ve Batı'nın Tutumu: Şaha Destek, Mollalara Yasak", Akademik Orta Doğu, C. 1, S. 1.
- Kıbaroğlu, M., (2013). Enerji mi Silâh mı? Nükleer'in İki Yüzü, Orta Doğu Analiz, C.5, S. 58.
- Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nde hükümetler arası 9559/5 kontraktıyla çalışan SSCB uzmanlarının raporu, (1965). Moskova.
- Köse, T., (2008). İran Nükleer Programı ve Orta Doğu Siyaseti: Güç Dengeleri ve

Diplomasinin İmkânları, Seta Yayınları, Ankara.

Lebow, N. Richard – Stain, G. Janice, “Deterrence and the Cold War”, Political Science Quarterly, Vol:110, No:2, 1995, p. 157-160.

Levi, M. A., (2004). Future or Arms Control, Washington DC, Brooking Institution Press.

Liszenko, Y. V., (2004). Mejdunarodniye faktori vliyayushiye nasituatsiyu ya Koreiskom Poluostorve Bilimsel Notları, Rusya Diplomatik Akademisi Yayınları.

Mahdavi, A., (1995). 1300- 1357 Pehlevi Döneminde İran Dış Politikası), Tahran, Alborz Yayınları.

Mayor A. (1997). Dirty tricks in ancient warfare. Quarter J Mil His.

McGeorge B., William J. C., Jr. ve Sidney B., (1993). “Reducing Nuclear Danger”, Foreign Affairs, Vol. 72, No. 2.

Mohamed A. El-Khawas, (2005). Iran’s Nuclear Controversy: Prospects for a Diplomatic Solution, Mediterranean Quarterly, Vol:16, No: 4.

Negm, N., (2009). Transfer of Nuclear Technology under International Law Case Study of Iraq, Iran and Israel, Martinus Nijhoff Publishers.

Oğuz Ş., (2014). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO'nun Nükleer Silah Politikasının Uluslararası Güvenliğe Etkileri Ve Türkiye, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oğuzlu, H.T., (2007). Dünya Düzenleri ve Güvenlik: Ulus-Devlet Güvenlik Anlayışı Aşılıyor Mu?, Güvenlik Stratejileri Dergisi, (6), 14.

Oran B., (2002). Türk Dış Politikası,Kurtuluş Savaşından Bugüne Bulgular ,Belgeler(1919-1980), İstanbul, İletişim Yayınları.

Özgür, S., (2006). Geleceğe Yönelen Tehdit?Kitle İmha Silahları,İstanbul: IQ Kültür

Sanat.

Özkan, G., (2007). ABD-İran Arasında Nükleer Güç ve Güvenlik Sorunu”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi , 44 (509), 21-34.

Pazarcı, H., (2008). Uluslararası Hukuk, 6. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.

Primakov, E. M., (2004). Yadermaya problema KNDR”, Case study, Rusya Global Politikada.

Qurbanov, İ., (2011). İran Nükleer Programı, 9. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi Tebliğleri, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı, C. 1.

Roberts, A., (1998). Implementation of the Laws of War in Late 20th Century Conflicts, Part I, Security Dialogue, Oslo: SAGE Publications, Vol. 29, No. 2.

Romano, A., (2006). Under Nuclear Suspicion. Nwesweek.

Roraback, A., (2016). Iran in a Nutshell, Enisen Publishing.

Sagan, S. D., Waltz, K., (1995). The Spread of Nuclear Weapons: A Debate, New York, London: W. W. Norton & Company.

Sancak, K., (2013). Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 6 (6), 123-134.

Sander, O., (2013). Siyasi Tarih, 21. Baskı, Cilt 2, İmge Kitapevi, Ankara.

Shin, V. A., (1998). Kore Yarımadası ve Çin'in Yaklaşımı Çin ve Kore Devletleri, Diplomatik Akademisi Yayınları.

Sinkaya, B., (2010). İran Nükleer Programına Arap Ülkelerin Yaklaşımı”, Orta Doğu Analiz, C. 2, S. 15.

Sotnikov V. I., Yadernaya Problema v İndisko-Pakistanskikh Otnoshenyah, (Hint-Pakistan ilişkilerinde Nükleer Sorun), Moskova: Kornegi Yayınevi, 2003.

- Sönmezoğlu, F., (2010). Uluslararası ilişkiler sözlüğü. Ülke Arıboğan ve Gülten Ayman. (Dr1). İstanbul: Der Yayınları.
- Tannenwald, N. (2007). The Nuclear Taboo: The United States and the Non-Use of Nuclear Weapons since 1945, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tanrıverdi, E., (2010). Silahlanma Ve Çevresel Güvenlik, Doktora Tezi , Ankara Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tarock, A., (2006). Iran's Nuclear Programme and the West", Third World Quarterly, Vol: 27, No: 4.
- Tekin B., (2013). Radyoaktiviteden Atom Bombasına, ODTÜ Bilim ve Teknik Dergisi, 38-43.
- Tütüncü A. N., (2004). Nükleer Silahların Kullanımının Yasaklanması Sorunu", Sosyal Bilimler Dergisi, 9-26.
- Udum Ş., (2013). Ortadoğu'da Kitle İmha Silahlarından Arındırılmış Bölge Üzerine", Orta Doğu Analiz Dergisi , 5 (54), 45-53.
- Uluslararası toplantı belgeleri Kuzey Kore'nin Nükleer Sorunu, Bilimsel Kitabı. (1997).
- Vavin, Y. V., (2006). Koreiskaya voına i OON, Doğu Bilimler Enstitüsü Yayınları, Moskova.
- Vorontsov, A. V., (1991). Üçgen, ABD-Japonya-Güney Kore, SSCB Bilimsel Akademisi Yayınları.
- Vorontsov, A. V., (2002). ABD, Çin, Japonya ve Rusya Federasyonu'nun Kore Yarımadasındaki Politikanın Evrimi, Kore İki Asırın Sınırında, Doğu Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Willem J.Von Genugten, (2009). International Institutional Reform,1st Edition, Tilburg, Netherlands.

Yorulmaz M., (2012). Nükleer Güç Ve Güvenlik Bağlamında ABD ve İran, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 201-218.

İNTERNET KAYNAKLARI

BBC Turkish (2014)" İran zenginleştirilmiş uranyum seviyesini indirdi."

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/07/140721_iran_uranyum Erişim Tarihi: 03.12.2018

Beş Soruda İran'la Nükleer Antlaşma,
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150714_bes_soruda_iran_nukleer Erişim Tarihi: 25.11.2018

Cenevre Protokolü,
<http://www.wikizeroo.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEuY3JnL3dpa2kvQ2VuZXZyZV9Qcm90b2tvbCVDMYVCQw> Erişim Tarihi: 01.12.2018

Çetin Bal, Manhattan Projesi, 2005, <http://u2.lege.net/cetinbal/manhattanprojesi.htm>
Erişim Tarihi: 25.11.2018

Ertan Keskinsoy, Nükleer Santralden Nükleer Silaha,
<http://www.birikimdergisi.com/guncel/nukleer-santralden-nukleer-silaha>
Erişim Tarihi: 02.12.2018

Harun Çelik, Pakistan Aç Kaldı Bombayı Yaptı,
<http://www.defenceturk.com/index.php?topic=639.0> Erişim Tarihi: 29.11.2018

İran'a Uygulanan Ambargonun Tarihçesi, 2015, <https://www.timeturk.com/iran-a-uygulanan-%20ambargonun-tarihcesi/haber-28499> Erişim Tarihi: 02.12.2018

İran'la Nükleer Anlaşma Sağlandı, 2015,
<https://www.haberturk.com/dunya/haber/1102822-iranla-nukleer-anlasma>
Erişim Tarihi: 27.11.2018

İsrail'in Savunma Politikaları, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-nukleer-gucu->

[sir/52589](#) Erişim Tarihi: 02.12.2018

İşte Nükleer Ülkeler, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/11983726.asp> Erişim Tarihi: 26.11.2018

Kompanik, Michael P. “The Strategic Defense Initiative: Star Wars Becoming A Reality”.Global Security. <http://www.globalsecurity.org/space/library/report/1992/KMP.htm> Erişim Tarihi: 15.12.2018.

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Üyelerinin Savunması ve Güvenliği için Stratejik Kavram, 2010, https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120207_strategi_c-concept-2010-tur.pdf Erişim Tarihi: 01.12.2018

Kuzey Kore NPT'den çekildi <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/kuzey-kore-nptden-cekildi-120830> Erişim Tarihi: 18.12.2018.

Kuzey Kore'nin Nükleer Denemesi Depreme Sebep Oldu <https://tr.euronews.com/2017/09/03/kuzey-korein-nukleer-denemesi-depreme-sebep-oldu> Erişim Tarihi: 01.02.2019.

Kuzey Kore'nin nükleer silah ve füze çalışmalarının tarihçesi <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41081912> Erişim Tarihi: 16.12.2018.

Küresel Sorunlar Güvenlik Silahlanma, Silahların Denetimi ve Silahsızlanma, http://www.tarihsinifi.com/4612/k%C3%BCresel-sorunlar_g%C3%BCvenlik-silahlanma-silahlar%C4%B1n-denetimi-ve-silahs%C4%B1zlanma.html Erişim Tarihi: 30.11.2018

Küresel Sorunlar Güvenlik Silahlanma, Silahların Denetimi ve Silahsızlanma, <http://www.tarihsinifi.com/4612/k%C3%BCresel-sorunlar-g%C3%BCvenlik-silahlanma-silahlar%C4%B1n-denetimi-ve-silahs%C4%B1zlanma.html> Erişim Tarihi: 03.12.2018

Locarno Antlaşması <https://antlasmalar.com/locarno-antlasmasi/> Erişim Tarihi: 01.02.2019.

Manhattan Projesi, <http://www.zamandayolculuk.com/manhattanprojesi.htm> Erişim Tarihi: 01.02.2019.

Manhattan Projesi ve Nükleer Silahların Başlangıcı, <https://www.frmtr.com/garip-olaylar/1454036-manhattan-projesi-ve-nukleer-silahlarin-baslangici.html> Erişim Tarihi: 17.12.2018.

Mehmet Askeri Canpolat, Kuzey Kore'nin Nükleer Programı Ve Dış Politikası, http://www.academia.edu/32857122/%C3%96rmeci_Ozan_2017_Kuzey_Kore_N%C3%BCkleer_Program%C4%B1_ve_2017_Kuzey_Kore_Krizi_Ulularas%C4%B1_Politika_Akademisi Erişim Tarihi: 28.11.2018

Mohammad Sahimi, Iran's Nuclear Program. Part I: Its History <http://www.payvand.com/news/03/oct/1015.html> Erişim Tarihi: 01.02.2019.

NPT Withdrawal: Time for the Security Council to Step In, https://www.armscontrol.org/act/2005_05/Bunn_Rhineland Erişim Tarihi: 01.02.2019.

Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Millî Savunma ve Dışişleri Komisyonları Raporları, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem21/yil01/ss171m.htm> Erişim Tarihi: 01.12.2018

Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması http://www.taek.gov.tr/attachments/article/767/139_deneme_yasaklama_tr.pdf Erişim Tarihi: 18.12.2018.

Nükleer Güç Olarak Hindistan ve Pakistan, <https://www.stratejikortak.com/2016/05/nukleer-guc-hindistan-pakistan.html> Erişim Tarihi: 16.12.2018.

Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma (NPT)

http://www.taek.gov.tr/attachments/134_npt_tr.pdf Erişim Tarihi: 17.12.2018.

Nükleer Silahsızlanma Rejimi
http://www.nukleer.web.tr/ekonomik_idari/silahsızlanma01.html Erişim Tarihi:
 17.12.2018.

Orhan Gazigil, Rusya'nın Güvenlik Garantisi: Nükleer Üstünlük,
<http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=323> Erişim Tarihi:
 29.11.2018

Orhan Gazigil, Rusya'nın Güvenlik Garantisi: Nükleer Üstünlük,
<http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=323> Erişim Tarihi:
 29.11.2018

Putin'den nükleer silah çıkışı! <http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-putin-den-nukleer-dunya-2797265/> Erişim Tarihi: 18.12.2018.

Rojkov, O.V., (18 Mart 2003). Kuzey Kore'nin nükleer programı, Matematik ve Fizik Enstitüsü'ndeki Silahsızlanma, Enerji ve Çevre Araştırma Merkezi
<http://www.armscontrol.ru/course/lectures03a/ovr30318.htm> Erişim Tarihi:
 01.02.2019

Rusya-ABD Silah indirimi kronolojisi, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/1562.asp> Erişim Tarihi: 04.12.2018

Salt I-Salt II Antlaşmaları, <http://tarhdersnotlari.blogcu.com/salt-1-ve-salt-2-antlasmalari/7583993> Erişim Tarihi: 30.11.2018

Scheinman, Lawrence; The Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty (CTBT), 8 Ekim 2009, <https://www.nti.org/analysis/articles/comprehensive-nuclear-test-ban-treaty/> Erişim Tarihi: 16.12.2018.

Silahlanma Soğuk Savaş yılları seviyesine yükseldi
<https://www.evrensel.net/haber/308981/silahlanma-soguk-savas-yillari-seviyesine-yukseldi> Erişim Tarihi: 04.02.2019

Silahların Yayılması ve Kalkınma -Bağlantılar Açığa Çıkıyor, 2007
<http://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/turkish/art3.html> Erişim Tarihi:
05.12.2018

Silahsızlanma–Disarmament <http://www.tuicakademi.org/silahsızlanmadisarmament/>
Erişim Tarihi: 02.02.2019.

Stratejik Silahların İndirimi Antlaşması,
www.turkcebilgi.com/stratejik_silahlarin_indirimi_antlasmasi Erişim Tarihi:
29.11.2018

Stratejik Silahların İndirimi,
https://bilgiyelpazesi.com/egitim_ogretim/konu_anlatimli_dersler/uluslararası_iliskiler_politika_konu_anlatimlar/stratejik_silahlarin_indirimi_antlasmasi_start.asp Erişim Tarihi: 30.11.2018

Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and under
Water <http://edam.org.tr/wp-content/uploads/2012/06/PTBT.pdf> Erişim Tarihi:
16.12.2018.

Uluslararası Antlaşmalar, <http://www.ilsaedergi.com/uluslararası-silahli-catismalar-hukuku/> Erişim Tarihi: 29.11.2018

Uluslararası Antlaşmalar, <http://www.ilsaedergi.com/uluslararası-silahli-catismalar-hukuku/> Erişim Tarihi: 02.12.2018

ÖZGEÇMİŞ**Adı Soyadı:** Uğur ABAZLIOĞLU**Doğum Yeri ve Tarihi:** Ankara-Bala/18.01.1978**Öğrenim Durumu:**

DERECE	ALAN	ÜNİVERSİTE	YIL
Lisans	Kamu Yönetimi	Anadolu Üniversitesi	2003
Ön Lisans	Mahalli İdareler	Kocaeli Üniversitesi	1999

Yabancı Diller: İngilizce**E-Posta:** ugurzini@gmail.com**Telefon:** 0532 594 32 54**Tez Tarihi:** 18.01.2019

Uğur Abazlıoğlu

ORIJINALLIK RAPORU

% **14**
BENZERLIK ENDEKSİ

% **11**
İNTERNET
KAYNAKLARI

% **5**
YAYINLAR

% **8**
ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1 Submitted to Bahcesehir University
Öğrenci Ödevi % **1**

2 acikerisim.selcuk.edu.tr:8080
İnternet Kaynağı % **1**

3 eprints.sdu.edu.tr
İnternet Kaynağı % **1**

4 acikarsiv.ankara.edu.tr
İnternet Kaynağı % **1**

5 Submitted to The Scientific & Technological
Research Council of Turkey (TUBITAK)
Öğrenci Ödevi % **1**

6 Submitted to Selçuk Üniversitesi
Öğrenci Ödevi <% **1**

7 Submitted to Middle East Technical University
Öğrenci Ödevi <% **1**

8 mustafakibaroglu.com
İnternet Kaynağı <% **1**